

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КУЗНЕЦОВА АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 342.95:35.078.3:347.998

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС
СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
ЯК УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.С. Кузнецова

Науковий керівник **Сербин Руслан Андрійович**, доктор юридичних
наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Кузнєцова А. С. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2025.

У дисертаційному дослідженні визначено правову сутність адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, розкрито його особливості реалізації з урахуванням національного безпекового контексту.

Наголошено, що судовий процес має усталений склад видової характеристики. Водночас проблематика адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень належить до парадигмальних основ розвитку адміністративного судочинства в Україні.

Узагальнено, що ступінь розроблення проблеми щодо визначення поняття й характеристики учасників судового процесу, місця в останньому суб'єктів владних повноважень у науковій літературі є досить високим. Значний науковий інтерес до досліджуваних питань припав на пострадянський період, коли утвердилося усвідомлення необхідності формування правової системи незалежної країни, яка прагне позбавитися радянських стереотипів і підходів до організації суспільної життєдіяльності (з 1992-го до 2006 року, критерієм виокремлення якого є сформована В. Авер'яновим нова доктрина українського адміністративного права, а також прийняття КАС України). Наступний період (з 2006-го до 2014 року) характеризується розробленням як теоретичних засад адміністративного процесу та формуванням фундаментальних основ для ідентифікації характерних ознак учасників судового процесу (Е. Демський, С. Ківалов, О. Кузьменко, Т. Савон та ін.), так і спеціальних положень,

присвячених розкриттю місця, ролі та значення суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України (наприклад, В. Бевзенко, О. Джабурія І. Степанов, К. Пуданс-Шушлебін, О. Скочиляс-Павлів). З реалізацією наступного етапу реформи адміністративного судочинства, у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року, активізувалися наукові розробки в контексті визначення особливостей участі суб'єктів владних повноважень (зокрема в конкретних різновидах проваджень) в адміністративному судочинстві України відповідно до нових положень КАС України (наприклад, О. Джабурія, О. Муза), а з 2016 року донині триває новітній етап у розвитку наукових досліджень, який вирізняється ґрунтовним аналізом співвідношення між адміністративним процесом і публічним адмініструванням, контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства, зокрема стосовно відповідності європейським стандартам і нормативам (В. Боровський, Ю. Вовк, Л. Домусчі, А. Крусян, В. Кузьмич, О. Курко, О. Марченко, М. Петришина, В. Поліщук, А. Радчук, О. Рафальська, О. Рой, А. Сало, С. Семенников, М. Тернуцак, В. Чернишова, В. Шулежко, Т. Ющенко та багато інших).

Доведено, що між категоріями «правовий статус суб'єктів владних повноважень», «процесуальний статус суб'єктів владних повноважень», «адміністративно-правовий статус суб'єктів владних повноважень» та «адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень» як складових механізму забезпечення участі останніх у процедурах судового розгляду адміністративних справ існує діалектичний взаємозв'язок. Означені категорії взаємозалежні, проте мають дихотомічні характеристики, у яких виявляється сукупність їх функцій та інтерпретацій через спільну складову функціонального призначення – законодавчо забезпечену можливість/необхідність представлення волі держави.

Обґрунтовується, що суб'єкт владних повноважень має правовий статус, який забезпечує можливість ідентифікації його в механізмі реалізації

державних функцій. Його адміністративно-правовий статус звужує предметне поле його участі в означених процесах публічно-правовою сферою, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією відповідних повноважень. Водночас процесуальний статус суб'єкта владних повноважень надає можливість останнім, будучи суб'єктом права загалом, реалізовувати свою компетенцію в межах судових правовідносин. Своєю чергою адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу є найбільш конкретизованою категорією із зазначених, адже визначає конкретні характеристики (що притаманні всім представникам виконання публічно-управлінських функцій (або окремої їх групи) як з моменту набуття ними загального процесуального статусу (зі створення як юридичної особи публічного права чи уповноваження на виконання конкретної адміністративної дії в спосіб, визначений законодавством України), так і з моменту вступу окремих з таких до сформованих адміністративно-процесуальних відносин, зумовлених наявністю та прийняттям до розгляду адміністративним судом публічно-правового спору), які забезпечують можливість останніх представляти волю держави, відстоюючи правомірність своїх дій чи рішень, захищаючи публічний інтерес або реалізуючи свої повноваження.

Доведено, що в найбільш спрощеному варіанті ідентифікації сутності адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу ця категорія визначає їхнє місце та роль як учасника судового процесу в колі судових адміністративно-процесуальних відносин.

Оскільки вітчизняне законодавство знаходиться на етапі кардинальних змін, що передбачають перебудову усталених укладів на новий загальноцивілізаційний лад, зумовлений прагненням України стати частиною європейського правового простору, зауважено, що теоретична цінність наявності повного та вичерпного переліку суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства є доволі сумнівною. З-поміж варіантів їхнього класифікаційного поділу, запропоновано узагальнювати їх загальнозрозумілими категоріями (групами), які

відобразатимуть сферу реалізації їхніх публічно-владних управлінських функцій чи наслідки від прийняття ними відповідних рішень. Наприклад, на основі змісту спірних відносин виділено представників забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах або представників реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту. Водночас значущим визнано видовий критерій, з огляду на який виокремлено суб'єктів загальнонаціонального, регіонального та локального рівнів, одноособових і колективних, а також представників власних і делегованих повноважень.

Визначено, що правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства закріплені як адміністративно-процесуальним законодавством (КАС України), так і нормами матеріального права (Основний Закон, Кодекс України про надра, Кодекс цивільного захисту України, Податковий кодекс України, інші нормативно-правові акти регуляторного й організаційного характеру).

Зазначено, що загалом форма участі в судовому процесі характеризує взаємодію суб'єкта владних повноважень з іншими учасниками справи. Запропоновано форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі диференціювати на: 1) процесуальні форми участі (захист публічного інтересу, реалізація своїх повноважень (позивач), відстоювання правомірності своїх дій чи рішень (відповідач), забезпечення балансу прав сторін та сприяння ухваленню законного й обґрунтованого рішення (третя сторона, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору)); 2) організаційні форми участі: а) за характером провадження – письмова або усна, що передбачає участь у судовому засіданні; б) за способом реалізації процесуальних прав – участь у формі самопредставництва та представництва інтересів адвокатом чи прокурором; в) за типом участі – очна й дистанційна; г) за форматом подання процесуальних документів – традиційна (письмова) участь та електронна (змішана); 3) поведінкові форми (активна та пасивна участь).

Узагальнюється, що положеннями КАС України чітко окреслено процесуальні й організаційні форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі, встановлено правові наслідки у випадку обрання ним пасивної поведінкової форми участі в процедурах розгляду публічно-правового спору. З матеріалів судової практики наведено відповідні приклади.

Зауважено, що до структури адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу входить лиш та частина їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності, що відповідає його фактичному процесуальному становищу в межах процедур здійснення адміністративного судочинства. Причому існує загальна та спеціальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень, зокрема як сторони в судовому процесі й додаткова, що забезпечує можливість їхньої участі як третьої особи. Обґрунтовано особливості адміністративно-процесуальної правосуб'єктності прокурора як законного представника в судовому процесі. З огляду на її унікальні характеристики (він не є учасником матеріально-правового спору, проте має можливість стати позивачем у справі та загалом наділений унікальними процесуальними правами та обов'язками), констатовано можливість виокремлення виключної адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень у судовому процесі.

Зазначено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень за загальними характеристиками є аналогічною адміністративно-процесуальній правосуб'єктності, що притаманна суб'єктам владних повноважень. Встановлено, що розбіжність між ними об'єктивується за двома параметрами: 1) спосіб і момент отримання здатності та можливості бути учасником справи, через що обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень може бути обмежений, наприклад, якщо це прямо передбачено нормами адміністративного договору; 2) первинний чи вторинний характер правосуб'єктності, адже суб'єкти делегованих повноважень мають право та можливість бути учасниками лише

тих спірних правовідносин, які пов'язані з реалізацією ними делегованих повноважень.

Визначено, що основні проблеми реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень зумовлені не стільки недосконалістю судового адміністративно-процесуального законодавства, скільки колізійністю, фрагментарністю та декларативністю окремих норм матеріального законодавства. Зазначений тезис підтверджено прикладами секторальних актів законодавства. Наведено відповідні положення Закону України «Про адміністративну процедуру», який повинен був стати універсальним для публічної адміністрації, проте має низку перепон для впровадження (незавершена процедура гармонізації вітчизняного секторального законодавства, відсутність ефективного моніторингу реалізації його норм, забезпечення сфери його дії на всі цифрові процедури тощо). Доведено, що адміністративно-процесуальне законодавство також має бути оптимізованим задля вдосконалення адміністративно-правового регулювання процесуального статусу суб'єктів владних повноважень у судовому процесі. Наприклад, для економії бюджетних коштів і вирішення питання некомпетентного самопредставництва інтересів суб'єктів владних повноважень запропоновано розширити сферу дії Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», тим самими забезпечити останніх можливістю користування безоплатними адвокатськими послугами.

Констатовано, що без гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі неможливо забезпечити належний розгляд адміністративної справи, адже це своєрідна система встановлення правопорядку, яка визначає процедуру здійснення взаємодії між учасниками судового процесу, щоб надати кожній зі сторін рівні можливості для представлення своєї правоти, а безпосередньо для суб'єкта владних повноважень – ефективно та належно виконувати свої процесуальні обов'язки, безперешкодно користуватись своїми правами, бути впевненим у передбачуваності процесу вирішення публічно-правового спору. До числа

таких гарантій віднесено: 1) процедури та принципи, що забезпечують законність, прозорість і передбачуваність їхньої діяльності; 2) засади адміністративного судочинства України; 3) урегульованість прав та обов'язків суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу; 4) функціонування систем електронного документообігу; 5) право на оскарження судових рішень; 6) судовий контроль за виконанням судових рішень (зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення) та штрафних санкцій за наслідками розгляду відповідного звіту; 7) обов'язок відшкодування витрат у зв'язку зі встановленням факту протиправності дій і рішень суб'єкта владних повноважень; 8) обов'язковість судового рішення.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративна правосуб'єктність, адміністративно-процесуальний статус, публічна адміністрація, суб'єкт владних повноважень, учасники судового процесу.

SUMMARY

Kuznietsova A. Administrative and Procedural Status of State Authorities as Participants in Litigation. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law. Kyiv, 2025.

The thesis defines the legal essence of the administrative and procedural status of state authorities as a participant in litigation, and reveals its specific features of implementation with due regard to the national security context.

It is emphasised that litigation has a well-established composition of the specific characteristics. Moreover, the issue of administrative and procedural status of state authorities belongs to the paradigmatic foundations of the development of proceedings in administrative matters in Ukraine.

It is summarised that the issue of defining the concept and characteristics of participants in litigation and the place of state authorities in the latter is rather well developed in the scientific literature. Significant scientific interest in the issues under study occurred in the post-Soviet period, when the awareness of the need to form a legal system of an independent country seeking to get rid of Soviet stereotypes and approaches to the organisation of public life was established (from 1992 to 2006, the criterion for distinguishing which is the new doctrine of Ukrainian administrative law formed by V. Averianov, as well as the adoption of the Code of Administrative Court Procedure of Ukraine). The following period (from 2006 to 2014) is characterised by the development of both the theoretical foundations of administrative procedure and the formation of fundamentals for identifying the characteristics of participants in litigation (E. Demskyi, S. Kivalov, O. Kuzmenko, T. Savon, etc.), and special provisions on revealing the place, role and importance of state authorities in proceedings in administrative matters in Ukraine (e.g., V. Bevzenko, O. Dzhaburiia,

I. Stepanov, K. Pudans-Shushlebina, O. Skochylias-Pavliv). With the implementation of the next phase of the administrative justice reform, in connection with the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2014, scientific developments have intensified in the context of determining the specific features of participation of public authorities (in particular, in specific types of proceedings) in proceedings on administrative matters in Ukraine in accordance with the new provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine (e.g., O. Dzhaburiiia, O. Musa), and from 2016 to the present day, the newest phase in the development of scientific research has been underway, which is distinguished by a thorough analysis of the relationship between the administrative procedure and public administration, control over the activities of state authorities in the legal relations of administrative justice, in particular with regard to compliance with European standards and norms (V. Borovskyi, Yu. Vovk, L. Domuschi, A. Krusian, V. Kuzmych, O. Kurko, O. Marchenko, M. Petryshyna, V. Polishchuk, A. Radchuk, O. Rafalska, O. Roi, A. Salo, S. Semennykov, M. Ternushchak, V. Chernysheva, V. Shulezhko, T. Yushchenko and many others).

It is proved that the categories of ‘legal status of state authorities’, ‘procedural status of state authorities’, ‘administrative and legal status of state authorities’ and ‘administrative and procedural status of state authorities’ as components of the mechanism for ensuring participation of the latter in the procedures of administrative litigation have a dialectical relationship. These categories are interdependent, but have dichotomous characteristics which reveal the totality of their functions and interpretations through a common component of functional purpose – the legally provided opportunity/necessity to represent the will of the State.

It is proved that the state authority has a legal status which enables its identification in the mechanism of implementation of state functions. Its administrative and legal status limits the scope of its participation in these processes to the public law sphere, which is directly related to the exercise of the relevant powers. In addition, the procedural status of a state authority enables the latter, being a party to legal relations in general, to exercise its competence within the framework

of judicial relations. In its turn, the administrative and procedural status of state authorities as a participant in litigation is the most specific category of the above, as it defines specific characteristics (which are inherent in all representatives of public administration functions (or a separate group of them) both from the moment they acquire a general procedural status (from the establishment as a legal entity under public law or the authority to perform a specific administrative action in the manner prescribed by the legislation of Ukraine) and from the moment some of them enter into the established administrative procedural relations due to the existence and acceptance of a public law dispute by an administrative court), which enable the latter to represent the will of the state by defending the legitimacy of their actions or decisions, protecting the public interest or exercising their powers.

It is proved that in the most simplified version of identification of the essence of the administrative and procedural status of state authorities as a party to a court proceeding, this category determines their place and role as a party to litigation in the circle of administrative and procedural relations in court.

Since domestic legislation is undergoing fundamental changes which involve restructuring of the established ways of life into a new general civilisation system due to Ukraine's aspiration to become part of the European legal space, the author notes that the theoretical value of having a complete and exhaustive list of state authorities as a party to administrative litigation is rather doubtful. In terms of their classification options, it is proposed to generalise them into commonly understood categories (groups) which will reflect the scope of their public administration functions or the consequences of their respective decisions. For example, based on the content of the disputed relations, the author distinguishes representatives of ensuring the exercise of the right to vote in elections and referendums by citizens or representatives of implementing public policy on education, science, culture and sports. Moreover, the specific criterion is recognised as significant for the purpose of distinguishing subjects of the national, regional and local levels, individual and collective, as well as representatives of their own and delegated powers.

It is determined that the legal framework for the activities of state authorities as a participant in administrative litigation is enshrined in both administrative procedure legislation (the Code of Administrative Procedure of Ukraine) and substantive law (the Basic Law, the Subsoil Code of Ukraine, the Civil Protection Code of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, and other regulatory and organisational acts).

It is specified that, in general, the form of participation in litigation characterises the interaction of a public authority with other parties to a case. The forms of participation of public authorities in litigation are proposed to be differentiated into: 1) procedural forms of participation (protection of the public interest, exercise of powers (plaintiff), defence of the legitimacy of their actions or decisions (defendant), ensuring the balance of the parties' rights and facilitating the adoption of a lawful and reasonable decision (third party which does not make independent claims regarding the subject matter of the dispute)); 2) organisational forms of participation: a) by the nature of the proceedings – written or oral, which involves participation in a court hearing; b) by the method of exercising procedural rights – participation in the form of self-representation and representation by a lawyer or prosecutor; c) by the type of participation - in-person and remote; d) by the format of submission of procedural documents – traditional (written) participation and electronic (mixed) participation; 3) behavioural forms (active and passive participation).

It is concluded that the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine clearly outline the procedural and organisational forms of participation of state authorities in litigation, and establish the legal consequences in case they choose a passive behavioural form of participation in the procedures for consideration of a public law dispute. Relevant examples are provided from case law.

It is emphasised that the structure of the administrative and procedural status of state authorities as a participant in litigation includes only that part of their administrative and procedural legal personality which corresponds to their actual procedural position within the framework of administrative proceedings. Moreover, there is a general and special administrative and procedural legal personality of a

public authority, in particular, as a party to litigation and an additional one which enables them to participate as a third party. The specific features of the administrative and procedural legal personality of a prosecutor as a legal representative in litigation are grounded. Given its unique characteristics (the prosecutor is not a party to a substantive legal dispute, but has the opportunity to become a plaintiff in a case and is generally endowed with unique procedural rights and obligations), it is stated that it is possible to distinguish the exclusive administrative and procedural legal personality of a state authority in litigation.

It is established that the administrative and procedural legal personality of the holder of delegated powers is similar in general characteristics to the administrative and procedural legal personality inherent in the state authorities. It is established that the difference between them is objectified by two parameters: 1) the method and moment of acquiring the ability and opportunity to be a party to a case, which is why the scope of administrative and procedural legal personality of the holder of delegated powers may be limited, for example, if it is expressly provided for by the provisions of an administrative agreement; 2) the primary or secondary nature of legal personality, since holders of delegated powers have the right and opportunity to be parties only to those disputed legal relations that are related to the exercise of their delegated powers.

It is established that the main problems of exercising administrative and procedural legal personality of state authorities are caused not so much by the imperfection of judicial administrative procedure legislation as by the inconsistency, fragmentation and declarative nature of certain substantive legislation provisions. This thesis is supported by examples of sectoral legal regulations. The author cites the relevant provisions of the Law of Ukraine 'On Administrative Procedure', which was supposed to become universal for public administration, but has a number of obstacles to implementation (incomplete harmonisation of domestic sectoral legislation, lack of effective monitoring of its implementation, ensuring its scope of application to all digital procedures, etc.) It is proved that administrative procedure legislation should also be optimised in order to improve administrative and regulatory

framework for the procedural status of public authorities in litigation. For example, in order to save budgetary funds and to address the issue of incompetent self-representation of the interests of public authorities, the author proposes to expand the scope of the Law of Ukraine ‘On Free Legal Aid’, thereby providing the latter with the opportunity to use free legal services.

It is stated that without guarantees of implementation of the administrative and procedural status by public authorities in litigation, it is impossible to ensure proper consideration of an administrative case, since this is a kind of law and order system which determines the procedure for interaction between the participants in litigation in order to provide each party with equal opportunities to present its case, and directly for the public authority – to effectively and properly perform its procedural duties, to exercise their rights without hindrance, to be confident in the predictability of the procedures for litigating a public law dispute. Such guarantees include: 1) procedures and principles that ensure the legality, transparency and predictability of their activities; 2) the principles of administrative justice in Ukraine; 3) the regimentation of the rights and obligations of state authorities as a party to litigation; 4) the functioning of electronic document management systems; 5) the right to appeal against court decisions; 6) judicial control over the execution of court decisions (obligation of the authority to submit a report on the execution of the court decision) and penalties based on the results of consideration of the relevant report; 7) the obligation to reimburse expenses in connection with the establishment of the fact of unlawfulness of actions and decisions of the authority; 8) the binding nature of the court decision.

Keywords: administrative and procedural status, administrative legal personality, participants in litigation, proceedings in administrative matters, public administration, state authority.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузнєцова А. С. Науково-теоретичні здобутки щодо визначення поняття, характеристик учасників судового адміністративного процесу та ролі суб'єктів владних повноважень у його структурі. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 396–400 (Республіка Польща).

2. Кузнєцова А. С. Правова природа та особливості понять «учасники адміністративного процесу» і «суб'єкти адміністративного процесу». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 658–660.

3. Кузнєцова А. С. Юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 409–415.

4. Кузнєцова А. С. Правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 129–133.

5. Кузнєцова А. С. Класифікація суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 587–592.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кузнєцова А. С. Проблематика визначення поняття суб'єктів владних повноважень. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

7. Кузнєцова А. С. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

8. Кузнєцова А. С. Роль гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень в судовому процесі. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.).* Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ	27
1.1. Ступінь наукового розроблення проблеми щодо визначення поняття та характеристики учасників судового процесу й місце в останньому суб'єктів владних повноважень.....	27
1.2. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу	43
1.3. Класифікація суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу та правові засади їхньої діяльності.....	54
1.4. Форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі ...	71
Висновки до Розділу 1	87
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ	97
2.1. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі.....	97
2.2. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень.....	116
2.3. Особливості реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу	132
Висновки до Розділу 2	148
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ.....	155
3.1. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень	155
3.2. Гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі.....	170
Висновки до Розділу 3	182
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	193
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Судовий процес – це арена для дискусій. Однак ідеться не просто про можливість висловлення власної думки, обстоювання конкретної позиції чи переконання опонентів у своїй правоті. Передусім це – законність, справедливість і захист як основні постулати, що відображають істинну цінність держави соціально-правового типу.

Різновиди судового процесу наразі є усталеними, кожен з яких має свої визначальні особливості, детерміновані змістом спірних правовідносин. Однією з таких є суб'єктна сторона. І якщо одна категорія суб'єктів визначається як обов'язкова, то інша – виступає факультативною.

Слід зауважити, що суб'єкт владних повноважень може та в конкретних випадках є учасником процедур відправлення правосуддя, відіграючи водночас різну процесуальну роль. Власне тому в теорії та практиці вітчизняного судочинства виокремлюються різні процесуальні статуси суб'єктів публічно-управлінської діяльності як учасника означених правовідносин. Водночас адміністративно-процесуальний статус як різновид їхнього судового процесуального статусу наразі є найбільш визначальним, що зумовлено їх винятковою роллю в механізмах судового захисту прав громадян від виявів свавільності з боку держави, адже як представники останньої ці суб'єкти зобов'язані неухильно, належно й ефективно виконувати свою соціальну функцію.

Разом із тим саме адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу є найбільш формалізованим, що складає враження його повноти та передбачуваності процедур судового розгляду публічно-правового спору. Однак це не означає, що він є збалансованим або вичерпним, оскільки, по-перше, він має динамічний характер, зумовлений необхідністю слідування передовим практикам справедливого судочинства; по-друге, сформований з наявністю окремих

спірних положень, виявлення яких стало можливим через певний проміжок часу (особливо в період загострення безпекових проблем України).

Тому закономірним є те, що проблематика визначення юридичної природи адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, процедур його формування та реалізації в сучасних умовах вирізняється актуальністю в межах адміністративно-процесуальної галузі наукових знань.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Вітчизняні вчені неодноразово досліджували особливості участі суб'єктів владних повноважень в адміністративних провадженнях. У цьому контексті варті уваги наукові здобутки В. Бевзенка, який провів ґрунтовне дослідження низки питань щодо участі різних суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві (Харків, 2010), адже це перша монографічна праця з порушеної проблематики. Серед сучасних досліджень змістовністю вирізняються наукові здобутки О. Марченко, яка представила на обговорення наукової спільноти теоретичні узагальнення, що репрезентують способи вирішення наукового завдання щодо визначення сутності правового регулювання діяльності суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства (Дніпро, 2023).

Зазначені та суміжні питання стали також предметом наукових розвідок таких учених, як О. Бачун, С. Безпалько, Є. Белей, І. Бойко, В. Боровський, А. Бречко, Л. Виноградова, М. Вільгушинський, П. Вовк, Ю. Вовк, М. Гаврильців, Ю. Гаруст, Є. Гетьман, Д. Гнап, І. Гриценко, С. Денисюк, О. Джабурія, М. Джафарова, О. Джафарова, О. Дніпров, Л. Домусчі, Ю. Дорохіна, Н. Дубина, Є. Дуліба, Д. Журавльов, І. Завальнюк, Н. Ількова, Ю. Ільницька, Р. Кайдешев, Р. Кихтюк, С. Ківалов, О. Кобзар, М. Ковалів, І. Ковбас, Ю. Козлова, О. Колісник, О. Кощій, А. Крусян, В. Кузьмич, В. Курило, І. Курило, О. Курко, К. Куркова, К. Куцик, О. Левчишина, А. Маляренко, А. Манжула, Р. Мельник, Л. Миськів, О. Мілетич, К. Мінаєва, Г. Мойсеєнко, О. Муза, Г. Огнев'юк, В. Оксінь, О. Пабат, В. Панкратова, А. Панчишин, В. Перепелюк, М. Петришина, М. Погорецький, В. Поліщук,

Р. Попов, К. Пуданс-Шушлебїна, А. Радчук, О. Рафальська, О. Рогач, О. Рой, А. Руденко, О. Саленко, А. Сало, Л. Сапейко, С. Семенников, Р. Сербин, І. Сїлїч, О. Скочиляс-Павлїв, М. Смокович, Є. Соболь, Л. Сорока, І. Стахура, І. Степанов, Т. Степанова, М. Тернущак, Г. Ткач, І. Топор, О. Турута, М. Хмїль, П. Хотенець, В. Чернишова, Р. Чорнолуцький, А. Чубенко, Р. Шаповал, К. Шкарупа, В. Шулежко, Т. Ющенко та багатьох інших.

З огляду на те, що перелічені автори лише побїчно визначили основні характеристики адмїністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, їснує цїлком обґрунтована потреба у вивченнї змїсту, сутностї й особливостей цїєї проблематики з позицїї комплексного наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацїйне дослідження узгоджується з основними положеннями Угоди про асоцїацїю мїж Україною та Європейським Союзом, ратифїкованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; Стратегїї реформування державного управління України на 2022–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабїнету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р; Плану заходів з реалїзацїї Стратегїї реформування державного управління України на 2022–2025 роки, затвердженої розпорядженням Кабїнету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р; Концепцїї Програми інформатизацїї мїсцевих та апеляцїйних судів і проекту побудови Єдиної судової інформацїйно-телекомунїкацїйної системи на 2022–2024 роки, затвердженої наказом Державної судової адмїністрацїї України від 14 червня 2022 р. № 178. Дисертацїю виконано вїдповїдно до планів науково-дослїдних робїт Науково-дослїдного їнституту публїчного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних їнтересїв суб'єктів публїчно-правових вїдносин» (номер державної реєстрацїї 0120U105390), «Адмїністративно-правове забезпечення розвитку судової влади в Україні» (номер державної реєстрацїї 0117U004649).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у визначеннї правової сутностї адмїністративно-процесуального статусу суб'єктів владних

повноважень як учасника судового процесу, розкритті його характеристик та особливостей реалізації з урахуванням національного безпекового контексту.

Для досягнення поставленої мети в дисертації потрібно виконати такі завдання:

– з'ясувати ступінь наукового розроблення проблеми щодо визначення поняття та характеристики учасників судового адміністративного процесу та місце в останньому суб'єктів владних повноважень;

– розкрити сутність адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу;

– обґрунтувати класифікаційні критерії для групування суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу та правові засади їхньої діяльності;

– визначити форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі;

– схарактеризувати адміністративно-процесуальну правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі;

– описати специфіку адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень;

– виявити особливості реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу;

– розробити напрями вдосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень;

– визначити гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі вступу суб'єктів владних повноважень до процедур судового розгляду публічно-правового спору й безпосередньої реалізації ними процесуальних прав та обов'язків як учасника судового процесу.

Предмет дослідження – адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу.

Методи дослідження. Розкриття порушених у межах дослідження питань, виконання його завдань зумовило потребу в застосуванні низки загальнонаукових і спеціальних методів здійснення наукового пошуку. Так, методи *аналізу* та *синтезу* сприяли всебічному аналізу наявних підходів до визначення змісту, сутності, особливостей і специфіки базових основоположних питань цього дослідження, виявленню ключових закономірностей між аналізованими категоріями та процесами, а також розгляду окремих з таких у вказаному контексті. Також затребуваними стали методи *індукції* та *дедукції*, *аксіоматичний* метод і метод *узагальнення*, які в комплексному застосуванні дозволили сформулювати авторські наукові положення та висновки на основі загальних теоретичних засад, конкретних прикладів і наявних законодавчих положень. Водночас метод *історизму* сприяв виявленню розвитку цих питань у просторі й часі (розділи 1–3).

Метод *ідеалізації* створив підґрунтя для створення теоретичних моделей накопичення наукових знань про досліджувані процеси, зокрема дав змогу представити сутність адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу з позиції сформованої системи необхідних складників (підрозділ 1.2), розробити напрями вдосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень як таких, що будуть практично дієвими (підрозділ 3.1). Завдяки методу *групування* вдалося класифікувати об'єкти порушених питань, проте не обмежуючись ними (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4, розділ 3).

Формально-логічний метод застосовано під час аналізу правових норм і законодавчих підходів до врегулювання питань участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі (підрозділи 1.3, 1.4, розділи 2 та 3), а *логічний підхід* сприяв ідентифікації конкретних її особливостей (розділ 2).

За допомогою *системно-функціонального* методу вдалося з'ясувати зміст та обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень на окремих стадіях судового процесу (підрозділ 2.3), натомість *формально-догматичний* метод уможливив розроблення відповідних пропозицій щодо вдосконалення адміністративного законодавства (підрозділ 3.1).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших монографічних досліджень у науці адміністративно-процесуального права, яке присвячене вивченню та встановленню кореляційних взаємозв'язків між обсягом процесуальних прав і обов'язків суб'єктів владних повноважень, можливістю їхньої реалізації в процесі розгляду публічно-правового спору зі станом безпекового середовища України. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення та висновки, запропоновані особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– концептуалізовано діалектичний взаємозв'язок між категоріями «правовий статус суб'єктів владних повноважень», «процесуальний статус суб'єктів владних повноважень», «адміністративно-правовий статус суб'єктів владних повноважень» та «адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень» як складових механізму забезпечення участі останніх у процедурах судового розгляду адміністративних справ, що мають взаємозалежні та дихотомічні характеристики, у яких виявляється сукупність їх функцій та інтерпретацій через спільну складову функціонального призначення – законодавчо забезпечену можливість/необхідність представлення волі держави;

– форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі розкрито через тристоронню характеристику способів реалізації ними своїх процесуальних прав та обов'язків, згідно з якою виокремлено: 1) процесуальні форми участі (захист публічного інтересу, реалізація своїх повноважень (позивач), відстоювання правомірності своїх дій чи рішень (відповідач),

забезпечення балансу прав сторін та сприяння ухваленню законного й обґрунтованого рішення (третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору)); 2) організаційні форми участі: а) за характером провадження – письмова або усна, що передбачає участь у судовому засіданні; б) за способом реалізації процесуальних прав – участь у формі самопредставництва та представництва інтересів адвокатом чи прокурором; в) за типом участі – очна й дистанційна; г) за форматом подання процесуальних документів – традиційна (письмова) участь та електронна (змішана); 3) поведінкові форми (активна та пасивна участь);

– сформульовано висновок про те, що гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі слугують ключовим елементом передбачуваності й стабільності у вирішенні публічно-правових спорів, забезпечуючи неупередженість і дотримання принципу верховенства права;

удосконалено:

– науковий підхід до ідентифікації системи правових засад діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства, який вирізняє фундаментальні з таких, що містяться в нормах Конституції України та КАС України, передбачаючи комплекс базових основоположних правил, неухильне дотримання яких має сприяти відправленню справедливого правосуддя та окремо змістові правові засади, які закріплені нормами матеріального адміністративного права і без наявності яких суб'єкт владних повноважень облишений можливості мати спеціальну правосуб'єктність як учасника судового процесу;

– визначення категорії «суб'єкт делегованих повноважень» як суб'єкта права, що, маючи необхідний обсяг правосуб'єктності та вступивши до імперативних правовідносин компетенційного характеру, отримав від суб'єкта первинної компетенції частину його повноважень задля забезпечення ефективного виконання завдань і функцій публічного адміністрування;

– наукове положення щодо особливостей реалізації адміністративно-процесуальної правосуб’єктності суб’єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу, який має виявляти не лише кореляційний взаємозв’язок між правосуб’єктністю та реалізацією принципу диспозитивності в адміністративному судочинстві, а й розширювати діапазон аналізу низкою інших критеріїв, серед яких, наприклад, характер спірних правовідносин, процесуальне становище суб’єкта владних повноважень, форма позовного провадження тощо;

отримали подальший розвиток:

– результати аналізу літературних джерел (репрезентують чітку тенденцію до оновлення положень сучасної правової теорії в дискурсі постійної науково-практичної трансформації наукових знань про адміністративно-правову галузь наукових знань загалом, адміністративно-процесуальне право як її базовий компонент і судове адміністративне процесуальне право, яке сьогодні цілком обґрунтовано можна вважати самостійною галуззю права), які стали підґрунтям для формування припущення про те, що проблематика визначення поняття та характеристики учасників судового процесу й місце в останньому суб’єктів владних повноважень також є динамічною за характером, а отже, наукова думка в цьому контексті має еволюціонувати: ідеться про зміну усталених догм (здебільшого через розвиток нормативно-правового забезпечення цього кола правовідносин), розроблення нових теорій, обґрунтування робочих гіпотез інноваційного характеру;

– узагальнення, згідно з яким адміністративно-процесуальна правосуб’єктність суб’єкта владних повноважень у судовому процесі забезпечує їм здатність і можливість мати й реалізовувати процесуальні права та обов’язки, що відповідають їхньому адміністративно-процесуальному статусу як учасника судового розгляду адміністративної справи;

– наукові обґрунтування застосування комплексного підходу до врегулювання питань обсягу й меж адміністративно-процесуальної правосуб’єктності суб’єктів владних повноважень, який включає усунення

колізій та декларативності норм матеріального законодавства з одночасним внесенням змін і доповнень до адміністративно-процесуального законодавства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертаційному дослідженні висновки, теоретичні положення та конкретні пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового вивчення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення чинного адміністративно-процесуального законодавства, що регулює коло й межі адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.), «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодні» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок. Робота містить список використаних джерел з 288 найменувань на 32 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Ступінь наукового розроблення проблеми щодо визначення поняття та характеристики учасників судового процесу й місце в останньому суб'єктів владних повноважень

Загальновідомо, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя виключно судами [89], які забезпечують здійснення судового процесу. Традиційно судовий процес поділяється на кілька основних видів, залежно від характеру справи та юрисдикції: цивільний процес, кримінальний процес, господарський процес, адміністративний процес [64, с. 61, 63]. Оскільки безпосередній предмет цього дослідження стосується визначення змісту та сутності адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, вбачаємо доречним наголосити, що науковий інтерес цього дослідження буде зосередженим навколо здійснення адміністративного судочинства в Україні.

Відразу слід зауважити, що сучасна правова теорія перебуває у стані модернізації, зокрема доктринально переосмислюється її зміст і категоріально понятійний апарат. У цьому спектрі посиленої трансформації зазнала теорія адміністративного права, що порівняно з іншими правовими галузями більшою мірою спрямована саме на опанування положень, пов'язаних із реформами, які реалізуються у різних сферах публічного управління. Значимість і важливість вивчення адміністративного права зумовлено обраним євроінтеграційним курсом, що імплементується у національне законодавство підписанням Угоди про асоціацію України з ЄС у 2014 році, згідно з якою наша держава взяла на себе зобов'язання приводити чинну систему публічного адміністрування у відповідність до стандартів ЄС [244, с. 18].

За влучними твердженнями М. Тернуцака, із здобуттям незалежності України вітчизняна правова школа переважно перейняла радянські доктрини юридичних галузей, що значною мірою стосувалося і доктрини адміністративного права, яке ототожнювало відповідну правову галузь із державним управлінням. Сучасна ж доктрина адміністративного права України формується під впливом європейських правових шкіл, передусім активно запозичуються положення німецької теорії адміністративного права. Тому у колі вчених-адміністративістів триває гостра дискусія щодо системи адміністративного права та місця у ній адміністративного процесу як окремої правової галузі чи правового інституту, інтерпретацій та класифікацій адміністративно-процесуальних відносин [244, с. 18].

Щодо цього фундаментальною є праця О. Кузьменко, де адміністративний процес розглянутий як процесуальна діяльність публічної адміністрації із задоволення публічних інтересів громадян. Зазначений підхід дозволив їй отримати нові знання, які, по-перше, вивели сприйняття цього явища за рамки радянської правової доктрини, котра концентрувала дослідницькі зусилля на питаннях юрисдикційного та судочинського характеру, залишаючи природу процесуальної діяльності органів публічної влади за межами наукових пріоритетів або дроблячи адміністративний процес на декілька самостійних процесів як інститутів адміністративного права; по-друге, наявні концептуальні ознаки галузі, характерні для адміністративного процесу, дали можливість довести існування адміністративно-процесуального права як самостійної правової галузі; по-третє, сформувавати оновлену структуру та відокремити групи адміністративного процесу [103, с. 9].

Водночас в умовах сучасності вітчизняна правова галузь наповнилась науково-практичною концептуалізацією: об'єктивних соціально-правових підстав виокремлення судового адміністративного процесуального права України як галузі права; юридичних критеріїв галузево правової диференціації та формування судового адміністративного процесуального права України як галузі права. Зокрема А. Крусяном обґрунтовано і сформульовано ряд нових

наукових положень та практичних рекомендацій, спрямованих на формування судового адміністративного процесуального права України як самостійної галузі права з метою підвищення якості та ефективності судового вирішення спорів у сфері [93].

З означеного маємо змогу спостерігати чітку тенденцію до оновлення положень сучасної правової теорії в дискурсі постійної науково-практичної трансформації наукових знань про адміністративно-правову галузь наукових знань загалом, адміністративно-процесуальне право як її базовий компонент і судове адміністративне процесуальне право, яке сьогодні цілком обґрунтовано можна вважати самостійною галуззю права. Тому логічним вбачається припущення, що проблематика визначення поняття та характеристики учасників судового процесу й місце в останньому суб'єктів владних повноважень також є динамічною за характером, а отже, наукова думка в цьому контексті має еволюціонувати: ідеться про зміну усталених догм (здебільшого через розвиток нормативно-правового забезпечення цього кола правовідносин), розроблення нових теорій, обґрунтування робочих гіпотез інноваційного характеру [97].

Відразу зауважимо, що досліджуване питання слід розглядати під кутом зору подвійного змісту. Ідеться зокрема про базовий гносеологічний поділ на загальне та конкретне, що відображає наявність загальних тенденцій розвитку наукової думки стосовно інтерпретаційних і сутнісних характеристик учасників судового процесу й безпосередньо еволюційність поглядів на особливості участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України. Своєю чергою, діалектика в контексті зазначеного має прояв спільною площиною їх взаємодії в об'єктному вимірі – судових адміністративно-процесуальних правовідносин, адже їхній розвиток є першоосновою для подальшого формування концептуальних підходів до опрацювання цієї проблематики

Власне, О. Кузьменко стверджує, що своя специфіка притаманна кожній групі соціальних відносин. Вона може полягати у сфері існування

(кримінально-правові, адміністративно-правові і т. д.), у певних якісних характеристиках (процесуальні, матеріальні), а також у будь-яких інших ознаках, за якими здійснюється групування суспільних відносин. Окремі види відносин можуть бути виокремлені також у рамках раніше виокремлених груп, наприклад: митні або трудові відносини; адміністративно-процесуальні, кримінально-процесуальні або цивільно-процесуальні тощо. І практично кожен вид суспільних відносин може бути з повним правом визнано специфічним стосовно інших [103, с. 107].

На переконання О. Музи адміністративно-процесуальні правовідносини є ядром та вихідною правовою категорією адміністративного процесу. Складність їхнього розуміння полягає насамперед у тому, що дані правовідносини є різновидом адміністративних правовідносин, сутність яких обумовлена новелізацією предмета адміністративного права [133, с. 5–6]. Вчений визначає адміністративно-судочинські правовідносини як групу однорідних процесуальних й організаційних правовідносин, що пов'язані із організацією адміністративного судочинства і захистом прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічного управління [133, с. 14].

Своєю чергою, А. Крусян переконує, що судові адміністративно-процесуальні правовідносини – це суспільні відносини, які виникають за наявності публічно-правового спору та при його розгляді і вирішенні адміністративними судами у порядку адміністративного судочинства [93, с. 8]. Вчений також деталізує, що це суспільні відносини, врегульовані адміністративно-процесуальними нормами, змістом яких є правовий зв'язок, що виникає між учасниками судового процесу під час здійснення адміністративного судочинства та виражається в наявності у них адміністративних процесуальних прав та обов'язків [94, с. 45].

Водночас вчений характеризує елементи складу судових адміністративно-процесуальних правовідносин, одним із яких є його суб'єкти. Суб'єктами судових адміністративно-процесуальних правовідносин він визначає: 1) адміністративні суди (місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як

адміністративні суди та окружні адміністративні суди); апеляційні адміністративні суди в апеляційних округах; Верховний Суд (Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду); 2) учасники справи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, органи державної влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи, підприємства, установи, організації (юридичні особи); 3) представники; 4) інші учасники судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст) [93, с. 70].

Натомість С. Семенников, який присвятив наукове дослідження проблемі здійснення контролю за діяльністю учасників адміністративних процесуальних правовідносин [224], зауважує, що суб'єкт, виходячи з узагальненого тлумачення – це категорія, яка описує самотійного індивіда, який бере активну участь в якомусь процесі, знаходиться під дією якихось конкретних умов, має власний вектор функціонування та розвитку тощо. При цьому в правовій сфері термін суб'єкт набуває багатьох словосполучних форм, однією з яких є суб'єкт правовідносин. За його переконаннями, суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин – це: по-перше, як юридичні, так і фізичні особи, права та законні інтереси яких потребують захисту та/або забезпечення адміністративно-процесуальними засобами, або особи, які приймають участь у адміністративно-процесуальних правовідносин на основі покладених на них законодавством обов'язків; по-друге, дані особи мають спеціальний правовий статус регламентований передусім адміністративним процесуальним законодавством України; по-третє, особливості їх правового статусу пов'язані із вступом до адміністративної процесуальної процедури, тобто, виникнення в них відповідних прав та обов'язків забезпечено фактом участі у відповідних правовідносинах [224, с. 27, 30–31].

Варто окрему увагу звернути на наукові розробки А. Сало, який провів комплексне дослідження співвідповідача у адміністративному процесі

(процесуальна співучасть). Зокрема ним здійснено обґрунтування природи, сутності цієї категорії та вияву її прикладного аспекту [223]. У досліджуваному контексті вчений зазначає, що правове становище учасників адміністративного судочинства регламентоване главою 4 КАС України [79]. Нормами цієї глави встановлено склад учасників адміністративного судочинства та їхні процесуальні права та обов'язки. При розгляді питання про учасників адміністративного судочинства насамперед необхідно зупинитися на співвідношенні декількох окремих понять, які використовуються в КАС України. По-перше, це стосується таких понять, як «учасники адміністративного судочинства» та «учасники адміністративного процесу». Відомо, що термін «адміністративний процес» трактується в юридичній літературі неоднозначно. Не вдаючись до дискусії щодо поняття адміністративного процесу у «широкому», «вузькому» чи іншому розумінні, вчений стверджує, що у контексті його роботи адміністративний процес розглядається відповідно до його законодавчого визначення, тобто як правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства (ст. 3 КАС України). Згідно із ст. 4 КАС України адміністративне судочинство визначається як діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом, тобто учасниками адміністративного (судового) процесу є учасники правовідносин, що виникають, змінюються та припиняються під час здійснення адміністративним судом розгляду та вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАС України. Враховуючи все вищевикладене, вчений робить висновок про тотожність понять «учасники адміністративного судочинства» та «учасники адміністративного (судового) процесу» [223, с. 58].

Науковець також стверджує, що в юридичній літературі наголошується й на необхідності розмежування понять «учасники процесу» та «суб'єкти процесу» [5, с. 86; 223, с. 58].

У цьому контексті актуальним є монографічне дослідження О. Рафальської, яка присвятила наукові пошуки механізму адміністративно-

правового регулювання інституту множинності, в межах якого з використанням новітніх методів наукового пізнання, врахуванням здобутків юридичної науки окреслила загальнотеоретичні засади та практичні проблеми адміністративно-правового регулювання у цій сфері [189].

Вчена уточнює, що навколо питання про розмежування понять «суб'єкт» та «учасник» в адміністративному процесі точиться дискусія, оскільки наявна неоднозначність у застосуванні цих термінів у першочерговому законодавчому акті, яким врегульовано провадження в адміністративних справах. У КАС України поняття «суб'єкт» конкретизоване саме в контексті «суб'єкт владних повноважень» [79], а що ж до поняття «учасник», то згідно із вказаним кодифікованим актом це – особа, яка бере участь в адміністративній справі. У зв'язку з наявністю вказаних положень у КАС України на теоретичному рівні цей понятійний апарат не розвинений. Зрештою, виникає неоднозначність у застосуванні понять «суб'єкт» і «учасник» [189, с. 17].

У продовження О. Рафальська зауважує, що якщо брати до уваги реалізацію процесуальних функцій, то суб'єктів адміністративного процесу можна розмежувати на тих, хто має право здійснювати провадження, та тих, хто займає інертну позицію стосовно перебігу і наслідків в індивідуальній справі. До речі, останніх залучають до справи задля всебічного та точного встановлення усіх обставин у справі. Такий концептуальний поділ суб'єктів процесу наявний у всіх адміністративних провадженнях з певними трактуваннями функціональних вимог щодо конкретного провадження. Деякі вчені в теорії процесу перших із вказаних суб'єктів називають суб'єктами процесу, а других – учасниками процесу, де вони є частиною конкретного концепту [189, с. 18]. Спробою з'ясувати сутність співвідношення понять «суб'єкти процесу» й «учасники процесу» стало їх дослідження за допомогою онтологногносеологічних підходів, відповідно до яких учасники процесу – це онтологічна категорія, тобто кожен з них є правовим феноменом: абстрактним і об'єктивним відбитком реально існуючих фактів участі тих чи інших осіб у адміністративному процесі, а суб'єкти процесу – категорія гносеологічна, адже

сформована на базі відповідних правових феноменів у результаті дослідницьких зусиль і включає суб'єктивні погляди на властивості, що характеризують учасників у адміністративному процесі [103; 189, с. 18].

Додамо, що досліджуючи проблему сутності співвідношення понять «суб'єкти процесу (провадження)» та «учасники процесу (провадження)», О. Кузьменко пропонує визначити суб'єкт адміністративного процесу як носія прав і обов'язків з реалізації процесуальної діяльності у сфері публічного управління, здатним надані права щодо процесуальної діяльності реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати. Учасником адміністративного процесу учена пропонує визначити реально існуючого індивіда адміністративного процесу [104, с. 175]. Однак виокремлення суб'єкта та учасника адміністративного процесу через відповідну його участь (потенційну чи реальну) у певній процесуальній діяльності неоднозначно сприймається суддями, оскільки і суб'єкти, і учасники набувають певного статусу та реалізують його у процесуальних правовідносинах. При цьому об'єднуючою категорією постає суб'єкт адміністративного процесуального права як абстрактна особа у соціально-правовому змісті [127].

Тому учасником адміністративного судочинства (адміністративного судового процесу) А. Сало визначає особу, яка чинним законодавством України наділена процесуальними правами та обов'язками у сфері розгляду адміністративних справ адміністративними судами та яка вступає до адміністративного процесу для захисту своїх прав та законних інтересів, захисту прав та законних інтересів інших осіб, або з метою сприяння здійсненню адміністративного процесу, тобто це особа, яка може вчиняти процесуальні дії, спрямовані на досягнення мети процесу хоча б в одній із стадій адміністративного процесу [223, с. 60].

Причому досить часто учасників адміністративного процесу поділяють на кілька груп: 1) особи (органи), які розглядають і вирішують адміністративні справи; 2) особи, які обстоюють в адміністративному процесі особисті права та законні інтереси; 3) особи, які представляють і захищають інтереси інших осіб;

4) особи, які сприяють адміністративним провадженням та здійсненню адміністративного судочинства [48; 189, с. 18].

Свою чергою, наприклад, В. Поліщук присвятив своє дисертаційне дослідження комплексному розкриттю наявних у процесуальній науці підходів до визначення ознак, сутності, понять, юридичної природи зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, механізму запобігання, протидії цьому явищу та його припинення. Він стверджує, що усі учасники адміністративного судочинства можуть здійснювати зловживання процесуальними правами, тобто згідно ст. 42, 61 КАС України учасники справи (сторони та треті особи), їх представники, суд, інші учасники судового процесу, а саме помічники суддів, секретарі судових засідань, судові розпорядники, свідки, експерти, експерти з питань права, перекладачі, спеціалісти [159, с. 65–66].

Отже, проблематика диференціації суб'єктів від учасників судового адміністративного процесу досі є актуальною в теоретико-концептуальному плані, що підтверджується різними науковими підходами до ідентифікації їхньої сутності. Ми підтримуємо науковий підхід, за якого категорія «суб'єкт судового адміністративного процесу» є теоретичною та ширшою за обсягом. Водночас «учасники судового адміністративного процесу» є прямою репрезентацією конкретних правовідносин у межах вирішення публічно-правового спору [98].

Цю думку підтверджує етимологічне розуміння обох термінів. Так, учасник, якщо виходити виключно із етимологічних положень є більш конкретизованою категорією, яка визначає суб'єкта, що діє або існує у конкретному середовищі, площині чи визначених рамках. Своєю чергою, поняття «суб'єкт» може застосовуватись не тільки до учасника, але й до, наприклад, носія якихось повноважень, реалізатора якоїсь діяльності і таке інше. Наприклад, відповідний процес може складатись із цілого кола учасників, що одночасно є суб'єктами певних відносин, або суб'єктами за визначенням, у розумінні індивідуалізованої одиниці, як то людина, орган державної влади

тощо. Виходячи з цього фактор участі показує фізичне розташування або рамки діяльності, в той час як суб'єктність характеризує абстрактний, відносини зв'язок із чимось або факт загального існування когось або чогось [18, с. 23].

Однак існують й наукові підходи, які об'єктивують розкриття їхнього змісту та сутності через протилежний підхід. Наприклад, можна виділити працю Н. Дибець, який здійснив спробу розкрити адміністративно-процесуальний статус суб'єктів адміністративного судочинства в умовах реформи правосуддя. Вчений визначає, що суб'єкт адміністративного судочинства – це учасник судово-процесуальних відносин в межах проведення адміністративного провадження, що наділяється адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю та у певних процесуальних формах реалізує адміністративно-процесуальний статус як суб'єкт адміністративно-процесуального права. Він стверджує, що до суб'єктів адміністративного судочинства відносяться: 1) сторони адміністративної справи – позивач (особа, яка звернулася до адміністративного суду з приводу захисту прав, свобод та законних інтересів в порядку адміністративного судочинства) та відповідач (суб'єкт владних повноважень, якщо інше не встановлено процесуальним законодавством); 2) суддя адміністративного суду (колегія суддів); 3) заінтересовані особи адміністративної справи (треті особи); 4) представники; 5) інші учасники судового процесу, яких умовно можна поділити на суб'єктів організації судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник) та додаткових суб'єктів судового процесу (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач) [55, с. 2].

У контексті дослідження особливостей правового статусу конкретних учасників судового процесу, наприклад, Є. Бережна з'ясувала його сутність та особливості на прикладі адвоката. Вона окреслила та схарактеризувала його ключові елементи, що дозволило обґрунтувати низку нових наукових положень і висновків, спрямованих на вдосконалення норм адміністративного законодавства, яке визначає правові засади діяльності адвокатів [18]. Аналогічні питання вивчав В. Боровський, однак в контексті діяльності

прокурора [24]. У межах інтересу цього дослідження цікавими є його висновки щодо розуміння суб'єктів адміністративного процесу, адже він запропонував наступні підстави для їх класифікації: 1) за наявністю владних повноважень; 2) за значенням; 3) за кількістю суб'єктів, які беруть участь у адміністративному процесі; 4) за об'ємом наданої суб'єктам компетенції; 5) за способом прийняття процесуальних рішень; 6) в залежності від їх місця в адміністративному судочинстві. Серед суб'єктів адміністративного процесу ним виділено та окреслено місце прокурора, що обумовлено характером виконання ним важливої функції – захисту прав та свобод людини та громадянина в адміністративному процесі, що реалізується шляхом здійснення представницької функції. Вчений пропонує в адміністративному процесі прокурора розглядати як основного та додаткового суб'єкта адміністративного процесу [24, с. 2].

Отже, можемо узагальнити, що загальний контекст щодо визначення поняття та характеристики учасників судового процесу з позиції вітчизняної наукової доктрини є досить розвиненим. Він представлений низкою актуальних наукових розробок, які здебільшого об'єднані спільною ідеєю – об'єктивізувати у відповідну правову категорію зовнішній вираз однорідних процесів, які позначають водночас суб'єктну сторону судових адміністративно-процесуальних правовідносин [98].

Важливо зауважити, що суб'єкти владних повноважень завжди об'єктивують суб'єктну сторону судових адміністративно-процесуальних правовідносин, адже є обов'язком учасником публічно-правового спору.

За цього контексту фундаментальною слід вважати працю В. Бевзенка, який на основі критичного вивчення загальнотеоретичних засад та практики здійснення адміністративного судочинства, застосування адміністративного процесуального законодавства суб'єктами права здійснив спробу виробити єдине вчення про участь в адміністративному судочинстві суб'єктів владних повноважень і запропонував напрями удосконалення такої участі [13, с. 6]. Зокрема вчений запропонував по-новому оцінити зміст діяльності суб'єктів

владних повноважень, яка у деяких статтях КАС України безпідставно визначена лише як управлінська. Він вбачав, що в основу визначення категорії «суб'єкт владних повноважень» слід покласти факт вчинення органом державної влади, органом місцевого самоврядування, їхньою посадовою чи службовою особою, іншим суб'єктом однієї з таких функцій (дій): 1) управлінського змісту; 2) регуляторного змісту; 3) сервісно-обслуговуючого змісту; 4) загальноорганізаційного змісту; 5) примусового змісту. Вчений вважає, у КАС України взагалі слід відмовитися від таких категорій та понять як «владні управлінські функції», «сфера управління», «управління», натомість визначивши у КАС України правовідносини між суб'єктами владних повноважень, фізичними та юридичними особами як публічні [13, с. 265]. Зауважимо, що наразі положення КАС України апелюють категорією «публічно-владні управлінські функції», залишивши у нормативному обігу категорії «сфера управління» та «управління» [97].

З-поміж іншого В. Бевзенко також зауважує, що предмет правового регулювання, пов'язаний з участю суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві, становить собою сукупність адміністративних процесуальних правовідносин, пов'язаних із розглядом і вирішенням публічно-правового спору. З огляду на судову природу адміністративного процесу відповідним чином ним визначено поняття предмета адміністративного процесуального права, який представляє собою правовідносини щодо здійснення правосуддя у формі адміністративного судочинства [13, с. 265].

Водночас, наприклад, О. Марченко у межах власної дисертаційної роботи визначила сутність правового регулювання діяльності суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства. Зокрема вчена стверджує, що суб'єктами владних повноважень правовідносин у сфері адміністративного судочинства (або учасниками судового адміністративного процесу) є особи, які мають й здійснюють законодавчо (нормативно)закріплені права та обов'язки в ході здійснення адміністративного судочинства шляхом участі в таких правовідносинах [222]. Вона також звертає увагу на колізійність

норм КАС України: з одного боку, до юрисдикції адміністративних судів віднесені лише спори за участю суб'єктів владних повноважень, що пов'язані зі здійсненням останніми управлінських функцій, а з іншого – спори, що породжуються неуправлінськими відносинами з участю суб'єктів владних повноважень [120, с. 66].

Однак необхідно констатувати, що місце суб'єктів владних повноважень у судовому процесі вчені здебільшого розкривають через побічний предмет дослідження, як невід'ємну частину питань, які безпосередньо висвітлені в монографічному контексті. Наприклад, можна виділити праці таких учених як:

– І. Степанов, який займався комплексним дослідженням правових засад оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності [235];

– К. Пуданс-Шушлебін, яка здійснила спробу визначити поняття суб'єкта владних повноважень як відповідача у справах адміністративної юрисдикції, схарактеризувати процесуально-правові засади реалізації ним відповідного адміністративного процесуального статусу [183];

– О. Джабурія, який присвятив наукову працю теоретичним та практичним проблемам удосконалення компетенції адміністративних судів, що відображає авторську позицію щодо формування теоретико-правової концепції взаємозв'язку правозахисної, юрисдикційної природи адміністративного судочинства з компетенцією адміністративних судів в Україні [52];

– А. Радчук, що на основі аналізу та узагальнення теорії адміністративного судочинства й адміністративного права, наукових поглядів, положень чинного національного законодавства, матеріалів судової практики розробив наукові положення та навів розв'язання наукового завдання щодо особливостей адміністративного судочинства у справах про застосування санкцій за зверненнями суб'єктів владних повноважень [188];

– Т. Ющенко, яка займалась теоретичним узагальненням і новим вирішенням наукової проблеми щодо визначення сутності та особливостей процесуальної правосуб'єктності органів місцевого самоврядування в

адміністративному праві України, що дозволило їй сформувати відповідну наукову концепцію, а також обґрунтувати низку нових положень і рекомендацій щодо подальших напрямків і перспектив функціонування та розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні [277];

– О. Рой, який визначив сутність та особливості адміністративного судочинства у справах з приводу оскарження правових актів суб'єктів владних повноважень з урахуванням нової редакції КАС України, що дозволило обґрунтувати низку нових положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань [218];

– В. Шулежко, що надав нове роз'яснення наукового завдання стосовно визначення передумов та особливостей розгляду адміністративних справ про протиправність дій суб'єктів владних повноважень в Україні та виявив шляхи підвищення ефективності його здійснення, що реалізовано крізь призму теоретичного та практичного переосмислення ролі адміністративної юстиції в державно-правовому механізмі захисту осіб від дій суб'єктів владних повноважень, які вчинені ними поза межами норм природного права, всупереч установленим природно-соціальним правилам, без урахування всіх вимог законодавства, використання дискретних повноважень у разі їх відсутності, що репрезентується активною та пасивною їх поведінкою [274];

– І. Погрібніченко, який займався розкриттям теоретичної та практичної сутності судового захисту осіб від свавілля з боку суб'єктів владних повноважень, що об'єктивоване у формі індивідуального акта, який порушує права, свободи та інтереси конкретної особи [156];

– В. Чернишова, яка представила дослідження адміністративно-правових засад державного регулювання інституту адміністративної відповідальності суб'єктів владних повноважень, в межах якого з використанням сучасних методів наукового пізнання, врахуванням здобутків юридичної науки окреслила адміністративно-правову концепцію реалізації механізму адміністративної відповідальності суб'єктів владних повноважень, проаналізувала зарубіжний досвід регулювання адміністративної відповідальності публічних осіб та

здійснення державного регулювання та моніторингу у цій сфері, а також сформулювала науково обґрунтовані висновки та науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення інституту адміністративної відповідальності суб'єктів владних повноважень [269];

– Л. Домусчі, що присвятила наукові пошуки визначенню на підставі аналізу доктринальних і нормативних джерел теоретико-прикладних засад адміністративного процесу у справах стосовно оскарження рішень суб'єктів владних повноважень в Україні [59];

– В. Кузьмич, який здійснив комплексне науково-теоретичне узагальнення і представив практичне вирішення наукового завдання з адміністративного судочинства щодо такого заходу забезпечення позову як зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень [107].

Особливо вирізняється серед наведених праць наукова робота К. Пуданс-Шушлебінюї, адже вчена: 1) здійснила періодизацію історії розвитку наукової думки щодо дослідження суб'єкта владних повноважень як відповідача у справах адміністративної юрисдикції: а) наукові дослідження кінця ХІХ – початку ХХ ст. (до 1917 року); б) наукові дослідження радянського періоду (1917– 1991 роки); в) наукові дослідження періоду незалежної України (1991– 2012 роки); 2) провела порівняльний аналіз зарубіжного досвіду щодо законодавчого визначення суб'єкта владних повноважень як відповідача у справах адміністративної юрисдикції, який засвідчив про відсутність єдиного загальноприйнятого підходу у використанні юридичної термінології для позначення такого суб'єкта (застосовуються терміни «адміністративний орган», «орган публічної влади», «суб'єкт публічного права» або ж невикористання взагалі узагальнюючого поняття для позначення обов'язкової сторони публічно-правового спору); 3) обґрунтувала доцільність заміни у КАС України поняття «суб'єкт владних повноважень» на «орган публічної влади» із визначенням його як суб'єкта загальнодержавного або місцевого рівня, який у публічно-правових відносинах діє в межах, наданих йому законом, або в порядку делегування публічно-владних повноважень щодо правового

регулювання, надання адміністративних послуг, здійснення нагляду та контролю, а також здійснення інших виконавчо-розпорядчих повноважень щодо вирішення питань про права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб [183, с. 8–9].

На завершення розкриття порушених питань слід наголосити, що аналізу було представлено виключно комплексні монографічні наукові праці. Однак наукова доктрина щодо досліджуваних питань не обмежується виключно ними, адже, наприклад, О. Скочиляс-Павлів досліджувала поняття суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві України [230]; О. Курко надав термінологічну визначеність категорії суб'єкти владних повноважень в адміністративному процесі [110]; М. Петришина навела характеристику суб'єктів владних повноважень як адміністративних позивачів в адміністративному процесі в Україні [151]; М. Вербіцька та Л. Боднарчук дослідили суб'єкта владних повноважень у адміністративному процесі на основі українського законодавства та практики Європейського суду з прав людини [30]; Ю. Вовк схарактеризував інститут дискреції суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві [37]; А. Остащенко визначив зміст права на звернення до адміністративного суду суб'єктів владних повноважень [144].

Отже, можемо узагальнити, що ступінь розроблення проблеми щодо визначення поняття й характеристики учасників судового процесу, місця в останньому суб'єктів владних повноважень у науковій літературі є досить високим. Значний науковий інтерес до досліджуваних питань припав на пострадянський період, коли утвердилося усвідомлення необхідності формування правової системи незалежної країни, яка прагне позбавитися радянських стереотипів і підходів до організації суспільної життєдіяльності (з 1992-го до 2006 року, критерієм виокремлення якого є сформована В. Авер'яновим нова доктрина українського адміністративного права, а також прийняття КАС України). Наступний період (з 2006-го до 2014 року) характеризується розробленням як теоретичних засад адміністративного

процесу та формуванням фундаментальних основ для ідентифікації характерних ознак учасників судового процесу (Е. Демський, С. Ківалов, О. Кузьменко, Т. Савон та ін.), так і спеціальних положень, присвячених розкриттю місця, ролі та значення суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України (наприклад, В. Бевзенко, О. Джабурія І. Степанов, К. Пуданс-Шушлебін, О. Скочиляс-Павлів). З реалізацією наступного етапу реформи адміністративного судочинства, у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року, активізувалися наукові розробки в контексті визначення особливостей участі суб'єктів владних повноважень (зокрема в конкретних різновидах проваджень) в адміністративному судочинстві України відповідно до нових положень КАС України (наприклад, О. Джабурія, О. Муза), а з 2016 року донині триває новітній етап у розвитку наукових досліджень, який вирізняється ґрунтовним аналізом співвідношення між адміністративним процесом і публічним адмініструванням, контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства, зокрема стосовно відповідності європейським стандартам і нормативам (В. Боровський, Ю. Вовк, Л. Домусчі, А. Крусян, В. Кузьмич, О. Курко, О. Марченко, М. Петришина, В. Поліщук, А. Радчук, О. Рафальська, О. Рой, А. Сало, С. Семенников, М. Тернуцак, В. Чернишова, В. Шулежко, Т. Ющенко та багато інших).

1.2. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу

Дослідження адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу зумовлює необхідність проведення аналізу поглядів науковців на більш загальні правові категорії, безпосередньо пов'язані зі специфікою порушених питань. Власне варто вказати, що у теорії

адміністративного права існує незначна кількість категорій, які використовуються в усіх без винятку сферах суспільного життя. Однією з таких категорій є «адміністративно-правовий статус». Практично не існує вченого-адміністративіста, який би не застосовував його у своїй діяльності. Адже всі неоднорідні суб'єкти суспільних відносин мають свій, притаманний лише їм суспільний статус. Не існує двох абсолютно однакових осіб не тільки за фізіологічними, а й за суспільними ознаками. Кожна людина є фізіологічно й суспільно унікальною, а стосовно об'єднань осіб (юридичних осіб) узагалі не може йтися про будь-яку тотожність між ними. Кожна особа має свої індивідуальні права, свободи, приватну власність, займається специфічною корисною працею та має різну кількість суб'єктів права, які взаємодіють з нею [41, с. 3; 55, с. 51].

Причому аналіз наукової, довідкової та навчально-методичної літератури свідчить про наявність адміністративно-правового статусу як фізичної особи, так і адміністративно-правового статусу органу державної влади [45, с. 188]. Це обумовлено тим, що слово «статус» визначає кількісні та якісні характеристики якогось явища або предмета. Синонімічними словами є становище, стан, модальність чи індигенат (для іноземної особи). Також статус можна розглядати як певну позицію чи ранг у тій чи іншій ієрархії, системі, організації, суспільстві, структурі тощо [32, с. 60; 87, с. 58].

Наприклад, поняття «статус» використовується при окресленні обов'язків, прав і повноважень як окремих органів державного управління, так і відповідних посадових осіб, щодо яких законами або нормативно-правовими актами такі обов'язки, права і повноваження визначаються [42, с. 82]. Щодо останніх свідчать праці В. Авер'янова [51], Н. Армаш [8], М. Бояринцева [25] та інших учених [268, с. 325]. Цілком виправданою є думка, що категорія «статус» є історично сформованою та модернізованою під впливом зміни суспільно-політичних процесів у світі та наразі наділена соціологічним чинником інтерпретування [33, с. 83; 67, с. 48; 268, с. 326].

Примітним є те, що більшою мірою вчені-правники ведуть мову не про адміністративно-правовий статус органу державної влади, а про його основу, яка не звужена полем існування суспільних відносин, що мають адміністративний характер. Тут безпосередньо мова йде про категорію «правовий статус». Саме через її сутнісне розуміння висвітлюється роль та значення конкретного державного органу у механізмі регулювання, охорони чи забезпечення публічних та індивідуальних інтересів суспільства [32, с. 60]. Наприклад, О. Муза стверджує, що: «правовий статус (правове становище) суб'єктів публічної адміністрації саме з точки зору методології є найбільш доцільним, тому що дозволяє в повній мірі науково усвідомити не лише так звану статику, але й відповідну динаміку статусу суб'єктів публічної адміністрації» [133, с. 34]. Варто наголосити, що вчений категорію «правовий статус» розглядає через синонімічне розуміння до категорії «правове становище». Щодо цього доречно навести думку Н. Якимчук, яка зазначає, що: «у літературі були висловлені пропозиції, зокрема, про: 1) розмежування понять «правовий статус» і «правове положення»; 2) про тотожність цих понять і відсутність практичної чи теоретичної необхідності в їх розмежуванні. Тобто в юридичній літературі допускається змішування понять «правовий статус» та «правове положення» [278, с. 12].

Уточнимо, що поняття «правовий статус» має широке значення та є багатоелементним абстрактним терміном, який означає сукупність елементів, параметрів, значень об'єкта або суб'єкта [126, с. 609]. У «Юридичній енциклопедії» поняття «правовий статус» визначається як сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб [272]. Відповідно, правовий статус асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта [2, с. 65; 238, с. 195] у не визначеному полі правових зв'язків, встановлюючи загальні правила, стандарти та умови їх розвитку [32, с. 60].

Оскільки адміністративно-правовий статус є різновидом правового статусу [112, с. 57], слід відзначити, що його категорійно-поняттєва складова вченими адміністративістами розкривається по-різному [32]. Узагальнюючи

можна стверджувати, що наука адміністративного права трактує категорію адміністративно-правового статусу в широкому та вузькому розумінні. Для прикладу наведемо окремі думки науковців щодо цього [33, с. 85]: 1) адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються в рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними (на думку Т. Коломоєць) [85, с. 64]; 2) адміністративно-правовий статус – це одна з центральних правових категорій, яка має неабияке теоретичне і практичне значення, оскільки правовий статус є одним із тих якісних показників, за якими робляться висновки про рівень правової зрілості держави та суспільства (на думку С. Курило) [109, с. 525]; 3) адміністративно-правовий статус – це спеціальний правовий статус, який характеризує особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади прав і свобод фізичних осіб, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, а також опосередковано у відносинах, які пов'язані зі сферою публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, а інколи – у відносинах, які мають місце у внутрішній організаційній діяльності органів публічної влади (на думку Я. Окар-Балаж) [54, с. 69; 140, с. 85].

Як бачимо, основний акцент проставлено на елементах його внутрішньої будови, що не є дивиною. Адже звернувшись до більш загальних положень маємо, що головним елементом у структурі правового статусу будь-якого суб'єкта права є його права і обов'язки (для органів державної влади – компетенція). Вони є «серцевиною» правового статусу. Інші елементи представлені у вигляді гарантій належного здійснення цих прав та обов'язків, юридичної відповідальності, обмежень, які встановлюються законодавством і покладаються на суб'єкта здійснення повноважень та інших елементів [148].

Однак є одне важливе застереження: адміністративно-правовий статус утворюють не всі права та обов'язки його носія у своїй сукупності, а тільки ті з них, які пов'язані з адміністративним правом [267, с. 217].

Проте можна зустріти й інші визначення цієї категорії, які ґрунтуються на інших методологічних підходах. Зокрема, наприклад, досліджуючи адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України як суб'єкта забезпечення модернізації системи судової влади, С. Рудниченко визначає його як сукупність конституційних та адміністративних норм і принципів, які породжують існування юридичних засобів, за допомогою яких з'являється змога відокремити ДСА України від інших суб'єктів публічного адміністрування в цій сфері та з'ясувати його значення при забезпеченні модернізації системи судової влади шляхом надання їй усього потрібного для здійснення правосуддя судьями та надання якісних адміністративних послуг у системі судової влади [33, с. 86–87; 220, с. 51]. Також цікавими є висновки І. Наконечної, яка стверджує, що адміністративно-правовий статус органу влади репрезентує його місце, роль, призначення у певній системі правових зв'язків. Водночас адміністративно-правовий статус РНБО та СБУ як суб'єктів спеціальної компетенції у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції у змістово-сутнісному аспекті вчена характеризує через сукупність встановлених законодавчими актами задач, цілей та функцій, реалізація яких є їхнім прямим обов'язком та має вияв у інформаційно-аналітичній площині, яка в свою чергу є підставою для прийняття управлінських рішень (РНБО) та здійснення правоохоронних заходів щодо ліквідації загроз державній безпеці (СБУ) [135].

Однак особливу теоретичну цінність, на нашу думку, мають наукові розробки вченого А. Приходька, який зауважує, що з теоретичної точки зору адміністративно-правовий статус публічної адміністрації у сфері запобігання та протидії корупції в Україні – це роль, значення та цінність її представників в даному механізмі; з практичної – надання їм можливості вчиняти

адміністративні дії, що спричиняють настання юридичних наслідків як індивідуального, так і публічного характеру [172].

Отже, маємо факт того, що з погляду наукової доктрини адміністративно-правовий статус особи ідентифікується через призму теоретичної категорії, що репрезентує її становище у визначеному колі публічних правовідносин або стабільний набір базових складових, які функціонально чи соціально притаманні особі за визначенням, без необхідності активації додаткових умов.

Таким чином, аналіз вищенаведених думок спонукає до таких логічних розмірковувань: а) з одного боку, адміністративно-процесуальний статус може бути різновидом адміністративно-правового статусу у співвідношенні «частина до цілого», де перший є загальною теоретичною конструкцією, яка характеризує місце суб'єкта в колі публічно-правових зв'язків, передбачаючи своїм змістом можливість такого суб'єкта вступати до судових адміністративно-процесуальних відносин; б) з іншого боку, адміністративно-процесуальний статус також може бути схарактеризований через призму ознак правового статусу, відокремлюючись від адміністративно-правового статусу та будучи з ним у горизонтальному співвідношенні.

Щодо зазначеного доречно буде вказати, що Р. Кихтюк зауважує наступне: «важко погодитись із вказівкою на процесуальні правовідносини як сферу реалізації правового статусу, адже підходи у встановленні моменту виникнення цих правовідносин є неоднозначним» [74, с. 30]. Тому більшою мірою при дослідженні учасників різних видів судочинства автори використовують терміни «процесуальне становище» (наприклад, В. Вапнярчук «Процесуальне становище особи, яка провадить дізнання»), «процесуальний статус» (О. Литвинчук «Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України») [236, с. 36].

Водночас О. Юшкевич використовує термін «процесуально-правовий статус» [276], маючи на увазі права та обов'язки певного учасника в процесі. Проте, як зауважує Т. Степанова, використання даного терміну можливе виключно у випадку комплексного розкриття і правового, і процесуального

статусів особи. Наприклад, обґрунтованим є використання даного терміну для дослідження фізичної особи, оскільки, з одного боку, фізичні особи можуть вступати в будь-які правовідносини, що не суперечать чинному законодавству, а з іншого боку, в процес фізична особа може вступити в якості позивача, відповідача, третьої особи, іншого учасника справи, і в кожному з цих випадків вказана особа набуває певного процесуального статусу. І якщо здійснюватиметься дослідження взаємовпливу участі фізичної особи в правовідносинах і визначення її місця в системі учасників, то в такому дослідженні цілком ймовірно може бути використано термін «процесуально-правовий статус». Власне, вчена стверджує, що в процесуальній сфері може бути трансформовано лише термін «правовий статус» – в «процесуальний статус», що включає права, обов'язки та відповідальність особи в процесі. Тобто, правовий статус відносно процесуального статусу виступає як загальне та спеціальне [236, с. 36–37].

Інші автори вбачають, що процесуальний статус особи є правовою категорією, яка встановлює ідеальну модель взаємодії учасників судочинства і суду на визначених законодавством України принципах. При цьому, процесуальний статус суб'єкта формується не лише під впливом специфіки судової юрисдикції, але й визначається роллю, в якій особа бере участь у судовому процесі [55, с. 57; 250, с. 9–10]. Фактично, процесуальний статус – це законодавчо встановлене коло можливостей певного учасника процесу [236, с. 38].

Наведений матеріал дає нам розуміння того, що процесуально-правовий статус загалом є характеристикою учасника в процедурах судового розгляду справи будь-якої юрисдикції. Відповідно, цілком логічно припустити, що адміністративно-процесуальний статус визначає місце учасника судового процесу у колі судових адміністративно-процесуальних відносин. Однак зазначений тезис потребує належного обґрунтування. Тому зауважимо, що у науковій літературі правовий концепт «адміністративно-процесуальний статус» є менш популярним у порівнянні зі суміжними категоріями.

Найбільш розробленою є проблематика визначення адміністративно-процесуального статусу громадянина. Це зумовлено тим, що вчені встановили наявність тісного зв'язку соціальних ролей громадян з їх адміністративно-процесуальним статусом. Більш того, М. Тищенко зазначає, що класифікація соціальних ролей громадян в адміністративному процесі становить собою деяку підставу для виділення конкретних видів адміністративно-процесуального статусу громадянина [247, с. 56]. Вчений виокремлює: 1) загальний адміністративно-процесуальний статус громадянина, характерний для всіх видів адміністративних проваджень; 2) особливий (спеціальний) статус, характерний для певних конкретних проваджень; 3) одиничний адміністративно-процесуальний статус громадянина, характерний для конкретного учасника процесу при конкретних обставинах. Причому він уточнює, що реалізація одиничного, або суб'єктивного, статусу громадянина пов'язана зі стадіями, етапами та окремими процесуальними діями [247, с. 56].

Щодо термінологічної складової, існує думка, що адміністративно-процесуальний статус необхідно розглядати у вузькому та широкому розуміннях. У першому випадку це сукупність визначених адміністративно-процесуальними нормами прав громадян як носіїв суб'єктивних прав та обов'язків щодо участі в адміністративно-процесуальній діяльності, а в другому – це сукупність усіх закріплених в адміністративно-процесуальних нормах правових засобів, які визначають становище громадянина в адміністративному процесі [3, с. 495].

В контексті характеристики адміністративно-процесуального статусу інших учасників судового процесу заслуговує на увагу думка О. Гульчак, що більш обґрунтованим є використання категорії «адміністративно-процесуального статусу», а не «правового статусу» для цілей визначення ознак, яких набуватиме суб'єкт владних повноважень (у межах дослідження авторки – Державна інспекція архітектури та містобудування України) під час розгляду адміністративних справ [44, с. 22]. Проте варто зауважити, що конкретних обґрунтувань вчена не надає, а лиш уточнює, що «сутність адміністративного

процесуального статусу вказує на специфіку та загальні засади участі суб'єктів адміністративного процесуального права у конкретних правовідносинах» [44, с. 31].

Одночасно деякі дослідники вважають за можливе користуватися терміном «правовий статус» і для характеристики певного учасника процесу (наприклад, О. Белькова «Правовий статус свідка в кримінальному процесі України»). При цьому О. Белькова у своєму дослідженні досить широко розуміє правовий статус особи як систему соціально припустимих, нормативно закріплених та гарантованих авторитетом держави можливостей особи як суб'єкта правовідносин [17, с. 9]. Т. Степанова вважає вказане визначення занадто широким тлумаченням змісту поняття «правовий статус» [236, с. 36].

Аналогічно К. Плева у межах власної наукової праці характеризує саме правовий статус свідків за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Проте висловлюється думка того, що: «усі учасники кримінально-процесуальних правовідносин різняться між собою за поняттям, рисами, ознаками, а головне – за процесуальним статусом, тобто за правами, яких їм надано законом, та обов'язками, які також покладено на них законом» [155, с. 142].

Натомість І. Топор переконаний, що процесуальний статус сторін в адміністративному судочинстві це «комплекс наданих законом можливостей реалізації процесуальних прав та обов'язків, які формуються із урахуванням виду та форми судового провадження, а також правового статусу сторони публічно-правового спору» [250, с. 5]. За його переконаннями до змісту процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві входять процесуальні права і обов'язки, юридична відповідальність [74, с. 14; 250, с. 10].

З огляду на це логічними вбачаються такі характерні риси процесуального статусу суб'єктів адміністративного судочинства як: 1) неперсоніфікований характер; 2) відображення становища групи суб'єктів в залежності від мети їх вступу у процесуальні правовідносини;

3) взаємозалежність та взаємодія елементів процесуального статусу сторін та інших суб'єктів адміністративного судочинства [55, с. 57; 250, с. 9–10]. При цьому, Р. Кихтюк переконує, що неконструктивним є звуження правової основи процесуального статусу виключно до процесуального законодавства, адже норми, що регламентують процесуальний статус учасників адміністративного судочинства можуть міститися і в інших нормах, що є частиною адміністративного процесуального права [74, с. 15].

На нашу думку, у контексті з'ясування меж та характеристик адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу доречніше виходити з того, що суб'єкт виконання публічно-владних управлінських функцій набуває відповідного статусу із вступом до судової адміністративної процесуальної процедури, тобто з моменту набуття характерних для його статусу процесуальних прав та обов'язків з подальшою їхньою реалізацією (у тому числі у формі бездіяльності) у межах прийнятого до розгляду адміністративним судом публічно-правового спору. До моменту прийняття до розгляду адміністративним судом публічно-правового спору суб'єкт владних повноважень користується своїм «звичайним» статусом та може вбачатись потенційним учасником судового процесу, тобто суб'єктом судово-процесуальних відносин [98, с. 660].

Відповідно, не кожен суб'єкт владних повноважень є учасником судово-процесуальних відносин, а тільки фактичних. Проте за наявності відповідних підстав він набуває відповідного статусу [98, с. 660].

Отже, з огляду на відсутність уніфікованого підходу до визначення змісту та сутності адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу вбачаємо доцільним узагальнити про таке:

1) між категоріями «правовий статус суб'єктів владних повноважень», «процесуальний статус суб'єктів владних повноважень», «адміністративно-правовий статус суб'єктів владних повноважень» та «адміністративно-

процесуальний статус суб'єктів владних повноважень» як складових механізму забезпечення участі останніх у процедурах судового розгляду адміністративних справ існує діалектичний взаємозв'язок. Означені категорії взаємозалежні, проте мають дихотомічні характеристики, у яких виявляється сукупність їх функцій та інтерпретацій через спільну складову функціонального призначення – законодавчо забезпечену можливість/необхідність представлення волі держави;

2) суб'єкт владних повноважень має правовий статус, який забезпечує можливість ідентифікації його в механізмі реалізації державних функцій. Його адміністративно-правовий статус звужує предметне поле його участі в означених процесах публічно-правовою сферою, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією відповідних повноважень. Водночас процесуальний статус суб'єкта владних повноважень надає можливість останнім, будучи суб'єктом права загалом, реалізовувати свою компетенцію в межах судових правовідносин. Своєю чергою адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу є найбільш конкретизованою категорією із зазначених, адже визначає конкретні характеристики (що притаманні всім представникам виконання публічно-управлінських функцій (або окремої їх групи) як з моменту набуття ними загального процесуального статусу (зі створення як юридичної особи публічного права чи уповноваження на виконання конкретної адміністративної дії в спосіб, визначений законодавством України), так і з моменту вступу окремих з таких до сформованих адміністративно-процесуальних відносин, зумовлених наявністю та прийняттям до розгляду адміністративним судом публічно-правового спору), які забезпечують можливість останніх представляти волю держави, відстоюючи правомірність своїх дій чи рішень, захищаючи публічний інтерес або реалізуючи свої повноваження [102, с. 415].

Таким чином, юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу характеризується подвійним теоретико-правовим контекстом. З одного боку, це

самостійна юридична категорія, яка позначає сукупність визначених законодавством умов, підстав, правил, зобов'язань, правоможливостей і зон відповідальності означених суб'єктів у колі судових адміністративно-процесуальних відносин. Однак з іншого боку, це категорія спеціального змісту, що деталізує особливості реалізації їхньої компетенції в цьому різновиді ідентифікованих правових зв'язків [102, с. 415].

Відповідно, існує загальний рівень наукового осмислення цієї категорії, де увагу акцентовано на законодавчо визначених параметрах, які формують нормативний базис для діяльності суб'єктів владних повноважень у межах судових адміністративно-процесуальних відносин загалом, та спеціальний рівень, який характеризує конкретні дії, етапи й особливості реалізації їх компетенції в межах розгляду та вирішення публічно-правового спору [102, с. 415].

Отже, маємо підтвердження того, що у найбільш спрощеному варіанті ідентифікації сутності адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу ця категорія визначає їхнє місце та роль як учасника судового процесу в колі судових адміністративно-процесуальних відносин.

1.3. Класифікація суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу та правові засади їхньої діяльності

Не буде піддане критиці твердження про те, що широкий загал розуміє та усвідомлює загальні характеристики терміну «суб'єкт владних повноважень», адже майже повсякденно кожен з нас стикається з їх представниками. У більш спеціалізованому контексті (у розумінні теоретиків та практиків) це поняття має більш чітке та формалізоване визначення, оскільки є усталене бачення того, що вони – невід'ємна ознака держави, відділені від народу і виконують свої функції на професійній основі. З погляду теорії суспільного договору

громадяни обирають собі суб'єктів владних повноважень, які мають їм служити [4, с. 6]. Позитивним моментом розвитку адміністративного законодавства є визначення поняття «суб'єкта владних повноважень» у межах саме КАС України, оскільки при розгляді адміністративних справ суд повинен встановити, чи підпадає спір під юрисдикцію адміністративного суду та чи підсудний спір адміністративному суду. Відповідно до положень чинної редакції КАС України, суб'єктом владних повноважень визначається орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [79]. Аналіз даної статті дає підстави для висновку про те, що законодавець визначає види суб'єктів владних повноважень, не даючи чіткого визначення вказаної дефініції, що дало б можливість пояснити поняття [218, с. 54–55]. Тому цілком закономірним є факт того, що поняття «суб'єкт владних повноважень», яке вперше закріплене КАС України [16, с. 12] досі не отримало належного і вичерпного обґрунтування адміністративно-правовою наукою чи національним законодавством [16, с. 12; 110, с. 116].

Уточнимо, що за усталеним правилом, до справ адміністративної юрисдикції віднесені публічно-правові спори, ознакою яких є не лише спеціальний суб'єктний склад, але і їх виникнення з приводу виконання чи невиконання суб'єктом владних повноважень публічно-владних управлінських функцій. Ці функції суб'єкт повинен виконувати саме у тих правовідносинах, в яких виник спір. Стосовно терміну публічно-владні управлінські функції, то у розумінні п. 2 ч. 1 ст. 4 КАС України термін публічно означає, що такі функції суб'єкта спрямовані на задоволення публічного інтересу; зміст поняття владні полягає в наявності у суб'єкта повноважень застосовувати надану йому владу, за допомогою якої впливати на розвиток правовідносин. Управлінські функції – це основні напрямки діяльності органу влади, його посадової чи службової

особи або іншого уповноваженого суб'єкта, спрямовані на управління діяльністю підлеглого суб'єкта (постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 757/15346/18-ц) [265].

Між тим, як зауважує М. Вільгушинський, аналіз наукової літератури показує, що українські автори намагаються з'ясувати суть поняття «суб'єкт владних повноважень», роблять це через термін владні управлінські функції. Інакше кажучи, йдеться про те, що суб'єктом владних повноважень буде(є) такий, котрий реалізує у відповідних правовідносинах владні управлінські функції [35, с. 11]. Причому термін «публічно» був поза увагою науковців в силу відсутності його використання у нормах попередніх редакцій КАС України.

З огляду на це в межах адміністративно-процесуальної галузі наукових знань існує щонайменше два концептуальних підходи до розкриття сутності заявленої категорії:

1) через обмеження кола суб'єктів владних повноважень їхньою приналежністю до поділу гілок влади, де владні функції безпосередньо не належать до законодавчих повноважень чи повноважень здійснювати правосуддя [84]. За цим контекстом виокремлюються такі групи владних управлінських функцій: 1) вироблення (формулювання) політики; 2) правове регулювання; 3) надання адміністративних послуг; 4) нагляд і контроль [80, с. 52, 53]. За логікою цього підходу Верховна Рада України та суди не можуть бути визнані суб'єктами владних повноважень [35, с. 11];

2) через логіко-лінгвістичний аналіз поняття «суб'єкт владних повноважень», до основних концептуальних частин якого відносяться суб'єкт, влада, повноваження [68, с. 327]. У цьому контексті суб'єкт владних повноважень визначається як орган державної влади, орган місцевого самоврядування, що здійснюють владні, управлінські функції на основі чинного законодавства, в рамках їх повноважень для забезпечення реалізації політики держави та захисту прав і інтересів людини і громадянина [68, с. 329].

Примітно, що більшість авторів оптимальним вважають визначення, сформульоване В. Бевзенком, який пропонує під суб'єктом владних повноважень розуміти уповноважений державою суб'єкт (орган, підприємство, установа, організація, посадова чи службова особа), який на основі та у відповідності із чинним законодавством здійснює управлінський чи регулятивний вплив як на суспільство у цілому, так і на його окремі елементи (групи, інститути тощо) [16, с. 14]. Однак також цікавою є думка В. Шевченко, яка досліджує аналізоване поняття через визначення характерних ознак цих суб'єктів та закономірностей їх функціонування. Власне, суб'єкт обов'язково має бути наділений певним обсягом управлінських повноважень. Ці повноваження реалізуються у зв'язку із: необхідністю сприяння здійсненню та захисту законних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб; практичним виконанням завдань та функцій держави, положень Конституції, законів та підзаконних нормативно-правових актів України. Така реалізація відбувається у суспільних відносинах, участь у яких бере значне коло суб'єктів права, відмінних за своїм статусом, організаційною структурою та метою діяльності. Суб'єкт владних повноважень характеризується належністю до конкретного державного або громадського інституту та певною внутрішньою організацією, тобто перебувають у внутрішніх та зовнішніх правовідносинах, здійснюючи відповідні повноваження [270].

Насправді видається надзвичайно складним завдання навести повний перелік суб'єктів владних повноважень та їх публічно-владних управлінських функцій, а з огляду на інститут делегованих повноважень це тим більше вбачається неможливим. Поряд з тим справедливо зазначити, що деякими вченими все ж було здійснено спробу упорядкувати сукупність існуючих суб'єктів владних повноважень [183, с. 25]. Зокрема, як зазначає В. Бевзенко, узагальнення поняття «суб'єкт владних повноважень» та аналіз функціонуючої нині в Україні системи органів державної влади, місцевого самоврядування, інших суб'єктів владно-публічних повноважень, дають змогу вважати такими суб'єктами: 1) Президента України, Адміністрацію (Секретаріат) Президента

України; 2) єдиний орган законодавчої влади – Верховну Раду України; 3) органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади; 4) органи судової влади – Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції; 5) Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим; 6) прокуратуру України; 7) інші державні органи – Рахункову палату, Національний банк України, Раду національної безпеки і оборони України, Вищу раду юстиції; 8) органи влади Автономної Республіки Крим – Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду Міністрів Автономної Республіки Крим; 9) органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські, районні, обласні ради; 10) посадову, службову особу зазначених вище органів; 11) інших суб'єктів при здійсненні ними владних або владних управлінських функцій – постійно діючу міжвідомчу комісію, будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення, громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону [15, с. 111–112].

Зрозуміло, що за сучасних умов зазначена система деякою мірою може бути не актуальною з огляду на ліквідацію чи реорганізацію окремих з її представників. Проте загальна думка вченого є чіткою та зрозумілою, – суб'єкт владних повноважень наділений правом приймати обов'язкові для виконання рішення у межах визначених законом повноважень, які він здійснює у сфері публічно-правових відносин [99, с. 130].

Тому доречною вбачається думка О. Курко, що означеними суб'єктами є Парламент, Президент України, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, органи судової влади, їх посадові, службові особи, інші суб'єкти здійснення публічно-владних управлінських функцій, в тому числі делегованих повноважень. Зокрема до категорії «інші суб'єкти здійснення публічно-владних управлінських функцій» слід відносити органи, які не репрезентують будь-яку з гілок влади, але за спрямованістю своїх функцій, як правило, тяжіють до сфери публічного адміністрування. Такими органами, наприклад, є Рахункова палата, Національна рада України з питань телебачення

і радіомовлення, Центральна виборча комісія, Національний банк України та ін. [110, с. 116; 152, с. 7].

Причому варто погодитись із твердженнями К. Пуданс-Шушлебінюю, що їхня система є доволі неоднорідною, що ускладнює визначення конкретного суб'єкта учасником у справі адміністративної юрисдикції, а це, у свою чергу, ускладнює реалізацію громадянами захисту власних законних прав, свобод та інтересів у порядку адміністративного судочинства. Крім того, вчена зауважує, що навести повний перелік суб'єктів владних повноважень та їхніх владних управлінських функцій не вбачається за можливе ще й тому, що сфера публічно-правового регулювання є надто широкою [183, с. 26].

Нам імпонує зазначена позиція, адже кожна сфера публічного адміністрування в Україні характеризується власним суб'єктним складом, що репрезентує його інституційний складник. Наприклад, А. Соцький до суб'єктів публічного адміністрування лісової сфери відносить наступних: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Президент України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері лісового господарства – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та Державне агентство лісових ресурсів України; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у сфері лісових відносин - Державна екологічна інспекція України; Верховна Рада Автономної Республіки Крим; Рада міністрів Автономної Республіки Крим; обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації; обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, сільські, селищні, міські ради; державні підприємства, установи, організації; громадські інспектори з охорони довкілля [233, с. 146].

Однак існують також наукові праці, у яких узагальнюється загальна система таких суб'єктів. Наприклад, В. Терещук вважає, що суб'єкти публічного адміністрування (публічної адміністрації) є типовими та

антитиповими. Зокрема перші представлені групою суб'єктів владних повноважень, до числа яких він відносить [243]:

1) органи виконавчої влади – а) Кабінет Міністрів України, який відповідно до ст. 113 Конституції України, ст. 1, ч. 3 ст. 3 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та п. 1 § 1, п. п. 1 і 2 § 6 Регламенту Кабінет Міністрів України, є колегіальним органом, що є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів, забезпечує безперервність своєї діяльності, будучи відповідальним перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольним і підзвітним Верховній Раді України в межах, передбачених Конституцією України; б) система центральних органів виконавчої влади, тобто органів, які безпосередньо підпорядковані Уряду України. Центральні органи виконавчої влади є органами спеціальної компетенції та урядовими органами державного регулювання з підпорядкованими їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації політики держави в певній сфері на загальнодержавному та місцевому рівнях є єдиним, головним призначенням [70, с. 98]. Такими є: міністерства України, якими є центральні органи виконавчої влади, виокремлені за ознакою певних сфер державної політики [273, с. 66]; інші центральні органи виконавчої влади, які, відповідно до ч. 2 ст. 1, абз. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», є юридичними особами публічного права (зокрема, служби, агентства, інспекції), які виконують окремі функції з реалізації державної політики, а їхні повноваження поширюються на всю територію держави. Тобто до інших центральних органів виконавчої влади варто відносити: державні та національні служби (Державна авіаційна служба України, Державна служба експортного контролю України, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Національна служба здоров'я України й ін.); державні та національні агентства (наприклад,

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне агентство України з управління зоною відчуження, Державне космічне агентство України, Державне агентство лісових ресурсів України й ін.); державні інспекції (Державна архітектурно-будівельна інспекція України, Державна інспекція ядерного регулювання України, Державна екологічна інспекція України, Державна інспекція енергетичного нагляду України); державні бюро (Державне бюро розслідувань); інші державні органи, які спеціальною нормою закону наділяють їх статусом центрального органу виконавчої влади (зокрема, Національна комісія зі стандартів державної мови, Національна поліція України);

2) місцеві органи виконавчої влади – здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах, а також у Києві та Севастополі (у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою), будучи місцевими органами виконавчої влади, входить до системи органів виконавчої влади;

3) органи місцевого самоврядування – а) сільська, селищна, міська рада – представницькі органи місцевого самоврядування (представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їхнього імені та в інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами); б) сільський, селищний, міський голова (головні посадові особи територіальної громади відповідно села, селищ, міст); в) виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної в містах рад (виконавчі комітети, відділи, управління й інші створювані радами виконавчі органи, що є підконтрольними та підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади); г) старости (виборні посадові особи місцевого самоврядування, що є членами виконавчих комітетів

сільських, селищних, міських рад за посадою й обираються жителями села, селища, розташованих на території відповідного старостинського округу); г) районні й обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; д) органи самоорганізації населення (зокрема, будинкові, вуличні, квартальні й інші органи самоорганізації населення) [243, с. 92–93].

Водночас О. Марченко стверджує, що аналіз сучасної юридичної літератури, норм законодавства, що регулює діяльність системи органів державної влади, місцевого самоврядування, інших суб'єктів владно-публічних повноважень, дає змогу зробити висновок, що такими суб'єктами владних повноважень, на думку вчених у сфері адміністративного права, варто вважати [122]: 1) органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади (ст.ст. 113, 118 Конституції України, закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації»); 2) орган законодавчої влади – Верховна Рада України (ст. 75 Конституції України); 3) Президента України, Адміністрацію Президента України (ст. 102, п. 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України); 3) органи судової влади – Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції (ст. ст. 124 і 147 Конституції України, закони України «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і статус суддів»); 4) прокуратуру України (ст. 131-1 Конституції України, Закон України «Про прокуратуру»); 5) інші державні органи – Рахункову палату (ст. 98 Конституції України, Закон України «Про Рахункову палату»), Національний банк України (ст. 99 Конституції України, Закон України «Про Національний банк України»), Раду національної безпеки і оборони України (ст. 107 Конституції України, Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»), Вищу раду правосуддя (ст. 131 Конституції України, Закон України «Про Вищу раду правосуддя»); 6) органи влади Автономної Республіки Крим – Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду Міністрів Автономної Республіки Крим (ст. 136 Конституції України, Закон України «Про затвердження Конституції

Автономної Республіки Крим», «Про Автономну Республіку Крим»); Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим (ст. 139 Конституції України, Закон України «Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим»); 7) органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські, районні, обласні ради (ст. 140 Конституції України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»); 8) посадову чи службову особу зазначених вище органів; 9) інші суб'єкти при здійсненні ними владних або владних управлінських функцій, наприклад, постійно діючу міжвідомчу комісію, ради, будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення, громадські формування з охорони громадського порядку й державного кордону (ст. 140 Конституції України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону») [7, с. 68]. Причому вчена уточнює, що відповідно до визначення, наявного в ст. 4 КАС України, такі суб'єкти, як Президент України (його адміністрація та представництво), прокурор, Національний банк і деякі інші, не є органами державної влади, хоча, безперечно, такі суб'єкти наділені публічно-владними повноваженнями, можливість оскарження дій з реалізації цих повноважень має забезпечуватися в порядку адміністративного судочинства [122, с. 250].

Отже, вищезазначений матеріал є чіткою репрезентацією з одного боку, складності порушених питань, а з іншого – наявності поверхневої відповіді на них. Адже варто констатувати, що визначення поняття «суб'єкт владних повноважень», що наведене положеннями КАС України, є достатньо інформативним та таким, що відображає його сутність [99, с. 132]. Однак актуалізуємо висновок, що видовий критерій в досліджуваному контексті має також ключове значення, оскільки дозволяє виокремити:

– суб'єктів загальнонаціонального, регіонального та локального рівнів (наприклад, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування);

– одноособових і колективних (Президент України, Кабінет Міністрів України);

– представників власних і делегованих повноважень (центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування).

У продовження висловлення власної думки щодо зазначеного, наголосимо, що для адміністративного судочинства визначальне значення має характер правовідносин, з яких виник спір, а отже – припускаємо, що саме цей чинник є домінантним при класифікації суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства [99, с. 131].

Так, Рішенням Ради суддів адміністративних судів України від 31 жовтня 2013 року № 114 затверджено Класифікатор адміністративних справ [174]. Орієнтуючись на його положення, класифікувати суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства можна таким чином:

1) представники забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах (наприклад, Берегометська селищна територіальна виборча комісія Вижницького району Чернівецької області [266]);

2) представники забезпечення реалізації конституційних прав особи, а також реалізації статусу депутата представницького органу влади, організації діяльності цих органів (наприклад, Львівська міська рада [192]);

3) представники забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України (наприклад, Центральне міжрегіональне управління Державної міграційної служби у м. Києві та Київській області [210]);

4) представники реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту (наприклад, Міністерство освіти і науки України [163]);

5) представники реалізації державної політики у сфері економіки (наприклад, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [257]);

б) представники забезпечення сталого розвитку населених пунктів та землекористування (наприклад, Тур'я-Реметівська сільська рада Ужгородського району Закарпатської області [194]);

7) представники охорони навколишнього природного середовища (наприклад, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України [253]);

8) представники адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства (наприклад, Головне управління Пенсійного фонду України в Запорізькій області [254]);

9) представники реалізації публічної фінансової політики (наприклад, Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків [216]);

10) представники реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян, а також публічної житлової політики (наприклад, Квартирно-експлуатаційний відділ м. Полтава [263]);

11) представники забезпечення юстиції (наприклад, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату при Міністерстві юстиції України [256]);

12) представники публічної служби (наприклад, Ржищівська міська рада Київської області [212]);

13) представники прийняття особливо важливих рішень, які можуть впливати на державну владу та її функціонування (Верховна Рада України, Президент України, Рахункова палата, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Центральна виборча комісія, органи які обирають (призначають), звільняють членів Вищої ради правосуддя, суб'єкти призначення суддів Конституційного Суду України у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, а також Дорадча група експертів щодо оцінювання таких кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, за окремих умов – Кабінет Міністрів України [79]).

14) інші представники виконання публічно-управлінських функцій.

Таким чином, можемо узагальнити, що вітчизняне законодавство знаходиться на етапі кардинальних змін, що передбачають перебудову усталених укладів на новий загально цивілізаційний лад, зумовлений прагненням України стати частиною європейського правового простору. Тому теоретична цінність наявності повного переліку суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства є доволі сумнівною. З-поміж варіантів їхнього класифікаційного поділу, на нашу думку, доречніше узагальнювати їх загальнозрозумілими категоріями (групами), які відображатимуть сферу реалізації їхніх публічно-владних управлінських функцій чи наслідки від прийняття ними відповідних рішень.

Щодо наступного етапу цього дослідження, варто зауважити, що такі терміни як «нормативно-правові засади», «правовий базис», «правові основи» мають схожий зміст, який з погляду окремих вчених дозволяє вважати їх взаємозамінними та такими, що належать до одного понятійного ряду [23, с. 67] або використовувати їх в одному сенсі без шкоди для змісту [171, с. 49]. Проте це не зовсім так. Зокрема категорія «засада» характеризується найбільшим обсягом змісту, а в контексті застосування її у межах концепту «правові засади», «нормативно-правові засади», «адміністративно-правові засади» тощо окреслюється сукупність параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання [63, с. 49]. Причому коло принципів, правил, основ, стандартів, цінностей, ідей, векторів розвитку тощо конкретного правового явища/процесу діяльності також є частиною таких засад, адже визначають напрямок та зміст подальшого розгортання правової дійсності та її реалізації через органи влади (відображають різні аспекти регуляції) [77].

Маємо вказати, що в контексті діяльності суб'єктів владних повноважень фундаментальне правило об'єктивується через їх обов'язок діяти виключно в межах своїх повноважень, встановлених законодавством України.

Причому важливо, що термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі держави, в основному, у значенні як

сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. Цей термін, без визначення його змісту, використовує і Конституція України (ст. 9, 19, 118, п. 12 Перехідних положень). У законах залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття «законодавство» включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках – також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади [88; 199].

Системний аналіз положень Конституції України, проведений Конституційним Судом України, вказує на те, що повноваження органів державної влади визначаються Конституцією і законами України, а Верховної Ради України з питань здійснення державної влади встановлюються лише Конституцією України [198]. Власне відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [89]. Тобто імператив зазначеного конституційного положення встановлює обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб дотримуватись принципу законності при здійсненні своїх повноважень [196]. Наприклад, ч. 4 ст. 5 КАС України визначає, що суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України [79; 88].

Водночас положеннями ч. 2 ст. 2 КАС України встановлено, що окрім дотримання принципу законності, суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти: 1) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; 2) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); 3) безсторонньо (неупереджено); 4) добросовісно; 5) розсудливо; 6) з дотриманням принципу

рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації; 7) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване його рішення (дія); 8) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; 9) своєчасно, тобто протягом розумного строку [79].

Зрозуміло, що не всі з вищезазначених нормативів є актуальними для діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства, проте більшість з таких є фундаментальними. Наприклад, суб'єкти владних повноважень зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки [79].

Варто зауважити, що окрім заборонних та зобов'язальних нормативів істотне значення мають також дозвольні. Зокрема дозвіл – це закріплена нормою права допустима можливість здійснення суб'єктами правовідносин певних дій або допустима можливість утримуватись від їх вчинення; це межі допустимої законом поведінки таких суб'єктів [12, с. 13]. Наприклад, дозвіл міститься у ч. 1 ст. 13 КАС України, де зазначено, що «учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення» [79].

Відповідно, можемо констатувати, що фундаментальні правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства містяться у нормах Конституції України та КАС України, передбачаючи комплекс базових основоположних правил, неухильне дотримання яких має сприяти відправленню справедливого правосуддя.

Причому Конституція України закріпила усі необхідні правові передумови участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному

судочинства. По-перше, чіткої регламентації отримали права, свободи та обов'язки людини і громадянина. По-друге, було визначено систему суб'єктів владних повноважень, принципи її організації, основні форми, методи діяльності цих суб'єктів та відповідні повноваження. По-третє, законодавець передбачив засади здійснення в Україні правосуддя, форми та способи його реалізації, систему суб'єктів, уповноважених здійснювати правосуддя, гарантії незалежності і недоторканості суддів [12, с. 14]. Водночас КАС України – це перший в історії українського законодавства кодифікований законодавчий нормативно-правовий акт, який регулює процедуру спеціалізованого судового захисту публічних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. З-поміж зазначеного цей кодекс визначає повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснення адміністративного судочинства [12, с. 14].

Однак варто також зауважити, що правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства містяться у нормах адміністративного права регуляторного та організаційного характеру. Підтвердження цієї думки якнайкраще репрезентують положення судової практики. Зокрема як зазначається в рішенні Верховного Суду №824/2473/15-а від 07 вересня 2018 року, – з урахуванням специфіки адміністративного судочинства законодавець жорстко обмежив право суб'єктів владних повноважень звертатися до суду з адміністративним позовом, перерахувавши такі випадки, та зробив винятки про можливість звернення саме з адміністративним позовом у разі прямої вказівки на це у спеціальному законі [239].

Наприклад: 1) частина третя Кодексу України про надра передбачає, що дія спеціального дозволу на користування надрами припиняється з підстав,

визначених п. 1, 3, 8 і 9 ч. 2 цієї статті, відповідним дозвільним органом, а з підстав, визначених п. 2, 4-7 і 10 ч. 2 цієї статті – виключно судом [177]; 2) ч. 2 с. 17-1 Кодексу цивільного захисту України визначає, що Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту: звертається до адміністративного суду щодо допущення уповноважених посадових осіб до проведення планових або позапланових перевірок (у разі їх недопущення з підстав інших, ніж передбачені Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»), а також щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства з питань пожежної та техногенної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих ділянок, експлуатації будівель, об'єктів, споруд, цехів, ділянок, а також машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, зупинення проведення робіт, у тому числі будівельно-монтажних, випуску і реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту, надання послуг, у разі якщо такі порушення створюють загрозу життю та/або здоров'ю людей, з інших підстав, визначених законом» [81]; 3) п. 20.1.31 ст. 20 Податкового кодексу України передбачає, що контролюючі органи мають право звертатися до суду щодо зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках/електронних гаманцях такого платника податків у банках, інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей (крім операцій з видачі заробітної плати та сплати податків, зборів, єдиного внеску, а також визначених контролюючим органом грошових зобов'язань платника податків, погашення податкового боргу), у тому числі при недопущенні посадових осіб контролюючих органів до обстеження територій та приміщень [158].

При цьому широко тлумачити вказані винятки як можливість будь-якого суб'єкта владних повноважень звертатися до адміністративного суду з позовом до фізичної чи юридичної особи в разі, якщо спеціальним законом їм надано

право на звернення до суду, не можна, оскільки це спотворює природу і завдання адміністративної юстиції [239].

Отже, досі актуальною є думка В. Бевзенка, що правові засади участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві являють собою цілу множину доволі неоднорідних за своєю юридичною силою та спрямованістю правового регулювання нормативно-правових актів. На жаль, поки доводиться констатувати, що ці нормативно-правові акти не можна назвати ідеально узгодженою системою, яка б забезпечувала ефективне та узгоджене функціонування суб'єктів владних повноважень й гарантувала фізичним і юридичним особам досконалий судовий захист їх публічних прав, свобод та інтересів [12, с. 14].

Зі свого боку зауважимо, що правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства характеризуються достатньою деталізацією, проте низка питань перебуває в площині правового вакууму. Одним з таких є загалом можливість останніх бути суб'єктом компетенційного спору з огляду на його звужений концепційний зміст через неможливість держави сперечатись «з самою собою». Через це виникають правореалізаційні труднощі, які вкрай негативно позначаються на механізмах належного функціонування державного апарату.

1.4. Форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі

Маємо відразу зауважити, що питання форм участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі є доволі складним, проте цікавим науковим запитом. Тому спочатку визначимося із поняттям «форма». Наприклад, С. Вавженчук зазначає, що форму можна розглядати як через матеріальний і соціальний аспекти, так і через призму філософії. У філософській площині форма відображає внутрішній зв'язок і спосіб організації взаємодії елементів і процесів та явищ як між собою, так і з зовнішніми умовами. З огляду на

філософське знання форма є похідною від змісту й одночасно виступає як активне начало відносно змісту, вона наділена високою самостійністю та незалежністю і, по-перше, організовує та виражає зміст, по-друге, ніби утримує явище та його зміни у певному якісному стані [26, с. 259; 275, с. 241].

Відповідно, логічним є те, що згідно з тлумачними словниками сучасної української мови «формою» є будь-який вираз якого-небудь змісту, спосіб існування, внутрішня організація та зовнішнє вираження предмета чи явища [138, с. 241]. У межах власного дослідження В. Барчук [10] вказує, що загалом у лінгвістичному розумінні під формою розуміють (від. лат. *forma*) обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд [6]. Крім того, що форма – це зовнішній прояв діяльності, яка складається із сукупності однотипних (типизованих) дій [1, с. 124].

Наприклад, досліджуючи сутність поняття форми, С. Денисюк дійшов висновку, що це устрій, структура чого-небудь, система або організація. Вчений наголошує, що під формою будь-якого явища розуміється спосіб зовнішнього виразу змісту, відносно стійка визначеність зв'язку елементів змісту та їх взаємодії, тип та структура змісту. Форма і зміст у кожному конкретному явищі є невіддільні одна від одного [50, с. 340]. Таким чином, форма, враховуючи загальну етимологію цього слова та його філософські тлумачення означає зовнішній, об'єктивний вираз змісту та сутності якогось явища або діяльності [56, с. 127].

Своєю чергою, форма участі – це те, як взяти участь, конкретна практика із залучення до учасницького процесу. У дослідженнях і літературі склався ряд синонімічних понять як-то: механізми, інструменти, практики, методи чи заходи участі [78]. Проте, на нашу думку, означені категорії є різними, адже ми прибічники думки, що загалом форма участі в судовому процесі характеризує взаємодію суб'єкта владних повноважень з іншими учасниками справи.

Наприклад, В. Бевзенко вважає, що формами участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві є такі: 1) сторони, 2) третьої особи, 3) процесуального представника; 4) свідка; 5) експерта; 6) скаржника в

апеляційному, касаційному провадженні, провадженні за винятковими обставинами; 7) заявника в провадженні за нововиявленими обставинами [13, с. 9].

Загалом поділяючи думку вченого вбачаємо, що це лише частина, яка розкриває суть заявленого питання. Тому пропонуємо виокремлювати процесуальні, організаційні та поведінкові форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі.

Уточнюючи зазначене більш детально варто вказати, що загалом процесуальні форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі можна визначити як «закріплена в процесуальному законі можливість впливу їхньої діяльності на розвиток судового провадження» [154]. Суб'єкт владних повноважень може впливати на розвиток судового провадження будучи позивачем, відповідачем та третьою особою.

Стаття 4 КАС України передбачає, що відповідач – суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача. Своєю чергою, позивачем іменується особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду [79].

Відповідно, суб'єкти владних повноважень у судовому процесі наділені функцією відстоювання позовних вимог або захисту від позовних вимог [219]. Нагадаємо, що здебільшого суб'єкт владних повноважень має статус відповідача, що зумовлено основним призначенням адміністративної юстиції, однак як виняток чинне адміністративно-процесуальне законодавство допускає участь суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як позивачів.

Водночас чіткого визначення третіх осіб норми КАС України не містять. Автори Науково-практичного коментаря до КАС України визначають, що треті

особи належать до числа осіб, які мають матеріально-правову і процесуально-правову заінтересованість у справі. Вони поділяються на два види: 1) треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору; 2) треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору [137].

Участь третіх осіб в адміністративній справі зумовлена тим, що судовий спір між сторонами прямо (для третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги) або опосередковано (для третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги) стосується прав та інтересів інших осіб. Тому участь у справі третіх осіб є формою захисту їх прав та інтересів, що пов'язані із спірними правовідносинами. Окрім того, їх участь у справі дозволяє суду повно та всебічно дослідити обставини справи, з'ясувати дійсні взаємовідносини учасників спору. Причому треті особи – назва до певної міри умовна. Третіми вони називаються тому, що на час їх появи в процесі вже є і перші (позивачі), і другі (відповідачі). Треті особи завжди вступають у справу, в якій провадження вже відкрите [137].

Таким чином, можемо визначити, що процесуальні форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі є такими: захист публічного інтересу, реалізація своїх повноважень (позивач), відстоювання правомірності своїх дій чи рішень (відповідач), забезпечення балансу прав сторін та сприяння ухваленню законного й обґрунтованого рішення (третья сторона, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору).

Щодо організаційних форм участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі, на нашу думку, мова має йти про спосіб, яким суб'єкт владних повноважень може впливати на розвиток судового провадження.

За означеним контекстом ми виокремлюємо декілька різновидів аналізованої участі.

1. За характером провадження – письмова або усна

У багатьох юрисдикціях, адміністративне провадження переважно здійснюється тільки в письмовій формі, оскільки усні слухання не передбачені в законі або не проводяться на практиці [21; 160]. Власне, письмове

провадження – розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання на підставі матеріалів справи [79].

Стаття 159 КАС України передбачає, що при розгляді справи судом за правилами загального позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених цим Кодексом. Водночас стаття 166 визначає, що заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених цим Кодексом, заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі [79]. Відповідно, усна форма участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі передбачає участь у судовому засіданні.

Варто вказати, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та відповідна Конвенція гарантують право на публічний розгляд справи. Публічний характер слухань забезпечує прозорість процесу і служить важливою гарантією захисту інтересів окремих осіб і суспільства в цілому. Він захищає сторони від здійснення правосуддя за закритими дверима без контролю з боку громадськості. Як правило, процедури повинні бути відкритими і будь-який представник громадськості повинен мати можливість дізнатися про процес і його перебіг. У письмових адміністративних провадженнях, слухання може вважатися «публічним», якщо окрім сторін у справі, інші особи мають можливість отримати доступ до матеріалів справи, або якщо справа розглядається судом у залі судового засідання, доступному для громадськості, але при цьому слухання полягає в основному в обміні документами між сторонами і коротких запитань судді [21; 160].

Тобто право на усне слухання не є абсолютним правом в адміністративному процесі, але відмова у дозволі на усне слухання повинна бути вмотивована. Право на усне слухання означає по суті, що особі надається можливість висловлюватися стосовно своєї справи усно перед судом. Право на

усне слухання може бути особливо важливим у тих випадках, коли адміністративний суд має справу не лише з питаннями права, але й з оцінкою фактів [21; 160]. Саме через це у нормах КАС України чітко встановлено випадки, коли розгляд і вирішення адміністративної справи здійснюється у письмовому провадженні (наприклад, якщо всі учасники, які беруть участь у справі, заявили клопотання про розгляд справи за їх відсутності. (ч.3 ст. 194 КАС України)) [79].

2. За способом реалізації процесуальних прав – участь у формі самопредставництва та представництва інтересів адвокатом чи прокурором

Загалом представництво за своєю природою – це організаційне правовідношення, змістом якого є повноваження однієї особи (представника) діяти від імені, в інтересах іншої особи, яке виникає з договору, закону, акта органу публічної влади. Крім того, представництвом є діяльність представника, спрямована на реалізацію наданих йому повноважень. Змістом відносин представництва є повноваження, без яких останнє не може існувати. Під повноваженням розуміють систему двох суб'єктивних прав представника, одне з яких є абсолютним, інше – відносним. Абсолютне право представника містить у собі можливість вчинення певних дій від імені та в інтересах особи, а відносне право полягає у тому, що представник має право розраховувати на те, що всі юридичні наслідки, створені його діями, виникнуть лише для особи, яку він представляє, а не для самого представника [114].

Статтею 55 КАС України передбачено, що: «Сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника, крім випадку, встановленого частиною дев'ятою статті 266 цього Кодексу». Йдеться про те, що у разі участі у справі більше десяти співпозивачів та/або третіх осіб без самостійних вимог на стороні співпозивачів їх самопредставництво не допускається. Співпозивачі та треті особи без самостійних вимог на стороні

співпозивачів беруть участь у такому судовому процесі виключно через спільного представника [79].

Зауважимо, що представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 01 січня 2020 року. Частиною 3 ст. 55 КАС України встановлено, що юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника. Згідно із ч. 1 ст. 57 КАС України представником у суді може бути адвокат або законний представник. Водночас п. 1 ч. 1 ст. 59 КАС України визначено, що повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені довіреністю фізичної або юридичної особи. Довіреність від імені юридичної особи видається за підписом (електронним цифровим підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами (ч. 3 ст. 59 КАС України) [79; 252].

Слід зазначити, що самопредставництво юридичної особи – це право одноосібного виконавчого органу (керівника) чи голови (уповноваженого члена) колегіального виконавчого органу безпосередньо діяти від імені такої особи без довіреності, представляючи її інтереси в силу закону, статуту, положення. Отже, для визнання особи такою, що діє в порядку самопредставництва, необхідно, щоб у відповідному законі, статуті, положенні чи трудовому договорі (контракті) було чітко визначене її право діяти від імені такої юридичної особи (суб'єкта владних повноважень без права юридичної особи) без додаткового уповноваження (довіреності) [79; 252].

Таким чином, самопредставником суб'єкта владних повноважень та будь-якої юрособи може бути також особа, яка уповноважена діяти від їхнього імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту). Фактично йдеться про штатних працівників, які в межах виконання трудової

функції уповноважені представляти своїх роботодавців у судах. При цьому законодавець не встановив жодних кваліфікаційних вимог до таких працівників [262]. Тобто є проблема того, що яким є ставлення самого представника й рівень його підготовки, наскільки він розуміє, що саме він має надати суду, яким способом підтвердити. Наприклад, коли стає конкретне питання, на підставі чого ви з'явилися до суду, то виявляється, що в положенні зазначено, що представник може брати участь у позовному провадженні. До чого позовне провадження і представництво інтересів? [114].

Водночас варто розуміти, що державні органи не наділені таким фінансуванням, щоб придбати послуги адвокатів. Це коштовні послуги. Фаховий адвокат і держава мають брати на себе ці витрати. Звісно, якщо дивитися в повному контексті, це було б доцільно. Тоді б не було «пустих» справ, які є майже штучно утвореними, коли особи юридичні або фізичні вимушені захищати себе від державних органів у судовий спосіб. І, розуміючи це, держава б не йшла на такі можливі ризики, як судова тяганина. Коли, припустимо, податковий орган має у своєму штаті юридичний відділ, то чого не посудитися. Які тут витрати. Таким чином отримали ситуацію, у якій позитивні наслідки змін до Конституції, були нівельовані за кілька років, і фактично ми залишилися в такому самому стані. Якість – тут питання [114].

Отже, яскраво бачимо, що існує значна диспропорція між прагненнями законодавця врегулювати питання професійного судового представництва з фактичним станом реалізації інституту самопредставництва.

3. За типом участі – очна й дистанційна

Стаття 195 КАС України передбачає участь суб'єкта владних повноважень у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Визначено, що він має право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду або у приміщенні іншого суду за умови наявності в суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою [79].

Загалом відеоконференція – це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у реальному масштабі часу з урахуванням керуючих даних [129].

Для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду суб'єкт владних повноважень повинен попередньо зареєструватися в Електронному кабінеті. Він має також перевірити наявні у нього власні технічні засоби на відповідність технічним вимогам, визначеним Інструкцією користувача підсистеми відеоконференцзв'язку, для роботи із системою відеоконференцзв'язку. Причому ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо покладаються саме на нього [185].

23 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 905/2371/21 сформулював висновок, що процесуальне законодавство не містить приписів, які унеможлилювали б звернення до суду з єдиним (одним) клопотанням (заявою) щодо участі у всіх судових засіданнях по справі в режимі відеоконференції або передбачали звернення виключно з окремим клопотанням (заявою) щодо кожного судового засідання. Проте слід звернути увагу, що взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду через Електронний кабінет можливо лише із профілю фізичної особи або представника, через профіль юридичної особи така можливість відсутня [185].

Важливо також, що проведення судового засідання в Україні у режимі відеоконференції забезпечується лише ліцензованою програмою «TrueConf», яка забезпечує учасникам процесу інформаційну безпеку (ухвали Верховного Суду від 11 квітня 2022 року у справі №572/499/20 та від 12 травня 2022 року у справі №442/3912/19) [185].

І попри порівняну новелізацію такої форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі, механізм проведення судових засідань у дистанційному форматі, без їхньої присутності безпосередньо в залі судового

засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах війни. Зокрема Велика Палата Верховного Суду, розглядаючи касаційну скаргу у справі №910/10006/19 (ухвала від 07 червня 2022 року), зазначила, що з огляду на умови та обстановку, за яких має здійснюватися правосуддя і на необхідність дотримання принципів рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласності та відкритості судового процесу; змагальності сторін та розумних строків розгляду справи, звернення до суду з клопотанням про розгляд справи в режимі відеоконференції дасть змогу дослідити й оцінити доводи касаційної скарги без порушення означених засад судочинства та водночас гарантувати та не наражати відвідувачів судового засідання на загрози їхньому життю, здоров'ю та безпеці, що можуть виникнути в умовах воєнної агресії проти України [129].

4. За форматом подання процесуальних документів – традиційна (письмова) участь та електронна (змішана)

Як відомо, подання документів суб'єктом владних повноважень до суду здійснюється у паперовій формі, а також в електронній формі, шляхом їхнього надсилання в порядку, визначеному процесуальним законодавством, Положенням про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС [178].

Зауважимо, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною. (ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг») [186].

Нормами КАС України встановлено, що реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі в порядку, визначеному цим Кодексом. Проте особі, яка зареєструвала електронний кабінет в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, суд вручає будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету такої особи, однак це не позбавляє її права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. В умовах воєнного чи надзвичайного стану у разі знеструмлення електромережі суду чи настання інших обставин, які унеможливають функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, суд може вручати особі, яка зареєструвала електронний кабінет, будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, у паперовій формі [79].

Окремо міститься вказівка про те, що суб'єкт владних повноважень при поданні адміністративного позову в паперовій формі зобов'язаний додати до позовної заяви доказ надіслання листом з описом вкладення іншим учасникам справи копій позовної заяви та доданих до неї документів. Таке надсилання може здійснюватися в електронній формі через електронний кабінет з урахуванням положень ст. 44 КАС України [79].

Відповідно, виокремлення такої форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі є досить умовним, адже електронне подання документів не виключає використання традиційних форм комунікації.

Щодо поведінкових форм участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі зауважимо, що мова йде про обрання ними моделі відповідної поведінки, зайняття активної чи пасивної позиції в аспекті реалізації своїх процесуальних прав та обов'язків.

За загальним правилом кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається на підтвердження чи заперечення вимог. Простіше кажучи, позивач стверджує про існування певної обставини та подає відповідні докази, а відповідач може спростувати цю обставину, подавши власні докази. Про перевагу однієї позиції над іншою суд і виносить власне рішення. При цьому сторони не можуть будувати власну позицію на тому, що вона є доведеною, доки інша сторона її не спростує (концепція негативного доказу), оскільки за такого підходу сама концепція змагальності втрачає сенс [65].

Слід вказати, що за означеним контекстом важливе значення має принцип диспозитивності в адміністративному судочинстві як автономії суб'єкта в аспекті регулювання власних відносин (право особи на автономію в загальному сенсі). Він характеризується такими положеннями: хто хоче здійснити своє право, повинен про це сам потурбуватися; особа, якій належить право, може від нього відмовитись; нікого не можна примушувати пред'явити заяву проти своєї волі; адміністративний суд не повинен виходити за межі вимог сторін, за винятками, встановленими законом; правом розпоряджатися об'єктом процесу [225, с. 78]. Вказаному принципу притаманна регулятивна роль, завдяки чому він набуває значення загального правила поведінки, гарантує вільне здійснення процесуальних прав в адміністративному судочинстві, свободу їх реалізації, а також розкриває суть адміністративного процесу, вказує на його специфіку та зміст [169, с. 10; 271, с. 60–61]. Власне, наприклад, позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві [264].

Отже, диспозитивність полягає в наданій учасникам судового процесу можливості вільно здійснювати свої права (матеріальні і процесуальні), розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи в суді, а також використовувати інші процесуальні засоби з метою захисту суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав і охоронюваних законом інтересів [209].

Додамо, що ЄСПЛ в рішенні від 07 липня 1989 року у справі «Юніон Аліментаріа проти Іспанії» зазначив, що заявник зобов'язаний демонструвати готовність брати участь на всіх етапах розгляду, що стосуються безпосереднього його, утримуватися від використання прийомів, які пов'язані із зволіканням у розгляді справи, а також максимально використовувати всі засоби внутрішнього законодавства для прискорення процедури слухання. Крім того, як наголошує в своїх рішеннях Європейський ЄСПЛ, позивач як сторона, яка задіяна в ході судового розгляду, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки (рішення ЄСПЛ у справі Каракуця проти України) [259]. Тому адміністративно-процесуальне законодавство містить загальнообов'язкові процесуальні правила які є свого роду формою реалізації гарантій особи (кожного) на звернення до суду за захистом свого порушеного права чи обмеження свобод. У них іманентно презюмується, що кожен, хто звертається до суду за захистом свого права, відповідно до принципів верховенство права, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласності і відкритості судового процесу, змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі, буде активним учасником судового провадження, зможе безпосередньо чи опосередковано через свого представника отримати судовий захист свого права [258; 271, с. 100].

Зауважимо, що згідно ч. 4 ст. 159 КАС України, неподання суб'єктом владних повноважень відзиву на позов без поважних причин може бути кваліфіковано судом як визнання позову. Водночас відповідно до ч. 6 ст. 162 КАС України) у разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд вирішує справу за наявними матеріалами. Аналогічно докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, що їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї [79]. Наприклад:

– 09 липня 2024 року до Дніпропетровського окружного адміністративного суду звернувся ОСОБА_1 із позовом до Військової частини НОМЕР_1, в якому позивач просить суд: визнати протиправною бездіяльність та зобов'язати військову частину НОМЕР_1 нарахувати та виплатити ОСОБА_1 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби при звільненні з військової служби за станом здоров'я відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Ухвалою Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 24 липня 2024 року відкрито провадження в адміністративній справі №160/18411/24. Постановлено здійснювати розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами. Відповідач правом на надання відзиву не скористався. В межах визначеного судом строку відзив на позовну заяву не надав, клопотання про продовження відповідного строку не заявив. Оцінивши докази, які є у справі за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні, та, враховуючи всі наведені обставини, суд дійшов до висновку про задоволення позову повністю [193];

– ОСОБА_1 звернувся до Чернігівського окружного адміністративного суду з позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області у якому просить: визнати протиправною бездіяльність Головного управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області щодо не проведення перерахунку пенсії позивача з 01 квітня 2019 року на підставі довідки Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 15 серпня 2022 року №9/3-630 про розмір грошового забезпечення станом на 05 березня 2019 року; зобов'язати Головне управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області здійснити з 01 травня 2019 року перерахунок пенсії на підставі довідки Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 15 серпня 2022 року №9/3-630 про розмір грошового забезпечення, що враховується для перерахунку пенсій, станом на 05 березня 2019 року, із

збереженням після перерахунку у складі пенсії усіх наявних на час здійснення перерахунку доплат, підвищень та надбавок до пенсії. Власне, Ухвалою Чернігівського окружного адміністративного суду від 04 липня 2024 року прийнято позовну заяву та відкрито провадження у справі за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення (виклику) сторін та проведення судового засідання за наявними у справі матеріалами. Встановлено відповідачу 15-денний строк, з дня вручення копії ухвали про відкриття провадження у справі, для подання відзиву разом з доказами, які підтверджують обставини, на яких ґрунтуються заперечення. Вказана ухвала суду була надіслана відповідачу через систему «Електронний суд» та доставлена до його електронного кабінету 04 липня 2024 року, що підтверджується довідкою про доставку документа до електронного кабінету, однак у строк, встановлений судом, відзиву від відповідача до суду не надійшло. Враховуючи наведене, суд розглянув справу за наявними у ній матеріалами у наслідок чого позов ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Чернігівській області про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії було задоволено повністю [217];

– 04 січня 2022 року позивач ОСОБА_1 звернувся до Луцького міськрайонного суду Волинської області з адміністративним позовом до Головного управління Національної поліції України у Волинській області про визнання протиправною та скасування постанови. Ухвалою Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21 січня 2022 року у вищевказаній справі було відкрито провадження, її розгляд вирішено проводити в порядку спрощеного позовного провадження з проведенням судового засідання без повідомлення (виклику) сторін. Стороні відповідача встановлено п'ятиденний строк з дня вручення копії даної ухвали для подання відзиву на позов. Як вбачається із матеріалів справи, копію позовної заяви із доданими до неї документами відповідачем ГУНП у Волинській області було отримано 25 січня 2022 року, проте станом на дату постановлення даного судового рішення відзив

на позов від відповідача на адресу суду не надходив. Враховуючи, що будь-які докази, що підтверджують вину позивача у вчиненні адміністративного правопорушення суду не надані, відзив чи будь-які заперечення проти позову на адресу суду не надходили, суд визначив за необхідне позов задовольнити, оскаржувану постанову скасувати, справу про адміністративне правопорушення закрити у зв'язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення [205];

– ОСОБА_1 звернувся до Маловисківського районного суду Кіровоградської області із позовом до Головного управління Національної поліції в Кіровоградській області, у якому просив визнати незаконною та скасувати постанову по справі про адміністративне правопорушення серії ГАБІ № 499687 від 16 квітня 2023 року про накладення на громадянина ОСОБА_1 адміністративного стягнення за ст.183 КУпАП у виді штрафу 3400 гривень. 24 квітня 2023 року ухвалою судді відкрито провадження у справі за правилами спрощеного позовного провадження. Відповідач не скористався своїм правом на подання відзиву на позовну заяву, передбаченого положеннями статей 47, 79 КАС України; представник відповідача не з'явився в судові засідання, але надав до суду матеріали справи про притягнення позивача до адміністративної відповідальності. Проте як зазначив суд, у матеріалах справи відсутні будь-які докази, які підтверджують обставини, що викладені в постанові. Таким чином, суд не має у своєму розпорядженні доказів, які підтверджують факт вчинення позивачем адміністративного правопорушення, передбаченого ст.183 КУпАП [207].

Насправді таких адміністративних справ безліч. І така тенденція відслідковується з року в рік. Безумовно позитивним аспектом є факт того, що законодавець передбачає наявність правових наслідків для суб'єкта владних повноважень у випадку обрання ним пасивної поведінкової форми участі в процедурах розгляду публічно-правового спору. Проте ми підтримуємо думку колег, що такі механізми означені подвійним соціально-правовим контекстом, адже, з одного боку, суд має реалізувати свою соціальну місію навіть за

відсутності розуміння позиції суб'єкта владних повноважень, тобто на основі тих матеріалів і доводів, що представила інша сторона та які суд зміг отримати самостійно. Проте з іншого боку, виникає низка суперечливих моментів, породжених концептуалізмом реалізації основоположних принципів адміністративного судочинства, зокрема ставиться під сумнів умотивованість судового рішення, оскільки існує ризик, що прийняте рішення може негативно вплинути на публічний інтерес, який стане видимим лише після набуття ним юридичної сили.

Отже, можемо констатувати, що положеннями КАС України чітко окреслено процесуальні й організаційні форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі, встановлено правові наслідки у випадку обрання ним пасивної поведінкової форми участі в процедурах розгляду публічно-правового спору.

Висновки до Розділу 1

1. Наголошено, що судовий процес має усталений склад видової характеристики. Водночас проблематика адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень належить до парадигмальних основ розвитку адміністративного судочинства в Україні.

2. На основі аналізу літературних джерел виявлено чітку тенденцію до оновлення положень сучасної правової теорії в дискурсі постійної науково-практичної трансформації наукових знань про адміністративно-правову галузь наукових знань загалом, адміністративно-процесуальне право як її базовий компонент і судове адміністративне процесуальне право, яке сьогодні цілком обґрунтовано можна вважати самостійною галуззю права. Тому висунуто припущення, що проблематика визначення поняття та характеристики учасників судового процесу й місце в останньому суб'єктів владних повноважень також є динамічною за характером, а отже, наукова думка в цьому

контексті має еволюціонувати: ідеться про зміну усталених догм (здебільшого через розвиток нормативно-правового забезпечення цього кола правовідносин), розроблення нових теорій, обґрунтування робочих гіпотез інноваційного характеру.

3. Здійснено базовий гносеологічний поділ на загальне та конкретне, що відображає наявність загальних тенденцій розвитку наукової думки стосовно інтерпретаційних і сутнісних характеристик учасників судового процесу й безпосередньо еволюційність поглядів на особливості участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві з виокремленням спільної площини їх взаємодії в об'єктному вимірі – судових адміністративно-процесуальних правовідносин, адже їхній розвиток є першоосновою для подальшого формування концептуальних підходів до опрацювання цієї проблематики.

4. Виявлено, що проблематика диференціації суб'єктів від учасників судового адміністративного процесу досі є актуальною в теоретико-концептуальному плані, що підтверджується різними науковими підходами до ідентифікації їхньої сутності. Визначено, що правова природа та особливості понять «учасники адміністративного процесу» і «суб'єкти адміністративного процесу» є схожими, однак не ідентичними між собою через різницю у рівні абстракції та конкретизації цих термінів. Підтримано науковий підхід, за якого категорія «суб'єкт судового адміністративного процесу» є теоретичною та ширшою за обсягом. Водночас «учасники судового адміністративного процесу» є прямою репрезентацією конкретних правовідносин у межах вирішення публічно-правового спору. Однак констатується, що наявність наукової дискусії є суто теоретичною «проблемою», вирішення якої відповідно матиме лиш теоретичне значення.

5. Доведено, що загальний контекст щодо визначення поняття та характеристики учасників судового процесу з позиції вітчизняної наукової доктрини є досить розвиненим. Він представлений низкою актуальних наукових розробок, які здебільшого об'єднані спільною ідеєю – об'єктивізувати

у відповідну правову категорію зовнішній вираз однорідних процесів, які позначають водночас суб'єктну сторону судових адміністративно-процесуальних правовідносин. Зауважено, що суб'єкти владних повноважень завжди об'єктивують суб'єктну сторону судових адміністративно-процесуальних правовідносин, адже є обов'язком учасником публічно-правового спору. За цього контексту фундаментальною визначено працю В. Бевзенка, який комплексно розкрив місце та роль суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України. Також актуальною визнано працю О. Марченко, у якій вчена визначила сутність правового регулювання діяльності суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства. Водночас констатовано, що місце суб'єктів владних повноважень у судовому процесі вчені здебільшого розкривають через побічний предмет дослідження, як невід'ємну частину питань, які безпосередньо висвітлені в монографічному контексті (наприклад, О. Джабурія, Л. Домусчі, В. Кузьмич, І. Погрібніченко, К. Пуданс-Шушлебін, А. Радчук, О. Рой, І. Степанов, В. Чернишова, В. Шулежко, Т. Ющенко). Проаналізовано значну кількість наукових статей, присвячених визначенню окремих особливостей цієї проблематики (Л. Боднарчук, М. Вербіцька, Ю. Вовк, О. Курко, А. Остащенко, О. Скочиляс-Павлів, М. Петришина тощо).

6. Узагальнено, що ступінь розроблення проблеми щодо визначення поняття й характеристики учасників судового процесу, місця в останньому суб'єктів владних повноважень у науковій літературі є досить високим. Значний науковий інтерес до досліджуваних питань припав на пострадянський період, коли утвердилося усвідомлення необхідності формування правової системи незалежної країни, яка прагне позбавитися радянських стереотипів і підходів до організації суспільної життєдіяльності (з 1992-го до 2006 року, критерієм виокремлення якого є сформована В. Авер'яновим нова доктрина українського адміністративного права, а також прийняття КАС України). Наступний період (з 2006-го до 2014 року) характеризується розробленням як теоретичних засад адміністративного процесу та формуванням

фундаментальних основ для ідентифікації характерних ознак учасників судового процесу (Е. Демський, С. Ківалов, О. Кузьменко, Т. Савон та ін.), так і спеціальних положень, присвячених розкриттю місця, ролі та значення суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України (наприклад, В. Бевзенко, О. Джабурія І. Степанов, К. Пуданс-Шушлебін, О. Скочиляс-Павлів). З реалізацією наступного етапу реформи адміністративного судочинства, у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року, активізувалися наукові розробки в контексті визначення особливостей участі суб'єктів владних повноважень (зокрема в конкретних різновидах проваджень) в адміністративному судочинстві України відповідно до нових положень КАС України (наприклад, О. Джабурія, О. Муза), а з 2016 року донині триває новітній етап у розвитку наукових досліджень, який вирізняється ґрунтовним аналізом співвідношення між адміністративним процесом і публічним адмініструванням, контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства, зокрема стосовно відповідності європейським стандартам і нормативам (В. Боровський, Ю. Вовк, Л. Домусчі, А. Крусян, В. Кузьмич, О. Курко, О. Марченко, М. Петришина, В. Поліщук, А. Радчук, О. Рафальська, О. Рой, А. Сало, С. Семенников, М. Тернуцак, В. Чернишова, В. Шулежко, Т. Ющенко та багато інших).

7. З'ясовано, що категорія «адміністративно-правовий статус» є центральною в межах науки адміністративного права. Виявлено, що з погляду наукової доктрини адміністративно-правовий статус особи ідентифікується через призму теоретичної категорії, що репрезентує її становище у визначеному колі публічних правовідносин або стабільний набір базових складових, які функціонально чи соціально притаманні особі за визначенням, без необхідності активації додаткових умов.

8. Висунуто припущення про можливість розгляду проблематики щодо визначення адміністративно-процесуального статусу через подвійний дискурс, адже: а) з одного боку, адміністративно-процесуальний статус може бути

різновидом адміністративно-правового статусу у співвідношенні «частина до цілого», де перший є загальною теоретичною конструкцією, яка характеризує місце суб'єкта в колі публічно-правових зв'язків, передбачаючи своїм змістом можливість такого суб'єкта вступати до судових адміністративно-процесуальних відносин; б) з іншого боку, адміністративно-процесуальний статус також може бути схарактеризований через призму ознак правового статусу, відокремлюючись від адміністративно-правового статусу та будучи з ним у горизонтальному співвідношенні. Однак з'ясовано, що в контексті останнього доречніше оперувати терміном «процесуально-правовий статус», що загалом є характеристикою учасника в процедурах судового розгляду справи будь-якої юрисдикції.

9. Доведено, що між категоріями «правовий статус суб'єктів владних повноважень», «процесуальний статус суб'єктів владних повноважень», «адміністративно-правовий статус суб'єктів владних повноважень» та «адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень» як складових механізму забезпечення участі останніх у процедурах судового розгляду адміністративних справ існує діалектичний взаємозв'язок. Означені категорії взаємозалежні, проте мають дихотомічні характеристики, у яких виявляється сукупність їх функцій та інтерпретацій через спільну складову функціонального призначення – законодавчо забезпечену можливість/необхідність представлення волі держави.

10. Обґрунтовується, що суб'єкт владних повноважень має правовий статус, який забезпечує можливість ідентифікації його в механізмі реалізації державних функцій. Його адміністративно-правовий статус звужує предметне поле його участі в означених процесах публічно-правовою сферою, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією відповідних повноважень. Водночас процесуальний статус суб'єкта владних повноважень надає можливість останнім, будучи суб'єктом права загалом, реалізовувати свою компетенцію в межах судових правовідносин. Своєю чергою адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу є

найбільш конкретизованою категорією із зазначених, адже визначає конкретні характеристики (що притаманні всім представникам виконання публічно-управлінських функцій (або окремої їх групи) як з моменту набуття ними загального процесуального статусу (зі створення як юридичної особи публічного права чи уповноваження на виконання конкретної адміністративної дії в спосіб, визначений законодавством України), так і з моменту вступу окремих з таких до сформованих адміністративно-процесуальних відносин, зумовлених наявністю та прийняттям до розгляду адміністративним судом публічно-правового спору), які забезпечують можливість останніх представляти волю держави, відстоюючи правомірність своїх дій чи рішень, захищаючи публічний інтерес або реалізуючи свої повноваження.

11. Визначено, що юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу характеризується подвійним теоретико-правовим контекстом. З одного боку, це самостійна юридична категорія, яка позначає сукупність визначених законодавством умов, підстав, правил, зобов'язань, правоможливостей і зон відповідальності означених суб'єктів у колі судових адміністративно-процесуальних відносин. Однак з іншого боку, це категорія спеціального змісту, що деталізує особливості реалізації їхньої компетенції в цьому різновиді ідентифікованих правових зв'язків. Тому запропоновано виокремлювати загальний рівень наукового осмислення вказаної категорії, де увагу акцентовано на законодавчо визначених параметрах, які формують нормативний базис для діяльності суб'єктів владних повноважень у межах судових адміністративно-процесуальних відносин загалом, та спеціальний рівень, який характеризує конкретні дії, етапи й особливості реалізації їх компетенції в межах розгляду та вирішення публічно-правового спору.

12. Доведено, що в найбільш спрощеному варіанті ідентифікації сутності адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу ця категорія визначає їхнє місце та роль як учасника судового процесу в колі судових адміністративно-процесуальних відносин.

13. Проаналізовано наукову й законодавчу доктрину щодо ідентифікації ключових характеристик суб'єктів владних повноважень України. Констатується, що широкий загал розуміє та усвідомлює загальні характеристики терміну «суб'єкт владних повноважень», адже майже повсякденно кожен з нас стикається з їх представниками. У більш спеціалізованому контексті (у розумінні теоретиків та практиків) це поняття має більш чітке та формалізоване визначення. Зауважено, що визначення цього поняття, яке наведено в положеннях КАС України, є досить інформативним і таким, що відображає його сутність.

14. Оскільки вітчизняне законодавство знаходиться на етапі кардинальних змін, що передбачають перебудову усталених укладів на новий загальноцивілізаційний лад, зумовлений прагненням України стати частиною європейського правового простору, зауважено, що теоретична цінність наявності повного та вичерпного переліку суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства є доволі сумнівною. З-поміж варіантів їхнього класифікаційного поділу, запропоновано узагальнювати їх загальнозрозумілими категоріями (групами), які відображатимуть сферу реалізації їхніх публічно-владних управлінських функцій чи наслідки від прийняття ними відповідних рішень. Наприклад, на основі змісту спірних відносин виділено представників забезпечення реалізації громадянами права голосу на виборах і референдумах або представників реалізації державної політики у сфері освіти, науки, культури та спорту. Водночас значущим визнано видовий критерій, з огляду на який виокремлено суб'єктів загальнонаціонального, регіонального та локального рівнів, одноособових і колективних, а також представників власних і делегованих повноважень.

15. Аргументовано положення стосовно того, що в контексті діяльності суб'єктів владних повноважень фундаментальне правило об'єктивується через їх обов'язок діяти виключно в межах своїх повноважень, встановлених законодавством України. Розкрито особливості ідентифікації категорії

«законодавство». З'ясовано, що досліджуваний аспект стосується положень Конституції та законів України.

16. Визначено, що правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства закріплені як адміністративно-процесуальним законодавством (КАС України), так і нормами матеріального права (Основний Закон, Кодекс України про надра, Кодекс цивільного захисту України, Податковий кодекс України, інші нормативно-правові акти регуляторного й організаційного характеру).

17. З'ясовано, що система досліджуваних правових засад загалом характеризується достатньою деталізацією. Проте низка питань перебуває в площині правового вакууму. Одним з таких названо неможливість останніх бути суб'єктом компетенційного спору з огляду на його звужений концепційний зміст через неспроможність держави сперечатись «із самою собою». Через це виникають правореалізаційні складнощі, які вкрай негативно позначаються на механізмах належного функціонування державного апарату.

18. Зазначено, що загалом форма участі в судовому процесі характеризує взаємодію суб'єкта владних повноважень з іншими учасниками справи. Запропоновано форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі диференціювати на: 1) процесуальні форми участі (захист публічного інтересу, реалізація своїх повноважень (позивач), відстоювання правомірності своїх дій чи рішень (відповідач), забезпечення балансу прав сторін та сприяння ухваленню законного й обґрунтованого рішення (третья особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору)); 2) організаційні форми участі: а) за характером провадження – письмова або усна, що передбачає участь у судовому засіданні; б) за способом реалізації процесуальних прав – участь у формі самопредставництва та представництва інтересів адвокатом чи прокурором; в) за типом участі – очна й дистанційна; г) за форматом подання процесуальних документів – традиційна (письмова) участь та електронна (змішана); 3) поведінкові форми (активна та пасивна участь).

19. Розкрито сутність понять «позивач» і «відповідач» в адміністративній справі. Окреслено їхні функції як учасників судового адміністративного процесу. Уточнено, що здебільшого суб'єкт владних повноважень має статус відповідача, що зумовлено основним призначенням адміністративної юстиції. Як виняток чинне адміністративно-процесуальне законодавство допускає участь суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як позивачів. Констатовано можливість участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як третіх осіб.

20. Обґрунтовано сутність інституту представництва та самопредставництва інтересів суб'єкта владних повноважень у судовому процесі. Зауважено, що існує значна диспропорція між прагненнями законодавця врегулювати питання професійного судового представництва з фактичним станом реалізації інституту самопредставництва, адже немає жодних кваліфікаційних вимог до осіб, які наразі уповноважуються на його здійснення.

21. Схарактеризовано особливості участі суб'єктів владних повноважень у письмовому провадженні. Висунуто припущення про можливість виокремлення традиційної (письмової) та електронної (змішаної) участі суб'єкта владних повноважень у судовому процесі. У контексті зазначеного розкрито особливості використання суб'єктом владних повноважень електронної форми подачі й отримання процесуальних документів. Водночас зауважено, що таке виокремлення є досить умовним, адже електронне подання документів не виключає використання традиційних форм комунікації.

22. Визначено підстави та правила участі суб'єктів владних повноважень у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Виявлено, що це ефективна форма участі останніх, адже є інструментом забезпечення безпеки учасників судового розгляду адміністративної справи, а також способом реалізації принципу доступності адміністративного судочинства в Україні.

23. Узагальнюється, що положеннями КАС України чітко окреслено процесуальні й організаційні форми участі суб'єктів владних повноважень у

судовому процесі, встановлено правові наслідки у випадку обрання ним пасивної поведінкової форми участі в процедурах розгляду публічно-правового спору. З матеріалів судової практики наведено відповідні приклади.

24. Констатується, що законодавець передбачає наявність правових наслідків для суб'єкта владних повноважень у випадку обрання ним пасивної поведінкової форми участі в процедурах розгляду публічно-правового спору. Водночас зауважено, що такі механізми означені подвійним соціально-правовим контекстом, адже, з одного боку, суд має реалізувати свою соціальну місію навіть за відсутності розуміння позиції суб'єкта владних повноважень, тобто на основі тих матеріалів і доводів, що представила інша сторона та які суд зміг отримати самостійно. Проте з іншого боку, виникає низка суперечливих моментів, породжених концептуалізмом реалізації основоположних принципів адміністративного судочинства, зокрема ставиться під сумнів умотивованість судового рішення, оскільки існує ризик, що прийняте рішення може негативно вплинути на публічний інтерес, який стане видимим лише після набуття ним юридичної сили.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК УЧАСНИКА СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

2.1. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі

Передусім необхідно підкреслити, що у теорії права, суб'єкт права – це особа (фізична або юридична), що за законом володіє здатністю мати і реалізовувати безпосередньо або через представника права і юридичні обов'язки (тобто правосуб'єктність) [147, с. 222]. Суб'єкт права є обов'язковим елементом правовідносин у всіх галузях права, хоча в кожній із них він має певну специфіку [58]. Власне, існує думка, що правосуб'єктність слід визначати як самостійну правову категорію, що існує поряд із правами та обов'язками [229, с. 535–536].

Найчастіше правосуб'єктність визначають через категорію «здатність», і, треба сказати, що ця категорія найбільш чітко відображає специфіку змісту правосуб'єктності. У ній знаходять вираження і особливості соціальних властивостей суб'єктів права (наприклад, їх волездатності) і міра гарантованих (закріплених) законом можливостей [134, с. 49–50].

Тому частіше за все правосуб'єктність визначають через правову здатність особи бути носієм прав та обов'язків, що становить постійний статус особи, а не спроможність чи здатність володіння правами. Вона є передумовою набуття відповідних прав [229, с. 535–536]. Причому В. Надьон зауважує, що її структуру складають не тільки гарантовані законом можливості бути носієм прав та обов'язків, а й набувати їх, користуватися ними і виконувати їх. Таким чином, структурними елементами правосуб'єктності він визначає: правоздатність, дієздатність; деліктоздатність [134, с. 49–50]. Водночас

А. Денисова стверджує, що в основу характеристики правосуб'єктності як загальної правової категорії входять такі положення: 1) висхідні явища, що позначаються на змісті правосуб'єктності – об'єктивне право чи визнання взаємозв'язку правосуб'єктності із суспільними процесами. За першим висхідним явищем полеміка щодо моменту виникнення правосуб'єктності набуває схоластичного характеру, оскільки об'єктивність права надає саме такий характер правосуб'єктності як правовому явищу. За наступним – другим висхідним моментом, коли визнається взаємозв'язок правосуб'єктності із суспільними процесами, безумовно виникає питання про момент виникнення правосуб'єктності, існування правосуб'єктності та її прояви; 2) структурно-логічний чи діалектичний підхід щодо характеристики правосуб'єктності. За структурно-логічним підходом визнається існування елементів правосуб'єктності, кількість яких може бути різною, а також різним може бути і їх склад. За діалектичним підходом до визначення сутності правосуб'єктності набуває ключового характеру динаміка розвитку правосуб'єктності як правового явища, що об'єктивно не може бути статичним. За діалектичним підходом практично не виникає проблем із виділенням логіко-смыслового ряду, який фактично позначає стадії динаміки правосуб'єктності, що пов'язані між собою і не можуть бути розглянуті виокремлено одне від одного – «здатність мати права – здатність самостійно реалізовувати ці права – здатність нести юридичну відповідальність за порушення, допущені під час реалізації цих прав» [49, с. 146].

Існує також юридична конструкція «праводієздатності» у адміністративно-правових відносинах, яка характерна для правосуб'єктності органів державної виконавчої влади. Це означає, що адміністративно правосуб'єктні органи державної влади у зазначених правовідносинах одночасно наділені адміністративно-правовою нормою можливістю мати та реалізувати свої права та обов'язки [49, с. 144].

Проте більш обґрунтованою та доктринально усталеною є категорія «адміністративна правосуб'єктність» під якою вченими пропонується розуміти

«потенційну здатність об'єкта мати права та обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність) та реалізовувати його в цій галузі (адміністративна дієздатність)» [132, с. 77]. В. Мороз зазначає, що адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права та обов'язки у сфері державного управління. Правоздатність починається тоді, коли з'являється суб'єкт (народження, створення та державна реєстрація), і припиняється, коли суб'єкт зникає (з моменту ліквідації – щодо юридичних осіб або смерті – фізичних осіб) [86, с. 80]. Адміністративна дієздатність – це здатність суб'єкта самостійно здійснювати свої права та виконувати покладені на нього обов'язки у сфері державного управління. Складовою частиною дієздатності є адміністративна деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за порушення адміністративного законодавства [132, с. 77].

Водночас П. Лютіков у своїй науковій роботі поділяє адміністративну правосуб'єктність на два підвиди, а саме на загальну та спеціальну. Загальна правосуб'єктність притаманна усім юридичним особам та характеризується наявністю в особи суб'єктивних прав, обов'язків та змоги їх використовувати та виконувати за загальними, спільними для всіх подібних суб'єктів правилами (наприклад, процесуальна правосуб'єктність юридичних осіб, тобто здатність бути позивачем і відповідачем у суді, має загальний характер і є характерною для всіх подібних суб'єктів права, що мають статус юридичної особи). Спеціальна правосуб'єктність зумовлена додатковими можливостями юридичної особи, які впливають з її адміністративно-правового статусу і набуті нею внаслідок її волі, яка своєю чергою є основою адміністративної правосуб'єктності і полягає в здатності особи цілеспрямовано впливати на зовнішні чинники (наприклад, така правосуб'єктність зумовлюється наявністю в особи певних дозволів, що дають їй змогу збільшувати обсяг її прав та обов'язків) [117, с. 201]. Вчений зауважує, що моментом виникнення адміністративної правосуб'єктності варто визнати її державну реєстрацію, а саме внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру

юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [117, с. 201]. Він також звертає увагу на різну оцінку деліктоздатності: одна група вчених виділяє лише два складники – адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність, а в межах останньої – деліктоздатність; інша група вчених виділяє три елементи, при цьому одні виокремлюють адміністративну деліктоздатність у самостійну складову частину, а інші вчені виокремлюють як таку здатність особи вчинювати правопорушення [92, с. 270; 117, с. 200].

З означеного логічним вбачаємо припущення, що можливість суб'єктів бути учасником адміністративно-процесуальних відносин визначається через категорію адміністративно-процесуальної правосуб'єктності [95, с. 122].

Аналізуючи її сутність, О. Бачун звертається до наукового доробку вчених теоретиків права та представників науки цивільного права зазначаючи, що сутність правоздатності ними визначається як певний момент з якого розпочинається набуття певною особою статусу суб'єкта права. При цьому як суб'єкт права особа вступає до правового середовища, у якому вона існує, взаємодіючи із іншими суб'єктами права, породжуючи, тим самим, правовідносини, змінюючи їх чи припиняючи. Дослідник підкреслює, що: «у контексті судового адміністративного процесу правоздатність суб'єктів адміністративного судочинства розуміється як здатність мати право в адміністративних процесуальних відносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративним судом. Це означає, що правоздатність суб'єкта адміністративного судочинства розглядається як можливість суб'єкта виступати носієм прав та обов'язків і є абстрактною, існує як необхідна умова входження суб'єкта до адміністративних процесуальних відносин» [11, с. 42–43; 277, с. 41, 42].

Положеннями КАС України передбачено, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність об'єктивує здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність), яка визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами,

органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами), адміністратором за випуском облігацій. Водночас здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам) [79].

Тому актуальними є висновки І. Желтобрюх, що без адміністративно-процесуальної правосуб'єктності особа не зможе бути ні учасником адміністративних процесуальних відносин, ні стороною у справі, ні суб'єктом адміністративного процесуального права [61, с. 166].

Відповідно, адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі забезпечує йому здатність і можливість мати й реалізовувати процесуальні права та обов'язки, що відповідають його адміністративно-процесуальному статусу як учасника судового розгляду адміністративної справи [95, с. 124].

Варто розвинути наукову думку в контексті того, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень виникає з моменту його створення як юридичної особи чи отримання права на здійснення публічно-владних управлінських функцій, що підтверджується відповідними документами, які засвідчують це як юридичний факт.

Зауважимо, що у контексті публічної правосуб'єктності органів виконавчої влади України, Л. Кисіль стверджує, що: «правова природа органів держави, на відміну від інших юридичних осіб, має певні особливості: виникають на підставі закону, указу, постанови, розпорядження, а не цивільно-правової угоди; для них не потрібна реєстрація; їх правосуб'єктність виникає з моменту створення, а не реєстрації, і засновником може виступати лише

державний орган, а не будь-яка особа; сфера їх діяльності обмежена обсягом їх компетенції; правовий режим його майна – право оперативного управління, а не право власності; джерела фінансування – бюджетні кошти, а не прибуток від підприємницької діяльності та кошти засновників; правові форми впливу на поведінку інших суб'єктів впливу – адміністративно-правові норми, обов'язкові для виконання широким колом осіб; підпорядковуються, як правило, вищестоящим органам і приймають участь у правовідносинах від імені держави, а не від власного імені; керівні органи призначаються вищестоящим органом, обираються за конкурсом або формуються спільно з іншими органами; взаємозв'язок із засновниками – адміністративний, а не особистісно-майновий; основи його діяльності – здійснення владних повноважень; мета існування – виконання функцій держави, а не реалізація прав засновника; характер діяльності – розпорядчий» [73, с. 125–126].

Нам імпонує зазначена думка в контексті того, що цивільна (господарська) правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень виникає з моменту його державної реєстрації. А у досліджуваному дискурсі визначальне значення має момент їхнього утворення чи фактичного набуття посадовою (службовою) особою функціональних прав та обов'язків.

Наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 року № 1074 затверджено Порядок здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. Згідно з його положеннями, орган виконавчої влади утворюється шляхом утворення нового органу виконавчої влади або в результаті реорганізації (злиття, поділу, перетворення) одного чи кількох органів виконавчої влади. Керівник утвореного органу виконавчої влади забезпечує здійснення заходів, пов'язаних з: 1) державною реєстрацією такого органу; 2) підготовкою: проекту положення про зазначений орган; пропозицій щодо встановлення граничної чисельності працівників такого органу; 3) затвердженням відповідно до закону структури та штатного розпису апарату

даного органу і кошторису; 4) вирішенням інших питань відповідно до законодавства [173].

Тому вбачаємо за доцільне наголосити, що моментом утворення суб'єкта владних повноважень є: 1) видання розпорядчого акту про його створення чи реорганізацію; 2) фактичне набуття повноважень, що пов'язане з прийняттям положення про його функціонування. На нашу думку, за умов першого означені суб'єкти набувають загальний правовий статус, а другого – похідні його різновиди. Причому в контексті адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень у судовому процесі основоположне значення має наявність вказівки в положенні про його функціонування (або посадовій інструкції чи наказі про уповноваження особи) на можливість (обов'язок) такого вступати до адміністративно-процесуальних правовідносин.

Наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної аудиторської служби України» №868 від 28 жовтня 2015 року утворено Державну аудиторську службу України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів, реорганізувавши Державну фінансову інспекцію шляхом перетворення. Пунктом 1 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №43 від 03 лютого 2016 року, передбачено, що Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. А згідно з п. 7 цього ж Положення, Державна аудиторська служба України здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку міжрегіональні територіальні органи [213].

Відповідно до п. 1 Положення про Західний офіс Державної аудиторської служби України, затвердженого її наказом №23 від 02 червня 2016 року Західний офіс Державної аудиторської служби України підпорядковується

Державній аудиторській службі України та є її міжрегіональним територіальним органом. Пунктом 4 цього ж Положення визначено, що Офіс, відповідно до покладених на нього завдань: реалізує державний фінансовий контроль через здійснення, зокрема, перевірки й моніторингу закупівель; вжиття в установленому порядку заходів до усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб, зокрема, шляхом звернення до суду в інтересах держави у разі незабезпечення виконання вимог щодо усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства з питань збереження і використання активів; здійснює самопредставництво в судах України без окремого доручення через державних службовців юридичної служби та інших структурних підрозділів Офісу та його управлінь [213].

Аналогічно Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 459 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 124) передбачає, що Мінекономіки з метою організації своєї діяльності забезпечує в установленому порядку самопредставництво інтересів Мінекономіки в судах України та інших державних органах, яке здійснюється без окремого доручення керівника державними службовцями структурних підрозділів Мінекономіки відповідно до положення про такі структурні підрозділи, а також загалом забезпечує представництво інтересів Мінекономіки в судах України та інших органах [153].

Однак варто зауважити, що до структури адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу входить лиш та частина їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності, що відповідає його фактичному процесуальному становищу в межах процедур здійснення адміністративного судочинства. Йдеться зокрема про те, що не весь обсяг їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності реалізовується ними як індивідуалізованим учасником судового процесу. Тому

вбачаємо доцільним обґрунтувати тезис, що існує загальна та спеціальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень, зокрема як сторони в судовому процесі й додаткова, що забезпечує можливість їхньої участі як третьої особи, експерта або іншого учасника адміністративного судочинства відповідно до процесуального статусу, визначеного законом.

Таких висновків можна дійти аналізуючи положення наукової доктрини, наприклад, тверджень А. Денисової, яка зазначає, що: «діалектичний підхід дозволяє встановити доцільність виділення загальної та спеціальної адміністративної правосуб'єктності органів державної виконавчої влади у правовідносинах, що враховує взаємозв'язок між органом виконавчої влади і посадовою особою, яка набуває права та здійснює обов'язки, похідні від компетенції органу виконавчої влади, а відповідні права і обов'язки не є індивідуалізованими, оскільки посадова особа, реалізуючи повноваження, виступає не від свого імені, а від імені держави, завдання якої виконує [49, с. 146–147]. Відповідно, за думкою вченої виділяти слід особливості адміністративної правосуб'єктності органів державної виконавчої влади та адміністративної правосуб'єктності їх посадових осіб, враховуючи закріплення у чинному законодавстві за останніми деліктоздатності [49, с. 147].

Однак, ми схильні до думки, що загальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень в судовому процесі забезпечує можливість реалізації універсальних процесуальних дій суб'єктом владних повноважень як учасника процесу, зокрема: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 4) ознайомлюватися з

протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 6) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; 7) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; 8) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; 9) подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; 10) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; 11) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; 12) виконувати інші процесуальні права обов'язки, визначені законом або судом [79].

Своєю чергою, спеціальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень в судовому процесі передбачає обмеження або розширення процесуальних можливостей суб'єкта владних повноважень у залежності від їх процесуального становища та особливостей розгляду конкретної адміністративної справи.

Цікавою видається думка, що співвідношення загального і спеціального аспекту може бути розкрито з позицій відображення в змісті філософських категорій абстрактного і конкретного, статичного та динамічного. У цьому контексті, як зазначає В. Савенко, актуальність філософського осмислення правової реальності як структурованої площини реалізації права зумовлена, з одного боку, практичними проблемами функціонування права в суспільстві загалом і трансформації посттоталітарного суспільства зокрема, а з іншого – теоретичними проблемами, пов'язаними зі світоглядно-методологічним забезпеченням правознавства на основі філософсько-правових досліджень [221, с. 57–58]. Як абстрактна категорія адміністративно-процесуальна правосуб'єктність носить статичний характер, і її зміст вичерпується право-дієздатністю, однак, стосовно до конкретного суб'єкта її зміст може

трансформуватися внаслідок впливу спеціальних елементів, що детермінують специфічні особливості правосуб'єктності цього суб'єкта. Це означає, що правосуб'єктність має властивості статичності та динаміки як проявів абстрактного та конкретного в її змісті [147, с. 223].

Уточнимо, що В. Бевзенко вбачає, що спеціальна правосуб'єктність передбачає конкретно визначений процесуальним законодавством обсяг прав та обов'язків, якими наділяється лише обмежене, чітко визначене коло учасників адміністративної справи. Спеціальною адміністративною процесуальною правосуб'єктністю наділені такі процесуальні учасники як: 1) сторони; 2) треті особи; 3) процесуальні представники; 4) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; 5) інші учасники адміністративного процесу. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність цих суб'єктів є спеціальною, оскільки забезпечує здійснення цими суб'єктами виключної процесуальної ролі у розгляді та вирішенні адміністративної справи. Крім того, така адміністративна процесуальна правосуб'єктність дозволяє визначити мету та завдання суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві, передбачити його стратегію й тактику поведінки під час вирішення публічно-правового спору по суті [14, с. 13–17].

Загалом означена думка є цілком логічною. Проте, з огляду на попередньо визначений матеріал, ми переконані, що доречно виділяти також додаткову адміністративно-процесуальну правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень в судовому процесі, яка пов'язана із забезпеченням балансу прав сторін та сприяння ухваленню законного й обґрунтованого рішення (третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, експерт, свідок, спеціаліст тощо).

Річ у тім, що характер і ступінь юридичної зацікавленості осіб, які беруть участь у справі, не однакові. За таким критерієм виокремлюють дві підгрупи осіб. До першої належать особи, що мають матеріально-правовий і процесуальний інтерес по справі, захищають свої інтереси. Матеріально-правова заінтересованість полягає у прагненні домогтися для себе поновлення

порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, законного інтересу, тобто отримати певне майно, благо, встановити певний стан, обставини, або навпаки, не допустити їх порушення. Матеріально-правову заінтересованість у справі мають сторони та треті особи. Постанова суду створює, змінює або припиняє правовідносини за участю цих осіб. Процесуальна заінтересованість полягає у прагненні досягти певного процесуального результату у формі відповідної судової постанови (про задоволення позову або відмову у позові). Процесуальною заінтересованістю наділені як суб'єкти спірних матеріальних правовідносин, так і інші учасники процесу, які беруть участь у справі для виконання покладених на них функцій в силу закону чи договору [261].

Другу підгрупу становлять ті учасники процесу, які захищають інтереси інших осіб, мають тільки процесуальний інтерес, що зумовлюється характером їхньої зацікавленості по справі: виконуваними функціями в галузі державного управління, компетенцією, обов'язками та іншими обставинами. До такої групи входять представники сторін і третіх осіб, прокурор, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, що звернулися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів у випадках, встановлених законом. Такі особи, які захищають інтереси держави, громади, групи осіб або конкретної особи не мають і, як правило, не повинні мати матеріально-правової заінтересованості у справі. Якщо ж вони мають таку заінтересованість, то виступати у відповідній процесуальній функції не можуть, а повинні бути залучені як сторона чи третя особа [261].

Тому на прикладі сторони (спеціальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність) та третьої особи, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору (додаткова адміністративно-процесуальна правосуб'єктність) вбачаємо доречним визначити диференційні характеристики адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень у судовому процесі.

1. Суб'єкт владних повноважень як сторона в адміністративній справі

Узагальнимо, що ознаками сторін, які відрізняють їх від інших суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин взагалі та осіб, які беруть участь у справі, зокрема, є такі: 1) сторони – це обов'язкові суб'єкти адміністративного процесу; 2) сторони – це особи, між якими виник публічно-правовий спір, який є предметом розгляду та вирішення судом; 3) юридична заінтересованість сторін має особистий характер, тобто вони наділені і матеріально-правовою, і процесуальною заінтересованістю; 4) справа (процес) ведеться від імені сторін; 5) сторони несуть судові витрати у справі; 6) на сторони поширюються усі наслідки та властивості судового рішення; 7) правосуб'єктність сторін допускає правонаступництво. Процесуального статусу позивача і відповідача особи набувають з моменту відкриття провадження у справі [261].

Процесуальні права та обов'язки сторін включно з загальними передбачають:

1) суб'єкт владних повноважень як позивач – має право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову; змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження;

2) суб'єкт владних повноважень як відповідач – має право визнати позов повністю або частково, подати відзив на позовну заяву [79].

Інші процесуальні права та обов'язки сторін встановлюються адміністративним судом. Наприклад, якщо суд дійшов висновку, що для встановлення усіх фактичних обставин справи, які мають значення для вирішення спору по суті, необхідним є витребування додаткових доказів, постановленням відповідної ухвали суд встановлює терміни в межах яких витребувані докази мають бути поданими до суду.

Причому варто ще раз акцентувати увагу на тому, що особливості адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як позивача та відповідача істотно різняться між собою. Перш за все має значення основне призначення адміністративного судочинства, що об'єктивує правило виключної можливості суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як позивача. Власне, звернення з позовом суб'єкта публічного права до суб'єкта приватного права відбувається виключно з метою ефективного захисту суспільних інтересів чи інтересів необмеженого кола осіб, які потребують захисту в судовому порядку. У ч. 5 ст. 46 КАС України надає доволі вузький перелік підстав, відповідно до яких фізична чи юридична особа виступає як відповідач, а суб'єкт владних повноважень як позивач [144, с. 230]. Проте, як з'ясовано нами попередньо, вказівка п. 5 цієї статті «в інших випадках, коли право звернення до суду надано суб'єкту владних повноважень законом» дещо розширює відповідні положення. Причому судова практика вказує саме на те, що органи наділені владними повноваженнями не виступають на рівних з іншими учасниками відповідних відносин, а здійснюють управлінські функції спрямовані на забезпечення державних гарантій [30, с. 36]. Відповідно, судами має застосовуватися широкий підхід до визначення права суб'єкта владних повноважень подавати позови, якщо таке право безпосередньо не передбачено КАС України. Такий висновок ґрунтується також на рішенні Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009, в якому зазначено, що органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення [197]. З огляду на це у судовій практиці сформульована правова позиція, відповідно до якої скасування власного рішення суб'єктом владних повноважень, за визначених підстав, суперечить принципу правової

визначеності, але при цьому це не позбавляє права цього суб'єкта звернутися до суду для скасування відповідного рішення [144, с. 231].

Тут також актуальним буде уточнення щодо попередньо сформованої позиції про проблематику визначення сутності компетенційного спору. Річ у тім, що окрім можливості суб'єкта владних повноважень звернутись з позовом до суб'єкта приватного права, КАС України передбачає можливість розгляду спору між суб'єктами публічного права з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів [79].

Як зауважує О. Курко, за сформульованою правовою позицією Верховного Суду сутність компетенційного спору в адміністративному судочинстві України можна звести до таких положень: по-перше, це не спір про право, адже у цьому разі основне завдання адміністративного судочинства полягає у встановленні юридичної визначеності, усуненні законодавчих колізій та прогалин, формуванні правил однакового застосування закону; по-друге, задля його вирішення суд має визначити чи належним чином реалізована компетенція суб'єкта публічної адміністрації стосовно іншого суб'єкта владних повноважень, чи наявне свавілля його дій або законодавчі положення, що встановлюють перелік його повноважень є такими, що порушують порядок належної діяльності іншого суб'єкта владних повноважень з аналогічними функціями у сфері публічно-правові діяльності; по-третє, специфіка цього різновиду публічно-правового (адміністративно-правового) спору обумовлена врахуванням положень щодо недоцільності протистояння держави самій собі, адже будь-який державний орган у цьому контексті представляє виключно інтереси держави та є її представником. Відповідно, предметом компетенційного позову є виключно питання розмежування повноважень публічної адміністрації чи встановлення факту наявності/відсутності компетенції (повноважень), адже інакше суб'єкт владних повноважень може бути позивачем лише як юридична особа, що захищає власні порушені права

(крім випадків, встановлених законом). Така позиція є односторонньою, адже в обмеженому обрисі враховує суспільну важливість результату вирішення компетенційного спору [111, с. 58–59, 199]. Як приклад вчений наводить справу № 826/7320/17, де тільки в касаційній інстанції стало можливим вирішення питання про те, чи є предметом цієї справи компетенційний спір чи ні. При чому досить неоднозначним у цій справі був факт того, що під час апеляційного розгляду справи від позивача надійшла заява, зі змісту якої вбачається, що учасником провадження адміністративної справи (апелянтом у справі – Національним антикорупційним бюро України) внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань кримінальне провадження за № 52017000000000872 від 14 грудня 2017 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 375 КК України, вчиненого суддями Окружного адміністративного суду м. Києва, які ухвалили рішення у даній справі по першій інстанції. Колегія суддів Київського апеляційного адміністративного суду вбачала в цьому ознаки впливу на суд, що є перешкодою для здійснення правосуддя, оскільки такі дії правоохоронних органів безумовно можуть сприйматися сторонами у справі як такі, що впливають на здатність суддів апеляційного суду прийняти незалежне, безстороннє рішення у справі [111, с. 126; 255]. Колегія суддів прийняла рішення зупинити провадження у справі до розгляду Повідомлення в порядку ч. 4 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя Вищою радою правосуддя [255]. Своєю чергою, Вища рада правосуддя звернулася до Генеральної прокуратури України щодо надання щомісяця інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні за фактом можливого незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу окружного адміністративного суду міста Києва під час розгляду справи № 826/7320/17 [191].

На нашу думку, означений приклад є наочною репрезентацією наявності практико-реалізаційних проблем щодо вирішення питань: 1) судового захисту інтересів держави, порушених суб'єктом владних повноважень у процесі

реалізації ним своїх повноважень; 2) конфлікту повноважень, що спричиняє інституційну дисгармонію та дисфункцію державного управління.

2. Суб'єкт владних повноважень як третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору в адміністративній справі

Нормами КАС України передбачено, що:

– суб'єкт владних повноважень як третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору може вступити у справу на стороні позивача або відповідача до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, у разі коли рішення у справі може вплинути на його компетенцію або реалізацію функціональних обов'язків;

– вступ суб'єкта владних повноважень як третьої особи, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору не має наслідком розгляд адміністративної справи спочатку;

– суб'єкт владних повноважень як третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору має права та обов'язки, визначені у статті 44 цього Кодексу;

– суб'єкт владних повноважень як третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору має/може подати суду докази разом із поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи;

– суб'єкт владних повноважень як третя особа, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, його представники виступають у дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь [79].

Отже, диференційні характеристики адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як сторони та третьої особи є такими: чинник обов'язковості, момент вступу до судових адміністративно-процесуальних правовідносин, обсяг процесуальних прав, черговість виступу в дебатах, мета й наслідки їх участі.

Окремо варто зауважити, що судова практика свідчить про поширення випадків участі прокурора в адміністративному судочинстві, що обумовлює

актуальність питань, пов'язаних правосуб'єктністю прокурора та органів прокуратури як учасників адміністративного судочинства, реалізації їх повноважень в судовому процесі [57].

Нормами КАС України передбачено, що у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, вступає за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [79]. Ключовим у зазначеному є те, що прокурор тільки «у визначених законом випадках» наділений повноваженнями здійснювати представництво інтересів держави або конкретної особи. Виключними випадками, за умови настання яких прокурор може здійснювати представництво інтересів держави в суді, є порушення або загроза порушення інтересів держави [164], які Конституційним Судом України у Рішенні від 08 квітня 1999 року №3-рп/99 визначені як такі, в основі яких завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо [204]. Відповідно, при зверненні до суду цим суб'єктом обов'язково мають обґрунтовуватись та підтверджуватися обставини доцільності такого звернення, у тому числі – у чому саме полягає порушення інтересів держави, адже загалом захищати інтереси держави повинні насамперед відповідні суб'єкти владних повноважень, а не прокурор. Втім, щоб інтереси держави не залишилися незахищеними, прокурор виконує субсидіарну роль, зокрема, замінює відповідного суб'єкта владних повноважень в судовому провадженні у разі, якщо той всупереч закону не здійснює захисту або робить це неналежно [164; 271, с. 143] (причому регулярні звернення прокурора з метою витребування ним документів для підтвердження підстав

представництва інтересів держави в суді не можуть слугувати механізмом продовження встановлених законом строків звернення до суду з адміністративним позовом, оскільки це призведе до постійного збереження стану невизначеності в публічно-правових відносинах, порушення стабільності в діяльності суб'єктів владних повноважень щодо виконання ними своїх функцій [139]). У кожному такому випадку прокурор повинен навести, а суд перевірити, причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом і які є підставами для звернення прокурора до суду [164; 271, с. 143].

Тобто прокурор не є учасником матеріально-правового спору, проте має можливість стати позивачем у справі та загалом наділений унікальними процесуальними правами та обов'язками. Відповідно, припускаємо про можливість виокремлення виключної адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень у судовому процесі, яка репрезентується інститутом прокуратури.

Таким чином, можемо узагальнити, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність є основним елементом адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, адже дозволяє останнім вступати до судових адміністративно-процесуальних відносин і безпосередньо реалізовувати процесуальні права та обов'язки, набуті внаслідок такого вступу. Попри онтологічну залежність означених категорій (без адміністративно-процесуальної правосуб'єктності втрачається сенс існування адміністративно-процесуального статусу, як і без адміністративно-процесуального статусу наявність адміністративно-процесуальної правосуб'єктності має характер формальності) та вторинність адміністративно-процесуального статусу суб'єкта владних повноважень щодо його процесуальної правосуб'єктності, розкриття їх співвідношення як частини від цілого саме в такому варіанті є обґрунтованим, оскільки не весь обсяг їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності реалізовується ними як індивідуалізованим учасником судового процесу.

2.2. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень

У теорії управління розрізняють кілька форм надання повноважень: 1) встановлення – такий спосіб регулювання, коли законодавчий орган у Конституції і законах визнає компетенцію певного органу; 2) передача – форма регулювання повноважень, коли будь-яке повноваження одного органу виключається з його компетенції і включається до компетенції іншого органу; 3) делегування – надання державним органом належного йому права вирішення питань на один раз, на деякий час або на невизначений строк [237, с. 232].

Причому Країни Європейського Союзу вже тривалий час застосовують практику делегування повноважень. Європейський досвід свідчить, що у більшості країн немає проблеми делегування повноважень, оскільки існує чітко обраний критерій їх розмежування. Загалом необхідність делегування повноважень пов'язана зі значною поширеністю суспільних відносин, які не можуть бути врегульованими окремими суб'єктами публічної адміністрації. І для ефективної, якісної реалізації окремих адміністративно-правових відносин, суб'єкти владних повноважень надають іншим суб'єктам певний обсяг повноважень для виконання [124, с. 117]. Повноваження можуть бути делеговані як на рівні зв'язків керівника та підлеглого, так і на рівні делегування державою владних управлінських функцій [123, с. 741–742].

Тому цілком логічними є узагальнення Конституційного суду, за якими делегування повноважень є важливим конституційно-правовим інститутом, що являє собою передачу повноважень від одного суб'єкта владних повноважень іншому. Делегування повноважень не є формою остаточної їх передачі. Вони залишаються повноваженнями органу, від якого делеговані, і можуть бути повернуті або змінені [142; 202]. Тобто делегування повноважень – це двохсторонні імперативні правовідносини, в яких один орган має власну компетенцію, визначену нормативними актами, а інший – належну правоздатність на одержання і реалізацію цих повноважень, а компетенція

першого органу є джерелом компетенції другого органу [237, с. 232]. Суб'єкти, які отримують делеговані повноваження від органів публічної адміністрації, стають учасниками адміністративно-правових відносин [123, с. 742].

Науковці зазначають про умови делегування повноважень, які зумовлюються: необхідністю заощадження бюджетних коштів; створенням додаткових можливостей для учасників суспільних відносин для отримання послуг правового та іншого змісту [123, с. 742; 125, с. 168].

Причому варто зауважити, що делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади недопустиме, адже порушує вимоги Основного Закону України, згідно з яким органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (ч. 2 ст. 6), а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19); прийняття законів належить до повноважень парламенту – Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу в Україні (Рішення Конституційного Суду України від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009) [195]. Відповідно, делегування повноважень є можливим лише у сфері реалізації виконавчої влади.

В юридичній науці було запропоновано ряд теоретичних положень, що характеризують інститут делегованих повноважень. Наприклад, П. Любченко, характеризуючи юридичну природу делегування повноважень, наголошує: а) акт про делегування повинен обов'язково прийматись делегуючим органом; б) делегуватись можуть тільки окремі повноваження, які є частиною власної компетенції, орган не може делегувати більше чим має сам; в) право делегувати повноваження повинно бути закріплено в законі; г) після делегування повноважень компетенція делегуючого органа не змінюється, компетенція органа, якому делегуються ці повноваження, тимчасово розширюється за рахунок останніх; д) делеговані повноваження можуть бути в будь-який час відізовані; якщо повноваження делегуються на визначений строк, то для

припинення делегування не потрібно прийняття юридичного акту, компетенція органу, якому делегуються повноваження, звужується автоматично; якщо повноваження делегуються на невизначений строк, то орган, що делегував повноваження, може в будь-який час припинити делегування; е) переделегування (субделегування) повноважень не допускається, тому що це суперечить намірам органу, який делегував повноваження [116, с. 128–129].

Своєю чергою, Р. Мельник та В. Бевзенко стверджують, що суб'єкти делегованих повноважень – по-своєму особливі представники публічної адміністрації. Особливість цих суб'єктів полягає у такому: 1) це фізичні особи або колективні утворення, що в суспільно-державному житті виходячи з власних інтересів, на власний розсуд здійснюють надані їм дискреційні публічні (делеговані державою) повноваження. Первісно – до делегування їм публічних (можливо, владних) повноважень – ці суб'єкти жодним чином не були причетні до публічної влади; 2) вони набувають властивостей суб'єкта публічної адміністрації винятково за рішенням органу державної влади (інколи – за рішенням органу місцевого самоврядування), яким (рішенням) їм надаються публічні (владні) повноваження. Втім, набуття суб'єктами делегованих повноважень публічних (владних) повноважень не змінює їх загальний статус, організаційно-правову форму; по суті ці суб'єкти лишаються тим самим утворенням, особою, яка існувала до делегування їм публічних (владних) повноважень, – отримавши публічні (владні) повноваження, суб'єкт насправді лишається тим, ким він був раніше; 3) отже, суб'єкт делегованих повноважень після отримання таких повноважень статусу суб'єкта публічної адміністрації не набуває, виконуючи лише якусь частину його повноважень. Втім, здійснення публічних (владних) повноважень таким суб'єктом може оскаржуватися до адміністративного суду за правилами КАС України; 4) вид, обсяг, зміст делегованих повноважень визначаються особливим уповноваженим органом державної влади. Здійснювати повноваження понад делеговані суб'єкт не може; 5) делегування повноважень суб'єкту відбувається через адміністративну процедуру, й підсумком такого делегування завжди є

адміністративний акт; б) процедура делегування публічних (владних) повноважень регулюється нормами адміністративного законодавства, такий суб'єкт є повноцінним учасником адміністративно-правових відносин, а отже [125, с. 169] і адміністративно-процесуальних.

Або ж О. Радченко визначає, що: 1) суб'єктом делегування може бути винятково носій таких повноважень, який наділений ними чинним законодавством; 2) делегування повноважень завжди має тимчасовий характер; 3) кінцевою метою делегування повноважень є підвищення ефективності здійснення публічної влади в країні; 4) межі, перелік й умови владних повноважень, що підлягають делегуванню, а також ті повноваження, які за жодних обставин не можуть бути делеговані, мають визначатися винятково конституцією або законом; 5) забезпечення контролю носієм повноважень за здійсненням делегованих повноважень; 6) делегування повноважень має, як правило, вимушений характер; 7) делеговані повноваження можуть бути безперешкодно повернені їхнім носієм назад будь-якої миті без обґрунтування причин; 8) надання одночасно з повноваженнями фінансових, матеріальних та інших ресурсів для виконання делегованих повноважень у повному обсязі [187, с. 675].

З означеного маємо, що суб'єкт делегованих повноважень є суб'єктом права, що, маючи необхідний обсяг правосуб'єктності та вступивши до імперативних правовідносин компетенційного характеру, отримав від суб'єкта первинної компетенції частину його повноважень задля забезпечення ефективного виконання завдань і функцій публічного адміністрування. Відповідно, адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень: а) виникає з моменту набрання чинності адміністративного договору чи рішення органу, що делегує відповідні повноваження; б) є строковою, адже похідна від первинної процесуальної правосуб'єктності органу, який делегував повноваження; в) характеризується обмеженим обсягом та у будь-який момент може бути відкликаною тощо.

Яскравим прикладом суб'єкта з делегованими повноваженнями є органи місцевого самоврядування. Зауважимо, що відповідно до ст.4 Європейської хартії місцевого самоврядування, головні повноваження і функції органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом; органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене із сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу [260].

Водночас ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що районні, обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям ряд повноважень [175]. У відповідності до ст. 29 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження, делеговані їм обласними і районними радами відповідно до Конституції України в обсягах і межах, передбачених ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [176]. Згідно ч. 2 ст. 15 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» у разі делегування місцевим державним адміністраціям районними чи обласними радами відповідних повноважень в їх управлінні перебувають також об'єкти спільної власності територіальних громад. Водночас відповідно до ст. 34 цього закону місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження, делеговані їм відповідними обласними, районними радами. Делегування радами повноважень місцевим державним адміністраціям супроводжується передачею фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення. Місцеві державні адміністрації підзвітні та підконтрольні відповідним радам у частині делегованих повноважень. Голови місцевих державних адміністрацій щорічно звітують перед відповідними радами з питань виконання бюджету, програм соціально-економічного та культурного розвитку територій і делегованих повноважень [176]. Враховуючи вищенаведені законодавчі норми, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» чітко передбачено повноваження районних та обласних рад, а також наведено вичерпний перелік повноважень, які підлягають обов'язковому делегуванню ними відповідним

місцевим державним адміністраціям [260] (всього 21 пункт, плюс 6 тих, що делегуються виключно обласні ради обласним державним адміністраціям, – наприклад, 1) підготовка і внесення на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, цільових місцевих програм підготовки територіальної оборони та підготовки населення до участі в русі національного спротиву, цільових програм з інших питань, а в місцях компактного проживання національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку, проектів рішень, інших матеріалів з питань, передбачених цією статтею; забезпечення виконання рішень ради; 2) забезпечення збалансованого економічного і соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; 3) підготовка і подання до відповідних органів виконавчої влади фінансових показників і пропозицій до проекту Державного бюджету України; 4) сприяння інвестиційній діяльності на території району, області; 5) об'єднання на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, і населення, а також бюджетних коштів на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, шляхів місцевого значення, на капітальний та поточний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах) та на заходи щодо охорони праці та охорони навколишнього природного середовища; б) затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форм власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту; 7) підготовка питань про визначення у встановленому законом порядку території, вибір, вилучення (викуп) і надання землі для містобудівних потреб, визначених містобудівною документацією; 8) організація охорони, реставрації, використання пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, палацово-паркових, паркових та садибних комплексів, природних заповідників місцевого значення; 9) координація на

відповідній території діяльності місцевих землепорядних органів; 10) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат лісогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок) [175].

Уточнимо, що згідно глави 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні та делеговані повноваження. Наприклад, у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку делегованими повноваженнями є: 1) участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; 2) розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів; 3) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території; 4) організаційне забезпечення надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг. Або ж в галузі бюджету, фінансів і цін, це: 1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності; 2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів; 3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території [175].

Зауважимо, що у відповідності до ст. 58 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» здійснення радою повноважень, наданих їй Конституцією України, цим та іншими законами забезпечує виконавчий апарат районної, обласної ради. Згідно ст. 47 цього Закону, постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю

за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету. За таких обставин, виконавчий апарат ради та її постійні комісії функціонують лише в межах наданих відповідній раді повноважень, визначених ст.43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», та не можуть здійснювати реалізацію тих повноважень, що делеговані місцевим державним адміністраціям [260].

Цікавим питанням зокрема є те, що відповідна рада (тільки за певних умов) наділена правом самостійно звертатися до суду в інтересах територіальної громади та на виконання покладених на неї функцій, звертатися до суду з позовом про скасування рішення підконтрольних і підзвітних їй органів, у тому числі виконавчого комітету. Такого висновку дійшов Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду. У справі, що розглядалася, Івано-Франківська міська рада звернулася до суду з позовом про скасування пункту рішення виконкому міськради про надання вихідних даних – містобудівних умов та обмежень для проєктування об'єкта будівництва, а також містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки для проєктування об'єкта будівництва, затверджених департаментом містобудування та архітектури. Позовні вимоги були обґрунтовані тим, що спірні містобудівні умови та обмеження надані з порушенням містобудівного законодавства з огляду на невідповідність намірів забудови земельної ділянки містобудівній документації на місцевому рівні. Відмовляючи у відкритті провадження у справі, суди попередніх інстанцій керувалися тим, що виконавчий комітет та орган державного архітектурно-будівельного контролю – відповідачі у цій справі – є виконавчими органами міськради та підконтрольними й підпорядкованими останній. Міськрада уповноважена самостійно скасувати рішення її виконавчого органу в разі невідповідності такого рішення вимогам законодавства. Крім того, суди вказали, що суб'єкт владних повноважень може подати позов до адміністративного суду лише у випадку наявності спору між суб'єктами владних повноважень щодо реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також коли право звернення до суду з позовом до іншого суб'єкта владних

повноважень надано такому суб'єкту законом. враховуючи особливості правового регулювання підстав та порядку скасування містобудівних умов та обмежень суд дійшов відповідного висновку [71].

Отже, вирішальною ознакою для визначення наявності адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень у конкретному провадженні є характер спірних відносин.

Підтвердження цієї думки можемо знайти й у інших прикладах судової практики. Наприклад, прокуратура звернулася до суду з адміністративним позовом в інтересах дитини-сироти ОСОБА_7 до Школи-інтернату (треті особи – орган опіки та піклування Вінницької міської ради), в якому просила: визнати бездіяльність Школи-інтернату щодо недонарахування та невиконання випускнику з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ОСОБА_7 одноразової грошової допомоги відповідно до Закону України від 13 січня 2005 року № 2342-IV «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» у розмірі 6916 грн неправомірною; зобов'язати Школу-інтернат в особі директора забезпечити нарахування за рахунок навчального закладу та виплатити в установленому законом порядку випускнику з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ОСОБА_7 одноразову грошову допомогу в розмірі 6916 гривень [165].

Суд зауважив, що Школа-інтернат здійснює делеговані їй чинним законодавством владні управлінські функції щодо нарахування та виплати одноразової грошової допомоги, виплата якої гарантована державою, тому має статус суб'єкта владних повноважень. На підставі наведеного, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку про те, що спори випускників навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, із цими навчальними закладами з приводу визнання протиправними дій, зобов'язання донарахувати та виплатити недоотриману одноразову грошову допомогу, виплата якої

гарантована державою та покладена на навчальний заклад, належать до юрисдикції адміністративних судів [165].

Водночас у листопаді 2018 року ОСОБА_1 в інтересах неповнолітньої ОСОБА_2 звернувся до суду з позовом, у якому просив: а) визнати протиправним та скасувати наказ директора Львівської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької від 21 червня 2018 року № 61 «Про випуск та переведення учнів 9-х класів» у частині відрахування ОСОБА_2 з числа учнів, що не пройшли конкурс; б) зобов'язати зарахувати ОСОБА_2 до 10 класу Львівської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької; в) стягнути з відповідача на користь ОСОБА_2 матеріальну та моральну шкоду у сумі 22 650 грн [161].

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що оскаржуваний наказ прийнято з порушенням вимог ст. 53 Конституції України, Закону України «Про освіту», Положення про державну середню спеціалізовану музичну школу-інтернат, наказів Міністерства освіти і науки України, Статуту Львівської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької, Правил конкурсного відбору. Позивач зазначав, що формулювання відрахування – «відрахувати з числа учнів, що не пройшли конкурс» не передбачено ні Статутом Львівської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької, ні Положенням про державну середню спеціалізовану мистецьку школу (школу-інтернат), ні Законом України «Про освіту». Крім того, позивач стверджував, що конкурсний відбір у навчальному закладі не проводився. Також позивач зазначав, що класний керівник не повідомила останнього про прогули його дочки, а вчитель сольфеджіо та гармонії ОСОБА_3 фактично перестала її навчати. Суд з'ясував, що: 1) спір у цій справі виник щодо правомірності прийняття Львівською середньою спеціалізованою музичною школою-інтернатом ім. С. Крушельницької наказу про відрахування з числа учнів ОСОБА_2; 2) за своєю природою відносини, які склалися між сторонами, пов'язані з наданням освітніх послуг; 3) виходячи із змісту позовних вимог, позивач прагне захистити цивільні права своєї неповнолітньої

доньки; 4) заявлені позовні вимоги не стосуються захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єкта владних повноважень. Відповідно, в цьому контексті школа-інтернат «не є суб'єктом владних повноважень у значенні положень КАС України та не виконує окремих владних управлінських функцій або делегованих повноважень» [161].

Окремо варто вказати, що суб'єктом делегованих повноважень може бути саморегулівна організація. Як слушно стверджує Г. Медвідчук, делеговане саморегулювання є результатом передання окремих повноважень держави організаціям, члени яких повністю або частково репрезентують тих осіб, діяльність яких регулюється. І хоча держава делегує відповідні повноваження вже утвореним організаціям приватних осіб, тим не менше, з моменту такого передання повноважень вона розробляє необхідні механізми контролю за діяльністю саморегулівних організацій, встановлює основні вимоги до їхньої діяльності тощо [283]. Вчена розглядає цей підхід стосовно видів саморегулювання, і вважає, що добровільне саморегулювання охоплює приватну сферу відносин, оскільки створюється для регулювання тих відносин, які держава не регулює. Відповідно практика делегування публічно-владних повноважень склалась внаслідок ефективної реалізації відповідних делегованих повноважень [123, с. 721–722].

Означене є цілком логічним з огляду на те, що саморегулівні організації нині є важливим елементом інституційної системи, що забезпечує упорядкування суспільних відносин у багатьох сферах. Положеннями Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 308-р визнано втілення інституту саморегулювання у 15 сферах суспільних відносин, серед яких, зокрема, оціночна діяльність, землеустрій, архітектурна діяльність, діяльність на оптових ринках сільськогосподарської продукції, професійна діяльність на ринку цінних паперів, діяльність арбітражних керуючих і кредитних спілок, страхова діяльність та інші [28; 179].

Наприклад, у разі необхідності Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може делегувати повноваження саморегулівній організації професійних учасників ринків капіталу (за видами професійної діяльності – діяльність з управління активами, діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю, діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів). Для цього саморегулівна організація подає до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку: 1) заяву про делегування Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку повноважень саморегулівній організації професійних учасників фондового ринку; 2) довідку про стан виконання саморегулівною організацією делегованих Комісією повноважень (у разі якщо повноваження делегувалися раніше); 3) копію рішення уповноваженого органу саморегулівної організації про звернення до Комісії щодо делегування повноваження; 4) кошторис витрат саморегулівної організації, необхідний для виконання повноваження Комісії, затверджений радою саморегулівної організації; 5) перелік своїх членів на дату подання цих документів [47].

Зауважимо, що саморегулівна організація здебільшого є відповідачем у судовому процесі. Наприклад, у справі № 821/1227/18, що була у провадженні Херсонського окружного адміністративного суду, ОСОБА_3 звернувся в суд з адміністративним позовом до Атестаційної архітектурно-будівельної комісії саморегулівної організації в сфері архітектурної діяльності Всеукраїнської громадської організації «Асоціація експертів будівельної галузі» про визнання протиправним та скасування рішення щодо позбавлення кваліфікаційного сертифіката експерта з технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна. Позивач просив суд визначити протиправним та скасувати рішення відповідача від 5 червня 2018 року щодо позбавлення кваліфікаційного сертифікату експерта ОСОБА_3, затвердженого на засіданні Президії Атестаційної архітектурно-будівельної комісії (протокол засідання Президії від 06 червня 2018 року № 77). З матеріалів справи слідує, що ОСОБА_3 як експертом було виготовлено технічну документацію. На підставі листа Державної інспекції

архітектури та містобудування України у Херсонській області відповідач прийняв рішення про анулювання кваліфікаційного сертифіката експерта ОСОБА_3. Позовні вимоги були задоволені повністю, адже суд вважає, що це рішення прийняте з порушення процедури його прийняття та є таким, що не відповідає ч. 2 ст. 2 КАС України, оскільки з'ясовані обставини свідчать про порушення принципу безсторонності (неупередженості) при прийнятті рішення [215].

Водночас цікавою є справа № 640/5670/21, де Громадська організація «Асоціація спеціалістів банківської оцінки України» звернулась до Окружного адміністративного суду міста Києва з позовом до Фонду державного майна України, в якому просила: 1) визнати протиправними та скасувати Наказ Фонду державного майна України від 14 грудня 2020 року № 2009 про анулювання Громадській організації «Асоціація спеціалістів банківської оцінки України» статусу саморегульованої організації оцінювачів; 2) визнати протиправним та скасувати Наказ Фонду державного майна України від 30 листопада 2020 року № 1932 «Про затвердження Акту перевірки Фондом державного майна України саморегульованої організації оцінювачів – Громадської організації "Асоціація спеціалістів банківської оцінки України»; 3) визнати неправомірними дії Фонду державного майна України щодо проведення позапланової перевірки Громадської організації «Асоціація спеціалістів банківської оцінки України» в період з 25 травня 2020 року по 25 листопада 2020 року. Судом першої інстанції встановлено, що наказом Фонду державного майна України «Про визнання статусу саморегульованої організації оцінювачів» від 15 травня 2012 року №669 позивача визнано саморегульованою організацією оцінювачів. Оскільки суб'єкт делегування повноважень має право контролювати хід їхньої реалізації, за результати перевірок відповідач сформував висновок про невідповідність позивача критеріям, передбаченим ст. 27 Закону про оцінку, щодо кількісного складу громадської організації та здійснення оціночної діяльності її членами у складі суб'єктів оціночної діяльності. Вважаючи вказані дії відповідача протиправними, а свої права порушеними, позивач звернувся до

суду з відповідним позовом. Втім суд як першої, так і другої інстанції вбачають, що дії відповідача є протиправними щодо проведення перевірки позивача. Водночас інші вимоги задоволенню не підлягали [168].

Причому загалом проблема контролю за делегованими повноваженнями є доволі актуальною в контексті наявності публічно-правового спору. Наприклад, у провадженні Харківського апеляційного адміністративного суду була адміністративна справа, розкрита за апеляційною скаргою виконавчого комітету Чкаловської селищної ради Чугуївського району на постанову Чугуївського міського суду Харківської області від 15 вересня 2017 року. Власне позивач, Чугуївська районна державна адміністрація Харківської області, звернувся до Чугуївського міського суду Харківської області з позовом, в якому, з урахуванням уточнень, просив суд: визнати протиправним та скасувати рішення виконавчого комітету Чкаловської селищної ради від 15 березня 2017 року № 291 «Про комплексну комісію Чугуївської держадміністрації і районної ради, служб району щодо контролю за здійсненням делегованих повноважень органів виконавчої влади»; визнати дії голови Чкаловської селищної ради ОСОБА_2, які полягали у недопуску 15 березня 2017 року комісії з проведення перевірки здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади – виконкомом Чкаловської селищної ради, до проведення перевірки – протиправними та зобов'язати його допустити комісію з проведення перевірки здійснення делегованих повноважень органів виконавчої влади виконкомом Чкаловської селищної ради до проведення перевірки. Зокрема судом першої інстанції встановлено та підтверджено в суді апеляційної інстанції, що на підставі наданих законом повноважень Чугуївська районна державна адміністрація Харківської області своїм розпорядженням від 29 грудня 2016 року №496 затвердила План контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування Чугуївського району делегованих повноважень органів виконавчої влади, згідно якого розпорядилась організувати виїзд комплексної комісії районної державної адміністрації, районної ради та служб району для контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування

району делегованих повноважень органів виконавчої влади, надання методичної і практичної допомоги виконкомам сільських, селищних рад та прийому громадян за місцем проживання: 08 лютого 2017 року – до Чкаловської селищної ради. Водночас відповідна комісія не була допущена до перевірки, перевірка не відбулася. У результаті розгляду справи суди констатують, що чинним законодавством України не передбачено повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад приймати рішення щодо недопуску комісій органів виконавчої влади до проведення перевірки виконання органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади, а тому суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що рішення виконавчого комітету Чкаловської селищної ради Чугуївського району від 15 березня 2017 року №291 прийнято поза межами повноважень та підлягає скасуванню [167].

Аналогічно до Окружного адміністративного суду м. Києва звернулась Баришівська селищна рада з позовом до Державної екологічної інспекції України про визнання протиправним та скасування наказу голови Державної екологічної інспекції України «Про проведення позапланового заходу державного нагляду (контролю)» від 19 січня 2021 №17. У цьому випадку Баришевська селищна рада обґрунтовує те, що вона не є суб'єктом господарювання, а відтак відповідач протиправно призначив позаплановий захід державного нагляду, оскільки такі заходи можуть застосовуватися лише до суб'єктів господарювання. Суд з'ясував, що Державною екологічною інспекцією України проводилася перевірка щодо можливого порушення вимог природоохоронного законодавства України на землях підпорядкованої території Баришівської сільської ради Київської області по заяві громадянина ОСОБА_1, а не перевірка органу місцевого самоврядування. Таким чином не знаходять свого підтвердження посилення позивача, що перевірка була проведена протиправно оскільки вона проводилась не стосовно делегованих повноважень позивача. Щодо наказу на проведення перевірки то суд зазначає,

що він є єдиною формою реалізації Державною екологічною інспекцією повноважень на призначення проведення перевірки [211].

Водночас у справі № 520/10156/2020 Харківський окружний адміністративний суд (адміністративна справа за позовом Нововодолазької селищної ради до Державної екологічної інспекції у Харківській області про визнання протиправним та скасування припису) констатує, що Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», Положенням про Державну екологічну інспекцію України, Порядком контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 року №339, не визначено безпосереднього порядку проведення перевірок органів місцевого самоврядування стосовно виконання делегованих їм повноважень, то відповідачем при здійсненні перевірки правомірно застосовуються лише окремі положення Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [214].

Схожих прикладів безліч. Такий стан є неприпустимим, адже, на нашу думку, безпідставне звернення суб'єкта з делегованими повноваженнями до адміністративного суду щодо оскарження рішень суб'єкта їхнього делегування про проведення контролю за здійсненням делегованих повноважень створює необґрунтоване навантаження на систему адміністративного судоустрою, відволікаючи ресурси судової системи від розгляду справ, які дійсно потребують судового втручання.

Отже, як підсумок проведеного дослідження, можемо узагальнити, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень за загальними характеристиками є аналогічною адміністративно-процесуальній правосуб'єктності, що притаманна суб'єктам владних повноважень. Однак розбіжність між ними все ж таки існує. Вона об'єктивується за двома параметрами: 1) спосіб і момент отримання здатності та можливості бути учасником справи, через що обсяг адміністративно-

процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень може бути обмежений, наприклад, якщо це прямо передбачено нормами адміністративного договору; 2) первинний чи вторинний характер правосуб'єктності, адже суб'єкти делегованих повноважень мають право та можливість бути учасниками лише тих спірних правовідносин, які пов'язані з реалізацією ними делегованих повноважень.

2.3. Особливості реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу

Визначивши загальні засади адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень в судовому процесі вбачаємо доцільним здійснити розгляд особливостей її реалізації на його окремих стадіях.

Щодо цього актуальним буде уточнення, що адміністративний судовий процес є комплексним правовим явищем, що має не тільки певну систему, але й структуру. Структурними компонентами адміністративного судового процесу є стадії [39, с. 115]. Розкриваючи правовий зміст даної дефініції слід зазначити, що це питання є досить проблематичним. Складність цього питання полягає насамперед у тому, що у сучасних наукових дослідженнях не вироблено єдиного підходу до розуміння сутності самого судового адміністративного процесу, а звідси є проблема визначення змісту стадії як ключової категорії процесу [36, с. 188].

Більшість науковців розкривають дане поняття, як «послідовно змінюючи одна одну операції, що логічно пов'язані між собою та в своїй сукупності спрямовані на забезпечення здійснення адміністративного провадження» [128, с. 16]. Проте також обґрунтовуються позиції того, що це:

– сукупність певних процесуальних дій у справах про адміністративні правопорушення, які об'єднані певною метою [180];

– послідовні етапи провадження, що завершується шляхом прийняття процесуального документа, в якому в концентрованій формі показані результати певних процесуальних дій [40, с. 155];

– відносно відокремлена, виділена в часі і логічно пов'язана сукупність процесуальних дій, спрямована на досягнення певної мети і вирішення відповідних завдань, що функціонально співвідносяться з ними, яка відрізняється власним колом суб'єктів і одержує закріплення у відповідних процесуальних актах [9];

– сукупність процесуальних дій, що послідовно за встановленими процесуальним законодавством правилами та строками здійснюються судом та учасниками адміністративного процесу для вирішення публічно-правового спору по суті [184, с. 19].

Як бачимо, наведені визначення досить схожі. Наприклад, В. Резнікова, розкриваючи поняття стадій, зазначила, що це сукупність процесуальних дій із конкретної справи, об'єднаних однією метою або спрямованих до однієї мети [190, с. 15]. Водночас С. Васильєв пропонує більш розширену дефініцію, – сукупність процесуальних дій із конкретної справи, спрямованих на певну процесуальну мету, яка характеризується своїм специфічним змістом, колом суб'єктів процесуальної діяльності, особливим процесуально-документальним оформленням [29]. Тому В. Петренко логічно узагальнює, що це послідовність процесуальних дій, які здійснюються в певній черговості [150, с. 142]. Їй притаманною є: 1) внутрішня структурованість; 2) єдність конструктивних елементів у рамках локальної мети провадження; 3) логічна та часова послідовність; 4) офіційне закріплення підсумкового результату у процесуальному документі [105, с. 326].

Однак варто вказати що поряд із категорією «стадії судового процесу» широкого застосування отримали суміжні категорії, – «етапи судового розгляду

адміністративної справи», «стадії судового розгляду», «стадії судового правозастосування» тощо. Власне, норми КАС України передбачено, що:

– «У разі постановлення судом ухвали про розгляд справи у закритому судовому засіданні інформація щодо справи не розкривається, окрім відомостей про сторони, предмет позову, дату надходження позовної заяви, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого» (ч. 4. ст. 11);

– «Визначення судді, а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою під час реєстрації документів, зазначених в частині другій статті 18 цього Кодексу, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу, з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ» (ч. 1 ст. 31);

– «У разі зміни складу суду на стадії підготовчого провадження розгляд справи починається спочатку, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. У разі зміни складу суду на стадії розгляду справи по суті суд повторно розпочинає розгляд справи по суті, крім випадку, коли суд ухвалить рішення про повторне проведення підготовчого провадження» (ч. 14 ст. 31);

– «Крім прав та обов'язків, визначених у ст. 44 цього Кодексу, позивач має право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову» (ч. 1 ст. 47);

– «Сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі» (ч. 5 ст. 47) тощо [79].

Наприклад, етапами судового розгляду адміністративної справи зазвичай розуміють порядок за якими рухається адміністративна справа. Качур І. переконує, що порядок у загальному значенні являє собою гармонійний, очікуваний, передбачуваний стан або розташування чого-небудь, розташування елементів у послідовності [231]. Це спосіб організації структурованого явища,

правила такої організації, запланована (чітко регламентована) діяльність. Порядок вказує на дотримання певного алгоритму дій, прийняття рішень на шляху досягнення запрограмованого результату. Алгоритм означає послідовність точно визначених дій, що однозначно призводять до вирішення поставленого завдання. Власне, будучи структурованим явищем, процес поділяється на провадження (по вертикалі) і на стадії (по горизонталі). В адміністративному судочинстві порядок, з одного боку, закріплює його стадійність (рух адміністративної справи за визначеними стадіями), а з іншого – кожна стадія має свій порядок проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень (з'ясування обставин, дослідження доказів, врегулювання спору за участю судді тощо). Отже, порядок, на думку вченого, розцінюється як категорія одночасно вищого і нижчого ступеня: порядок здійснення адміністративного судочинства – позовне провадження (загальне чи спрощене (письмове чи з проведенням судового засідання)) – стадії провадження в адміністративних справах – порядок виконання процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень (у кожній стадії) [72].

Автори Науково-практичного коментаря до Кодексу адміністративного судочинства України зазначають, що при розгляді адміністративної справи на рівні першої інстанції необхідно виокремлювати дві ключові обов'язкові процесуальні стадії: 1) підготовче провадження; 2) судовий розгляд справи [136]. З означеного формуємо висновок, що стадією судового процесу є перша інстанція, розгляд справи у межах якої включає з-поміж іншого підготовче провадження та судовий розгляд справи.

Нам імпонує думка, що у великій за обсягом, складній за змістом діяльності щодо здійснення адміністративного судочинства можна виділити три її частини або стадії: 1) розгляд і вирішення справи по суті; 2) перевірка законності і обґрунтованості прийнятого рішення; 3) звернення рішення до виконання. Адже виділені стадії відносяться до усіх видів судових адміністративних проваджень, які входять до складу судового адміністративного процесу: провадження в адміністративних судах першої

інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження за нововиявленими обставинами. Разом з тим, кожне з проваджень має особливості структурної побудови, які проявляються у конкретизації відповідних процесуальних дій, які систематизуються у певні стадії. На першій стадії здійснюється правосуддя, реалізується завдання адміністративного судочинства шляхом прийняття у адміністративній справі законного і обґрунтованого рішення. Процесуальним способом реалізації стадії розгляду і вирішення справи по суті є провадження в суді першої інстанції. Друга стадія – перевірка законності і обґрунтованості рішення – є процесуальним засобом забезпечення законності прийняття рішення адміністративним судом першої інстанції. Мета і завдання цієї стадії реалізується чотирма процесуальними способами: апеляційним провадженням, касаційним провадженням, провадженням за нововиявленими обставинами, переглядом судових рішень Верховним Судом України. Третя стадія відправлення адміністративного судочинства пов'язана зі зверненням судового рішення до виконання. Її здійснення є гарантією реалізації [76, с. 121–122] судового рішення.

Водночас доречніше судовий адміністративний процес доцільно звести до таких стадій: стадія підготовчого провадження, стадія розгляду справи по суті, стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, стадія виконання судового рішення. Причому поряд із безпосередньою вказівкою в КАС України на перелічені вище стадії, опосередковано вказується на стадію відкриття провадження у справі (Глава 2 КАС України), яка є «логічним початком» судового процесу [245, с. 217].

Отже, категорії «стадії судового процесу», «етапи судового розгляду адміністративної справи», «стадії судового розгляду» можна застосовувати у синонімічному ряді, однак з урахуванням широкого значення останніх, тобто без прив'язки до стадії розгляду справи по суті.

Водночас щодо категорії «стадії судового правозастосування» варто окремо зазначити, що вона характеризується самостійним змістом, відмінним від попередньо аналізованих категорій. Зокрема Б. Левенець зауважує, що у

юридичній науці питання судового правозастосування розглядається у двох аспектах – як офіційний процес та як результат розгляду справи. Проте більшість вчених наголошують на тому, що ефективність правозастосування визначається поділом на систему стадій, змістом яких є проведення низки послідовних дій, від яких залежить результативність судового розгляду справи [149]. Йдеться про виокремлення від трьох до восьми стадій судового правозастосування. Зокрема, А. Перепелюк зазначає, що юридична наука схильна до визнання концепції тристадійності процесу правозастосовної діяльності, до яких належить: 1) встановлення фактичних обставин (фактичної основи) справи; 2) вибір та аналіз норми, що підлягає застосуванню; 3) ухвалення рішення та його належне оформлення [149]. Причому вчений стверджує, що означені вище стадії відтворюють етапи правозастосування загалом. Втім, правозастосування може набувати різних форм. Правозастосовні процеси можуть мати як нескладний характер і являти собою одноразову дію посадової особи, так і комплекс дій та актів, що відрізняються один від одного складом учасників, способами та формами здійснення. Тому він виокремлює: 1) досудову стадію (інформування про судовий захист порушеного права, надання професійної правничої допомоги тощо); 2) встановлення фактичних обставин справи (збір необхідної інформації у справі, її вивчення та аналіз); 3) встановлення правової основи справи (вибір та аналіз юридичних норм); 4) вирішення справи та документальне оформлення ухваленого судом рішення [118]; 5) судовий контроль за виконанням рішення [115, с. 508, 509, 511].

Отже, підтримуємо думку П. Вовка, що до ознак стадії судового адміністративного процесу відносяться такі: 1) є порівняно самостійною частиною судового адміністративного процесу; 2) спрямована на досягнення мети процесу – вирішення адміністративної справи по суті; 3) виконує власні завдання, але у межах загального завдання усього судового адміністративного процесу – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин; 4) складається з певних елементів, які поєднані у межах локальної мети судового адміністративного

процесу; 5) елементи послідовно розташовані за логікою процесуального порядку розгляду та у часі, оскільки кожна процесуальна дія не може розпочатись раніше, ніж закінчиться попередня; 6) підсумковий результат стадії закріплюється офіційно у формі певного індивідуального процесуального акта-документа, який має правові наслідки [36, с. 191–192].

Однак маємо зауважити, що реалізація адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень має свій прояв ще до стадії підготовчого провадження, проте тільки у випадку, якщо такі суб'єкти мають роль позивачів.

Щодо цього слушними є твердження С. Шевчук, загалом вирішення адміністративної справи в суді першої інстанції розпочинається з реалізації принципу диспозитивності, адже:

– по-перше, позивачу (заявнику) гарантовано право вибору пред'являти позов загалом, адже за загальним правилом особа не зобов'язана ініціювати судовий розгляд адміністративної справи, – це її суб'єктивне право. Однак варто враховувати, що суб'єкти владних повноважень зобов'язані реалізовувати це право, якщо у їхніх повноваженнях є пряма вказівка на відсутність дискреції щодо цього питання. Адміністративно-процесуальне законодавство у цьому аспекті забезпечує їм право здійснити вибір чи вбачає він за потрібне реалізувати право звернення до адміністративного суду, встановлюючи для цього конкретні вимоги [271, с. 93]. Знову ж таки, наголосимо, що у випадку не пред'явлення відповідного позову з'являються підстави для реалізації прокурором представництва інтересів держави;

– по-друге, пред'являючи адміністративний позов, суб'єкт владних повноважень самостійно визначає відповідача у цій справі. Проте бувають випадки, коли позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом. Тоді суд до ухвалення рішення у справі за згодою позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі, якщо це не потягне за собою зміни підсудності адміністративної справи [271, с. 95]. За таких умов відповідач, який не є суб'єктом владних

повноважень, замінений іншим відповідачем, має право заявити вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним внаслідок необґрунтованих дій позивача [79];

– по-третє, суб'єкту владних повноважень надано можливість вибору адміністративного суду, який повноважний розглядати його публічно-правовий спір. Йдеться про територіальну юрисдикцію (підсудність) адміністративного суду, правила визначення якої передбачають, що у разі невизначеності КАС України територіальної підсудності адміністративної справи така справа розглядається адміністративним судом за вибором позивача [79; 271, с. 96];

– найголовніше – суб'єкт владних повноважень самостійно формує позовні вимоги, заявляє клопотання (про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, вжиття заходів забезпечення позову тощо). Він може зазначати декілька позовних вимог в одній позовній заяві, якщо вони пов'язані між собою. Однак, при формулюванні позовних вимог суб'єкти владних повноважень мають слідкувати не лише за тим, щоб вони були пов'язані підставою виникнення або поданими доказами, але брати до уваги й інші вимоги процесуального закону. Так, ст. 172 КАС України не допускається об'єднання кількох вимог: 1) які належить розглядати у порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом; 2) щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам [121, с. 391; 271, с. 96–97].

Своєю чергою, безпосередньо на стадії підготовчого провадження (якщо така є застосовною) суб'єкт владних повноважень-відповідач активує весь арсенал доступних для нього інструментів для збору доказів, представлення своєї позиції щодо суті та змісту спірних правовідносин виконання первинних процесуальних обов'язків (надання суду необхідних документів або пояснень).

Якщо ж суб'єкт владних повноважень виявив бажання брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції, додатково на нього покладається обов'язок завчасно подати відповідне клопотання до суду (не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання). А, наприклад, у справах про оскарження індивідуального акта суд може зобов'язати відповідача – суб'єкта

владних повноважень – надати докази на підтвердження обставин, які обґрунтовують чи спростовують доводи позивача, адже в останнього немає можливості для їхнього отримання в інший спосіб.

Водночас на стадії судового розгляду справи по суті в суді першої інстанції обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень є найширшим. Це зумовлено тим, що розгляд справи по суті передбачає: відкриття розгляду справи по суті, з'ясування обставин справи та дослідження доказів, судові дебати та ухвалення рішення [146]. На цій стадії суб'єкт владних повноважень, за умов обрання ним активної форми участі як сторони судового процесу, може:

- подавати заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом;

- в усній формі стисло викласти зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, дати необхідні пояснення щодо них;

- ставити питання іншим учасникам справи (з дозволу суду);

- давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам, якщо такі є;

- за наявності свідків ставити їм питання у будь-який час їхнього допиту;

- висловити своє ставлення до показань свідків, участь яких у судовому засіданні виявилася неможливою і дати щодо них свої пояснення;

- бути допитаним як свідок;

- ставити питання спеціалісту щодо суті наданої технічної допомоги, усних консультацій;

- виступати з промовами (заключним словом) [79].

Варто додати, що, наприклад, за наявності декількох суб'єктів владних повноважень на одній стороні має бути узгодженою позиція їхньої участі, а в разі, коли їх понад десять (зазвичай як третіх осіб, без самостійних вимог), – наявність спільного представника.

З усім тим, доречно наголосити, що справи незначної складності розглядається в спрощеному провадженні без виклику осіб. Це означає, що судові засідання взагалі не проводяться, а рішення ухвалюється на підставі письмових пояснень, заперечень, відзивів та письмових доказів. Власне, у спрощеному позовному провадженні без виклику осіб у судові засідання допитати неможливо свідків, і тому, якщо виникає така потреба, суд може перейти в спрощене з викликом. Особливістю є те, що із загального позовного провадження неможливо перейти в спрощене провадження, а зі спрощеного в загальне позовне – можна. У спрощеному також можна переходити від одного виду до іншого (з викликом та без виклику осіб в судові засідання). Подання доказів, клопотань у загальному позовному провадженні можливе лише під час підготовчого провадження, а в спрощеному провадженні – до першого судового засідання або упродовж 20 днів з моменту відкриття спрощеного провадження без виклику осіб. Зауважимо також і про письмове провадження, – воно може бути застосовано як до справ, що розглядаються в загальному позовному провадженні, так і щодо справ, що розглядаються в спрощеному позовному провадженні з викликом осіб [157, с. 118–119].

При вирішенні питання про розгляд справи за правилами спрощеного або загального позовного провадження суд враховує: 1) значення справи для сторін; 2) обраний позивачем спосіб захисту; 3) категорію та складність справи; 4) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо; 5) кількість сторін та інших учасників справи; 6) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 7) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. Причому положеннями КАС України чітко встановлено, що за правилами спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах: 1) щодо оскарження нормативно-правових актів, за винятком випадків, визначених цим Кодексом; 2) щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими

рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності; 4) щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що перевищує: для юридичних осіб - п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; для фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців - сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 5) щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»; б) щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішень Кабінету Міністрів України, визначених частиною першою статті 266-1 цього Кодексу [79].

Варто також вказати, що в апеляції й касації розгляд справи по суті не відбувається (за виключенням коли суд апеляційної (ч.2, ч.3 ст. 22 КАС України; наприклад, оскарження рішень Центральної виборчої комісії) або касаційної інстанції (ч.4 ст. 22 КАС України; наприклад, оскарження актів Президента) не розглядає справи як суд першої інстанції), а відтак розгляд апеляційних або касаційних скарг відбувається або в письмовому провадженні (без виклику), або в судовому засіданні. Якщо суд апеляційної або касаційної інстанції розглядає справу як суд першої інстанції, то на нього поширюються такі ж правила, як і на суд першої інстанції, та процедура розгляду справи жодним чином не відрізняється [157, с. 120–121].

Окрім того, маємо вказати й про провадження у справі у зв'язку з нововиявленими обставинами або виключними обставинами, яке сучасне адміністративне процесуальне законодавство відносять до розділу «Перегляд судових рішень» [246, с. 313]. Зокрема Глава 3 КАС України визначає: підстави

для перегляду; вимоги до особи-заявника; порядок і строк для подання такої заяви; вимоги до її форми та змісту, а також процедури відмови від неї; особливості відкриття провадження та порядку здійснення її розгляду; наслідки перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами або виключними обставинами [271, с. 141].

Важливість цієї стадії судового розгляду справи полягає у тому, що у такий спосіб забезпечується можливість оцінити відповідність між тим чи відповідає постановлене рішення критеріям ефективності та доцільності з огляду на факти, які можуть поставити зазначене під сумнів [271, с. 144]. Тому реалізація адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень у її межах є більш обмеженою у порівнянні з іншими стадіями, адже суд має визначити співвідношення між тим чи впливають нові факти, докази чи обставини на зміст прийнятого рішення. Однак це не означає, що у межах апеляційного чи касаційного провадження зазначена «обмеженість» не може бути нівельована. Тому в загальному обрисі ця стадія гарантує, що навіть у випадку відсутності на момент розгляду справи усіх необхідних фактичних даних про предмет спору, забезпеченою є можливість надалі її вирішення на засадах справедливості. Проте з іншого боку, активізація зазначеної стадії адміністративного судочинства не є виключним механізмом, що забезпечить скасування рішення, яке особі вбачається як невідгідне чи суб'єктно несправедливе [271, с. 144, 149].

Окремо зауважимо, що, на нашу думку, варто підтримати позицію І. Погрібніченка, що під час апеляційного та касаційного оскарження рішення суду першої інстанції в адміністративній справі, що пов'язана з оскарженням індивідуального акта, суд взагалі не може брати до уваги пояснення й докази, якщо їх не було надано першій інстанції, адже, ухвалюючи індивідуальний акт, суб'єкт владних повноважень мотивується тими підставами, що в нього є саме на момент його ухвалення. Тобто об'єктивні причини необґрунтованості підстав та мотивів ухвалення індивідуального акта та відповідно ненадання таких доказів у цій категорії справ як такі відсутні. Якщо ж дійсно у суб'єкта

владних повноважень немає можливості подати доказ у зазначений строк і він вчинив всі залежні від нього дії – суд першої інстанції обов'язково має бути повідомлений про це, доказом чого має бути окрема вказівка на це в судовому рішенні. Тобто оскарженню судового рішення першої інстанції (що ґрунтується на нових доказах) має підлягати тільки в тому випадку, якщо у такому рішенні зазначено про відсутність можливості подання суду доказів, яка потенційно може з'явитись у майбутньому [157, с. 130–131].

Відповідно, під час вирішення адміністративної справи у суді першої інстанції суб'єкт владних повноважень має всебічно та повно обґрунтувати свою позицію як учасника судового процесу щонайменше задля відстоювання власної позиції, максимальної реалізації обов'язку доведення правомірності своїх дій і рішень. Це також важливо в контексті реалізації принципу процесуальної економії, який має забезпечити ефективність, розумність та раціональність судового процесу.

Тому актуалізуємо твердження, що науковий підхід до розкриття особливостей реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу має виявляти не лише кореляційний взаємозв'язок між правосуб'єктністю та реалізацією принципу диспозитивності в адміністративному судочинстві, а й розширювати діапазон аналізу низкою інших критеріїв, серед яких, наприклад, характер спірних правовідносин, процесуальне становище суб'єкта владних повноважень, форма позовного провадження тощо.

Піддати критиці зазначену думку можна лише в контексті аналізу адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень на стадії виконання судового рішення, адже вона передбачає найменший обсяг диспозитивних повноважень для таких суб'єктів. Річ у тім, що на цій стадії суб'єкт владних повноважень не може нехтувати своїми обов'язками, а у разі вчинення таких дій, – передбачено застосування відповідних санкцій.

Відомо, що винесення рішення суду завершає процес розгляду будь-якої справи. Судове рішення вступає в силу, стає чинним, як правило, після спливу строку на його оскарження та відсутності факту оскарження за цей час. Коли рішення суду набуло законної сили, воно має бути виконаним. Разом з тим судова влада, яка ухвалює правосудні рішення, є безсилою порівняно з виконавчою владою, якщо її рішення не будуть утілюватися ужиття. При цьому виконання судових рішень в адміністративних справах ускладнюється тим, що воно покладається на органи виконавчої влади, котрі найчастіше є відповідачами у процесі [234, с. 52].

Зауважимо, що Конституційний Суд України вважає, що виконання всіма суб'єктами правовідносин приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утворює авторитет держави як правової [203], адже це невід'ємна складова права кожного на судовий захист, що охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави [200]. Водночас невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом [31; 201].

Продовжуючи далі, зазначимо, що судові рішення в адміністративній справі є обов'язковими до виконання на всій території України з моменту набрання ними законної сили або їх належить виконати негайно з метою забезпечення прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, а також забезпечення адміністративного позову. Якщо судове рішення є незрозумілим, суд, який його ухвалив, за заявою осіб, які беруть участь у справі, або державного виконавця своєю ухвалою, відповідно до ст. 254 КАС України, роз'яснює рішення, не змінюючи при цьому його змісту [79; 234, с. 52–53]. Власне, роз'яснення судового рішення полягає у виправленні формальних недоліків, усуненні неясності судового акта, викладенні рішення суду в більш ясній та зрозумілій формі; як наслідок, учасники справи та особа, на яку покладається виконання судового рішення, мають можливість зрозуміти спосіб і порядок виконання та неухильно цього дотримуватись [19].

Крім того, в адміністративному судочинстві процедура виконання судових рішень має свої особливості, до яких можна віднести: 1) має початок в судових органах, а продовжується в органах виконавчої влади; 2) має різний термін виконання; 3) регламентується одночасно двома нормативними актами – КАС України та Законом України «Про виконавче провадження»; 4) відсутність дієвої системи контролю суду за станом реалізації судового рішення, оскільки дискреційні владні рішення та дії перебувають за межами адміністративно-судового контролю; 5) може закінчуватись примиренням; 6) наявність добровільного та примусового порядку виконання судового рішення; 7) відсутність дієвого механізму добровільного виконання судового рішення [53, с. 193; 234, с. 53].

Власне в аспекті контролю за виконанням судового рішення суб'єктом владних повноважень, ст. 382 КАС України передбачено, що суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання рішення суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накладити на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штраф у сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Причому половина суми штрафу стягується на користь позивача, інша половина – до Державного бюджету України. Ухвала суду про накладення штрафу, що набрала законної сили, направляється для виконання до державної виконавчої служби. З наступного дня після набрання ухвалою законної сили на суму заборгованості без додаткового рішення суду нараховується пеня у розмірі трьох відсотків річних з урахуванням індексу інфляції [79].

Водночас накладення на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання судового рішення, штрафу є мірою покарання, а тому можливість суду накладити такий штраф може бути реалізована лише за

умови встановлення судом обставин, які свідчать про умисне невиконання рішення суду, недобросовісність у діях суб'єкта владних повноважень, які свідчать про ухилення останнього від виконання рішення суду; мають враховуватися усі обставини, які стали причиною невиконання судового рішення, надаватися оцінка діям боржника його посадових осіб, спрямованих на виконання судового рішення, ступінь вини та обсяг законодавчо визначених повноважень, а також статус такого боржника тощо [19].

Також слід враховувати, що стягнення з суб'єкта владних повноважень коштів, які знаходяться на його рахунках, але призначені для іншої мети, можуть поставити під загрозу функціонування такого суб'єкта владних повноважень, виконання покладених на нього функцій та, відповідно, нанести шкоду необмеженій кількості осіб [19]. Таким чином, ще раз актуалізуємо висновок про необхідність виваженого та належного розпорядження суб'єктом владних повноважень своєю адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю, адже вияв його пасивності може мати негативні наслідки для ефективності функціонування органів влади та забезпечення суспільних інтересів.

Отже, можемо узагальнити, що особливості реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу визначаються: 1) їх процесуальним положенням та поведінковою формою участі (за активної позиції сторін реалізується значно більша кількість процесуальних прав та обов'язків, адже принцип змагальності, що виявляється в межах підготовчого та безпосереднього розгляду справи по суті, передбачає ведення «процесуальної гри сторін», яка забезпечує їм рівність і підконтрольність суду); 2) формою організаційної участі (наприклад, для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції необхідно завчасно подати відповідне клопотання); 3) характером і змістом спірних правовідносин, у яких вони беруть участь (наприклад, у справах про оскарження індивідуального акта суд може зобов'язати відповідача – суб'єкта владних повноважень – надати докази на підтвердження обставин, які обґрунтовують чи

спростовують доводи позивача, адже в останнього немає можливості для їхнього отримання в інший спосіб); 4) формою позовного провадження (спрощеній формі позовного провадження притаманна процесуальна економія часу й ресурсу адміністративного суду, з огляду на що підготовче провадження та судові засідання не проводяться, а отже, частина процесуальних прав та обов'язків сторін не реалізовується).

Висновки до Розділу 2

1. Розкрито основні положення наукової думки в контексті визначення юридичної природи терміна «адміністративно-процесуальна правосуб'єктність». Узагальнено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі забезпечує йому здатність і можливість мати й реалізовувати процесуальні права та обов'язки, що відповідають його адміністративно-процесуальному статусу як учасника судового розгляду адміністративної справи.

2. Виявлено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень виникає з моменту його створення як юридичної особи чи отримання права на здійснення публічно-владних управлінських функцій, що підтверджується відповідними документами, які засвідчують це як юридичний факт.

3. Визначено, що моментом утворення суб'єкта владних повноважень є: 1) видання розпорядчого акту про його створення чи реорганізацію; 2) фактичне набуття повноважень, що пов'язане з прийняттям положення про його функціонування. Уточнюється, що за умов першого означені суб'єкти набувають загальний правовий статус, а другого – похідні його різновиди. Причому в контексті адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень у судовому процесі основоположне значення має наявність вказівки в положенні про його функціонування (або посадовій

інструкції чи наказі про уповноваження особи) на можливість (обов'язок) такого вступати до адміністративно-процесуальних правовідносин.

4. Зауважено, що до структури адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу входить лиш та частина їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності, що відповідає його фактичному процесуальному становищу в межах процедур здійснення адміністративного судочинства. Причому існує загальна та спеціальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень, зокрема як сторони в судовому процесі й додаткова, що забезпечує можливість їхньої участі як третьої особи, експерта, свідка, спеціаліста тощо.

5. Визначено, що загальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень в судовому процесі забезпечує можливість реалізації універсальних процесуальних дій суб'єктом владних повноважень як учасника процесу, зокрема його право подання процесуальних документів, доказів, виступів у судових засіданнях, оскарження судових рішень тощо (ст. 44 КАС України). Своєю чергою, спеціальна адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень в судовому процесі передбачає обмеження або розширення процесуальних можливостей суб'єкта владних повноважень у залежності від їх процесуального становища та особливостей розгляду конкретної адміністративної справи.

6. Визначено диференційні характеристики адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень у судовому процесі як сторони та третьої особи, а саме: чинник обов'язковості, момент вступу до судових адміністративно-процесуальних правовідносин, обсяг процесуальних прав, черговість виступу в дебатах, мета й наслідки їх участі.

7. Схарактеризовано сутність звернення суб'єкта владних повноважень з позовом до суб'єкта приватного права, а також обґрунтовано наявність проблем щодо вирішення питань: 1) судового захисту інтересів держави, порушених

суб'єктом владних повноважень у процесі реалізації ним своїх повноважень;
2) конфлікту повноважень, що спричиняє інституційну дисгармонію та дисфункцію державного управління.

8. Виявлено особливості адміністративно-процесуальної правосуб'єктності прокурора як законного представника в судовому процесі. З огляду на її унікальні характеристики (він не є учасником матеріально-правового спору, проте має можливість стати позивачем у справі та загалом наділений унікальними процесуальними правами та обов'язками), констатовано можливість виокремлення виключної адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта владних повноважень у судовому процесі.

9. Констатується, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність є основним елементом адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, адже дозволяє останнім вступати до судових адміністративно-процесуальних відносин і безпосередньо реалізовувати процесуальні права та обов'язки, набуті внаслідок такого вступу. Визначено, що попри онтологічну залежність означених категорій (без адміністративно-процесуальної правосуб'єктності втрачається сенс існування адміністративно-процесуального статусу, як і без адміністративно-процесуального статусу наявність адміністративно-процесуальної правосуб'єктності має характер формальності) та вторинність адміністративно-процесуального статусу суб'єкта владних повноважень щодо його процесуальної правосуб'єктності, розкриття їх співвідношення як частини від цілого саме в такому варіанті є обґрунтованим, оскільки не весь обсяг їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності реалізовується ними як індивідуалізованим учасником судового процесу.

10. Конкретизовано особливості категорії «суб'єкт делегованих повноважень». Запропоновано її трактувати як суб'єкта права, що, маючи необхідний обсяг правосуб'єктності та вступивши до імперативних правовідносин компетенційного характеру, отримав від суб'єкта первинної

компетенції частину його повноважень задля забезпечення ефективного виконання завдань і функцій публічного адміністрування.

11. Виявлено, що делегування повноважень є можливим лише у сфері реалізації виконавчої влади, адже конституційними нормами встановлена пряма заборона передачі функцій парламенту іншим суб'єктам права чи здійснення судочинства органами, що не мають відповідних конституційних повноважень.

12. Визначено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень: а) виникає з моменту набрання чинності адміністративного договору чи рішення органу, що делегує відповідні повноваження; б) є строковою, адже похідна від первинної процесуальної правосуб'єктності органу, який делегував повноваження; в) характеризується обмеженим обсягом та у будь-який момент може бути відкликаною тощо.

13. Вирішальною ознакою для визначення наявності адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень у конкретному провадженні визнано характер спірних відносин. Наприклад, у Постанові Верховного Суду України від 11 липня 2017 року в справі № 140/103/15-а йдеться про те, що «школа-інтернат здійснює делеговані їй чинним законодавством владні управлінські функції щодо нарахування та виплати одноразової грошової допомоги, виплата якої гарантована державою, тому має статус суб'єкта владних повноважень». Водночас у Постанові Верховного Суду України від 08 квітня 2020 року в справі № 463/6961/18 зазначено, що «позивач прагне захистити цивільні права своєї неповнолітньої доньки», тому в цьому контексті школа-інтернат «не є суб'єктом владних повноважень у значенні положень КАС України та не виконує окремих владних управлінських функцій або делегованих повноважень».

14. Окремо зауважено, що суб'єктом делегованих повноважень може бути саморегулівна організація. Схарактеризовано її особливості.

15. Розглянуто проблематику контролю за виконанням делегованих повноважень, що стає предметом публічно-правового спору. З'ясовано, що безпідставне звернення суб'єкта з делегованими повноваженнями до

адміністративного суду щодо оскарження рішень суб'єкта їхнього делегування про проведення контролю за здійсненням делегованих повноважень створює необґрунтоване навантаження на систему адміністративного судоустрою, відволікаючи ресурси судової системи від розгляду справ, які дійсно потребують судового втручання

16. Узагальнено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень за загальними характеристиками є аналогічною адміністративно-процесуальній правосуб'єктності, що притаманна суб'єктам владних повноважень. Встановлено, що розбіжність між ними об'єктивується за двома параметрами: 1) спосіб і момент отримання здатності та можливості бути учасником справи, через що обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень може бути обмежений, наприклад, якщо це прямо передбачено нормами адміністративного договору; 2) первинний чи вторинний характер правосуб'єктності, адже суб'єкти делегованих повноважень мають право та можливість бути учасниками лише тих спірних правовідносин, які пов'язані з реалізацією ними делегованих повноважень.

17. З'ясовано особливості наукового розуміння категорії «стадії судового процесу» та її співвідношення із суміжними категоріями («етапи судового розгляду адміністративної справи», «стадії судового розгляду», «стадії судового правозастосування»). Констатовано потребу у виваженому їх синонімічному використанні (крім категорії «стадії судового правозастосування», яка має власну поняттєво-змістову визначеність), зокрема з урахуванням широкого значення останніх, тобто без прив'язки до стадії розгляду справи по суті.

18. Підтримано розвиток наукової думки, що стадіями судового адміністративного процесу є: стадія підготовчого провадження, стадія розгляду справи по суті, стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, стадія виконання судового рішення.

19. Зауважено, що реалізація адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень має свій прояв ще до стадії підготовчого провадження, проте тільки у випадку, якщо такі суб'єкти мають роль позивачів.

20. Виявлено, що обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень на окремих стадіях судового процесу різняться, що обумовлено їх специфікою. Зауважено, що на стадії підготовчого провадження (якщо така є застосовною) суб'єкт владних повноважень-відповідач активує весь арсенал доступних для нього інструментів для збору доказів, представлення своєї позиції щодо суті та змісту спірних правовідносин виконання первинних процесуальних обов'язків (надання суду необхідних документів або пояснень). Водночас на стадії судового розгляду справи по суті в суді першої інстанції обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень є найширшим. Своєю чергою найменший обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень виявляється на стадії виконання судового рішення.

21. Доведено, що залежно від інших факторів (форма позовного провадження, склад учасників справи тощо) змінюється специфіка реалізації процесуальних прав та обов'язків суб'єктів владних повноважень. Наприклад, за наявності декількох суб'єктів владних повноважень на одній стороні має бути узгодженою позиція їхньої участі, а в разі, коли їх понад десять (зазвичай як третіх осіб, без самостійних вимог), – наявність спільного представника.

22. Констатується, що під час вирішення адміністративної справи у суді першої інстанції суб'єкт владних повноважень має всебічно та повно обґрунтувати свою позицію як учасника судового процесу щонайменше задля відстоювання власної позиції, максимальної реалізації обов'язку доведення правомірності своїх дій і рішень. Це також важливо в контексті реалізації принципу процесуальної економії, який має забезпечити ефективність, розумність та раціональність судового процесу.

23. Аргументовано твердження, згідно з яким попри те, що провідною особливістю суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу є його обов'язок доведення правомірності своїх дій і рішень, тягар доведення покладається на кожну зі сторін у межах їхніх процесуальних обов'язків, а отже, виявом диспозитивності, що надає їм можливість після вияву пасивності в суді першої інстанції на стадії перегляду судового рішення подати ті докази, які попередньо були відсутніми.

24. Доведено, що особливості реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу визначаються: 1) їх процесуальним положенням та поведінковою формою участі (за активної позиції сторін реалізується значно більша кількість процесуальних прав та обов'язків, адже принцип змагальності, що виявляється в межах підготовчого та безпосереднього розгляду справи по суті, передбачає ведення «процесуальної гри сторін», яка забезпечує їм рівність і підконтрольність суду); 2) формою організаційної участі (наприклад, для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції необхідно завчасно подати відповідне клопотання); 3) характером і змістом спірних правовідносин, у яких вони беруть участь (наприклад, у справах про оскарження індивідуального акта суд може зобов'язати відповідача – суб'єкта владних повноважень – надати докази на підтвердження обставин, які обґрунтовують чи спростовують доводи позивача, адже в останнього немає можливості для їхнього отримання в інший спосіб); 4) формою позовного провадження (спрощеній формі позовного провадження притаманна процесуальна економія часу й ресурсу адміністративного суду, з огляду на що підготовче провадження та судові засідання не проводяться, а отже, частина процесуальних прав та обов'язків сторін не реалізовується).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

3.1. Напрями вдосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень

Масштабна агресія росії проти України 24 лютого 2022 року кардинально змінила спосіб державного управління країною. У перші дні вторгнення було незрозуміло, якими будуть відповіді на найгостріші питання [279]. І попри те, що формально введення воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства, адже відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється, – на практиці забезпечити безперебійну роботу судів в період війни вкрай важко [130]. Зрозуміло, що означений факт побічно стосується кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень, однак стає визначальним в контексті можливості її реалізації.

Для врегулювання даного питання Рада Суддів України прийняла ряд важливих рішень, якими визначила, що: 1) навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена; 2) особливості роботи суду визначаються виходячи з поточної ситуації у відповідному регіоні; 3) усі доступні працівники суду, по можливості, переводяться на дистанційну роботу; 4) процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану тощо. Окрім того, Голова Верховного Суду видав розпорядження, згідно з яким було змінено підсудність справ, що розглядалися в Харківському та в Чернігівському регіонах. Так, справи, які розглядалися

судами в Харківській області були передані Полтавським судам. Справи, що розглядалися в Чернігові – розподіляються між судами Черкаської та Київської області [130].

Власне, станом на січень 2024 року знищено чи пошкоджено 131 будівлю суду (15 з них – вщент знищені, 116 – пошкоджені). За підрахунками Державної удової адміністрації України, на відновлення цих будівель потрібно 2 млрд грн. Крім того, за даними Вищої ради правосуддя, у цей період не працювали 33 суди в Луганській області, 45 – в Донецькій, 27 – в АР Крим, 11 – в Харківській, 23 – в Запорізькій, два – в Херсонській, а також один суд – у Сумській області. З-поміж іншого це зумовлює наявність проблем кадрового дефіциту в судах, що впливає на строки розгляду справ [241].

Причому основною з проблем стало розширення повноважень органів управління, що має наслідком непоодинокі порушення прав, свобод та інтересів фізичних осіб. Актуальним прикладом щодо означеного є практика розгляду адміністративних справ, де суб'єкт владних повноважень – Центральна військово-лікарська комісія Збройних Сил України або уповноважені суб'єкти Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Наприклад, до Львівського окружного адміністративного суду звернувся ОСОБА_1 до Центрально-лікарської комісії Збройних Сил України з вимогами: визнати протиправними дії стосовно відмови ОСОБА_1 у перегляді довідки Військово-лікарської комісії від 08 липня 2023 року № 3100/1 військової частини НОМЕР_2 та проведенні повторного медичного огляду комісією; зобов'язати відповідача повторно провести ОСОБА_1 медичний огляд комісією та вірно визначити придатність /непридатність або обмежену придатність враховуючи його захворювання та з вірним визначенням статей та пунктів Положення № 402 [206].

Підставою даного спору є не врахування під час проходження позивачем військово-лікарською комісією діагнозу як гіпертонічну хворобу. Так, у довідці № 3100/1 від 08 липня 2023 року встановлено невірні ступені, стадії хвороби,

що фізично приводять позивача до неможливості проходження служби в Збройних силах України. Надаючи правову оцінку спірним правовідносинам, суд стверджує, що у спірному випадку суд не може надавати оцінку постанові військово-лікарської комісії щодо формулювання ступеня придатності у зв'язку із захворюванням позивача, оскільки вирішення такого питання імперативно віднесено Положенням № 402 до компетенції позаштатних постійно діючих госпітальних, гарнізонних військово-лікарських комісій, лікарсько-льотних комісій, штатних військово-лікарських комісій при проведенні медичного огляду військовослужбовця. Крім того, суд зауважує, що постанова військово-лікарської комісія в/ч НОМЕР_2, оформленою довідкою від 08 липня 2023 року № 3100/1, не є предметом оскарження у цій справі, і жодних аргументів про порушення процедури її прийняття з боку зазначеної військово-лікарської комісії позивач не наводить. Проте оцінюючи поведінку відповідача, суд вважає, що у спірному випадку має місце протиправна бездіяльність суб'єкта владних повноважень щодо не прийняття постанови за результатами розгляду заяви позивача [206].

Таким чином, розглядаючи по суті спори у справах щодо оскарження рішень військово-лікарської комісії, суд вправі перевірити законність висновку військово-лікарської комісії лише в межах дотримання процедури прийняття цього висновку. Однак суд не може здійснювати власну оцінку підставності прийняття певного висновку, оскільки, суди не є спеціалізованими установами в медичній сфері. Тому оцінка підставності висновку військово-лікарської комісії виходить за межі необхідного дослідження в контексті застосування норм матеріального права. Відповідно, суд не може самостійно на власний розсуд надавати оцінку діагнозу позивача на предмет того, чи підпадає він під дію статей розкладу хвороб, станів та фізичних вад, що визначають ступінь придатності для проходження військової служби, оскільки це не входить до повноважень суду, а означені питання є дискреційними повноваженнями військово-лікарської комісії [206].

Водночас справи щодо оскарження рішень уповноважених суб'єктів Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки є ще складнішими та проблемними.

Наприклад, до Миргородського міськрайонного суду Полтавської області звернулась ОСОБА_1 з позовною заявою до начальника ІНФОРМАЦІЯ_1 підполковника ОСОБА_2 про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. Відповідно до тексту оскаржуваної постанови, громадянин ОСОБА_1 не своєчасно надав до відповідних органів, де він перебуває на військовому обліку, інформацію щодо зміни в своїх військово-облікових даних, а саме: не повідомив про народження доньки. Порухення було зафіксовано відповідним протоколом. У зв'язку з чим на ОСОБА_1 було накладено штраф у розмірі 17000 тисяч гривень. Позивач вважає, що посадові особи в особі начальника ОСОБА_2, який відповідає за дії підпорядкованих йому працівників, в незаконний спосіб, без законних підстав, з порушенням прав людини і громадянина, затримали ОСОБА_3 26 травня 2024 року, позбавили права на вільне пересування, проти його волі, із застосуванням щодо нього морального тиску. Надалі склали протокол про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст. 210 КУпАП, який складено з грубим порушенням норм КУпАП та містить дані, які суперечать фактичним обставинам справи. Зокрема, офіцер відділення обліку мобілізаційної роботи ІНФОРМАЦІЯ_2 молодший лейтенант ОСОБА_4 під час незаконного та необґрунтованого затримання ОСОБА_1 грубо порушував права позивача, не роз'яснюючи їх останньому. В подальшому позивач з протоколом не був ознайомлений, зміст протоколу йому не зачитував ніхто в ІНФОРМАЦІЯ_5. При складанні цього протоколу особа, що його складала, без посилання на письмові докази прийшла до висновку про наявність адміністративного правопорушення. У зв'язку з чим позивач відмовився від підписання вищевказаного протоколу та не підписав його, оскільки не погоджувався з ним. Однак вказане зауваження нічого не вказав в протоколі. Свідки, які зазначені у протоколі не були присутні під час його складання. Окрім того, протокол про адміністративне правопорушення

повністю суперечить оскаржуваній постанові (постанова складена за адміністративне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 210 КУпАП, а протоколу - ч. 2 ст. 210 КУпАП). Окрім того, оскаржувана постанова, яка була вручена позивачу не містить печатки, підпису та по батькові начальника ІНФОРМАЦІЯ_2. Також позивач зазначив, що на військовому обліку ОСОБА_1 перебуває з 2001 року, згідно свідоцтва про народження ОСОБА_7 (донька ОСОБА_1) народилася 31 березня 2005 року. Саме з цього моменту у ОСОБА_1 виник обов'язок повідомити про такі зміни відповідні органи, де він перебуває на військовому обліку. Зокрема, після народження доньки ОСОБА_1 повідомляв до РТЦК та СП інформацію стосовно народження доньки письмовою заявою, яку було направлено засобами поштового зв'язку. Тобто вийшов строк щодо притягнення до адміністративної відповідальності [208].

Показовим є те, що представник відповідача, сповіщений належним чином про дату, час та місце розгляду справи, в судове засідання не з'явився, про причини неявки не повідомив, відзив на позов не надав. Тому дослідивши подані позивачем докази в сукупності, оцінивши їх за внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю, суд прийшов до висновку, що вина позивача ОСОБА_1 у вчиненні правопорушення, передбаченого ч.3 ст.210 КУпАП, не була доведена «поза розумним сумнівом», а тому постанова про притягнення позивача до відповідальності за ч.3 ст.210 КУпАП є безпідставною [208].

Означене підтверджує нашу думку щодо того, що процес удосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень залежить від низки факторів об'єктивного змісту. Причому наразі ключовим серед них є факт введення правового режиму воєнного стану, що вимагає адаптації адміністративного законодавства до умов воєнного часу. Основний виклик об'єктивується через необхідність підтримання рівноваги між розширенням повноважень суб'єктів владних повноважень та необхідністю дотримання прав

і свобод громадян. За цих умов на адміністративний суд покладається надзвичайно актуалізоване соціально-правове завдання – визначити пріоритет індивідуального чи публічного інтересу, створюючи справедливий баланс між ними.

Відповідно, ми переконані, що основні проблеми реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень зумовлені не стільки недосконалістю судового адміністративно-процесуального законодавства, скільки колізійністю, фрагментарністю та декларативністю окремих норм матеріального законодавства.

Причому окрім норм військового законодавства, інші секторальні акти за сучасних безпекових умов також не облишені проблем, пов'язаних із нечіткістю правового регулювання, відсутністю узгодженості положень, а також суперечливістю правозастосовної практики.

Наприклад, з точки зору правової бази існують різні підходи до тимчасово окупованих територій. Території, окуповані в період 2014-2022 років, офіційно мають статус «окупованих», що підтверджено указом Президента України. Території, тимчасово окуповані після 24 лютого 2022 року, не мають офіційного статусу тимчасової окупації (їхня фактична окупація підтверджується Наказом Міністерства з питань тимчасово окупованих територій України). Кожен із цих статусів має свої межі, правила та правовий режим. Тому європейські інституції зауважують, що було б доцільним уніфікувати регулювання всіх тимчасово окупованих територій (до чи після 24 лютого 2022 року). Окрім того, не всі передвоєнні стратегії та плани відповідають реальним потребам і наявним ресурсам. Тривалість війни та її нові етапи створюють необхідність розробки відповідної стратегії з плануванням ресурсів і пріоритетів, адже фраза «Якщо хочеш миру – готуйся до війни» виявилася не просто порожнім висловом, а уроком, що має вагомим практичне значення [279].

Окремої уваги потребують положення Закону України «Про адміністративну процедуру», який повинен був стати універсальним для публічної адміністрації, проте має низку перепон для впровадження.

Як зауважують фахівці Програми SIGMA, з прийняттям 17 лютого 2022 року Закону України «Про адміністративну процедуру» було заповнено серйозну прогалину в нормативно-правовій базі державного управління. Закон узгоджено з міжнародними стандартами, та містить усі ключові правові гарантії щодо адміністративних процедур для громадян та юридичних осіб, зокрема право бути заслуханим, отримати доступ до матеріалів, отримати рішення з обґрунтуванням і оскаржити його до вищої адміністративної інстанції чи суду. Закон набрав чинності у грудні 2023 року. І попри те, що Уряд усвідомлює величезні труднощі, пов'язані з його впровадженням, і вживає необхідних заходів для забезпечення ефективного застосування закону в усіх адміністративних процедурах [284], означена діяльність досі триває, адже досі незавершена процедура гармонізації вітчизняного секторального законодавства, відсутній ефективний моніторинг реалізації його норм, не забезпечено сферу його дії на всі цифрові процедури тощо. Власне, експерти відзначають, що: «гармонізація спеціального законодавства та підзаконних актів є ключовою для правильного впровадження, яке забезпечуватиме громадянам і підприємствам України гарантований законом рівень захисту, за якого не виникатиме необхідності ініціювати адміністративний спір» [284].

Зазначене дає чітке розуміння важливості забезпечення відповідності державного управління України принципам публічного адміністрування програми SIGMA. Зауважимо, що ця Програма (Support for Improvement in Governance and Management – Програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту) – один із найпрестижніших аналітичних центрів ЄС, створений за ініціативи Організації економічного співробітництва та розвитку та ЄС. Метою започаткування даної програми стала потреба у наданні допомоги країнам Центральної та Східної Європи з модернізації їх систем публічного адміністрування. Вказана програма відіграє ключову роль у

підготовці країн-кандидатів до вступу до ЄС [181]. Програма, в основному, фінансується ЄС, здійснює оціночну діяльність та фокусується на розробці спеціалізованих звітів, присвячених певним питанням керівництва та управління [46, с. 121–122; 280].

У цьому випадку йдеться про принципи відповідності передовим практикам ЄС, що об'єктивують європейські цінності й стандарти публічного адміністрування як єдині засади спільного співіснування народів та націй у «безкордонному» вимірі. Фактично, ці принципи визначають, що таке належне адміністрування на практиці, та окреслюють основні вимоги, яких повинні дотримуватися країни в процесі своєї європейської інтеграції. Моніторинговий механізм дає змогу встановлювати цільові орієнтири для країни та регулярно аналізувати прогрес у застосуванні принципів [66, с. 5]. Кожній країні в якості мінімального критерію належного (хорошого) врядування необхідно забезпечити їх дотримання [281]. Тобто, формального закріплення їх у національному законодавстві недостатньо, для європейської спільноти особливе значення має практична реалізація [46, с. 125].

Власне, наразі досі актуальним є питання впровадження децентралізованої управлінської підзвітності та відсутність ефективного управління ризиками в органах державного сектору.

Також варто відзначити значущість відповідності національного законодавства та практики його реалізації рекомендаціям Організації економічного співробітництва та розвитку, однією з яких є комплексний перегляд системи правосуддя. Адже за результатами Тіньового звіту до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році експерти констатують, що План дій щодо реалізації Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки так і не був затверджений, як і відсутня будь-яка інформація, чи проводився і як саме моніторинг виконання положень Стратегії. Фактично з перерахованих у Стратегії проблем судової влади, які потребують розв'язання, повноцінно реалізувати вдалося лише запуск роботи нових складів Вищої ради

правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, відібраних за новими правилами [248].

Наприклад, з огляду на наявність низки різних дисфункцій у правовій системі України, які впливають на належне та обов'язкове виконання рішень національних судів, експерти пропонують: 1) вдосконалити законодавство, яке регулює здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, та підвищити ефективність інструментів такого контролю і зміни способу та порядку виконання судових рішень зобов'язального характеру, зокрема шляхом прийняття Парламентом законопроєкту № 9462635; 2) переглянути законодавчі акти на предмет доцільності такої кількості мораторіїв на примусове стягнення майна/коштів з окремих категорій боржників та відповідно скасувати відверто неактуальні; 3) врегулювати на нормативному рівні особливості здійснення виконавчого провадження за участю осіб, до яких застосовано санкції, з метою мінімізації ризиків невиконання чи неналежного виконання судового рішення та ймовірності застосування до виконавців заходів відповідальності за недотримання останніми виконавчого або санкційного законодавства; 4) надати доступ державним та приватним виконавцям до максимально можливого переліку державних реєстрів, що можуть містити інформацію про майно та кошти боржників; 5) для розв'язання проблеми невиконання рішень у категорії справ про соціальні спори передбачити в державному бюджеті кошти, необхідні для ліквідації вже наявної заборгованості та надалі уникати популістичних практик і встановлення соціальних гарантій, які не можуть бути забезпечені необхідним фінансуванням; 6) забезпечити повноцінне функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих документів, зокрема з можливістю поєднання його з Єдиним державним реєстром судових рішень; 7) здійснити всі можливі заходи для своєчасного та якісного виконання рішень ЄСПЛ та вживати надалі дії для вчасного виконання рішень національних судів з метою мінімізації випадків звернення громадян України до відповідного міжнародного суду за захистом своїх прав тощо [248].

У контексті саме адміністративного судочинства окремо зауважимо, що нам імпонує позиція І. Погрібніченка, яка відстоює необхідність розроблення та прийняття закону, що визначатиме адміністративний судоустрій України. Він має встановити засади організації та діяльності системи адміністративних судів України, спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності. Його ухвалення буде позитивним кроком, адже така потреба кореспондується зі ст. 125 Конституції України, яка передбачає, що спеціалізовані суди діють на основі закону. Окремо в Основному Законі виділена роль адміністративних судів. На сьогодні вони існують виключно на підставі Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який є загальним і не враховує особливостей розгляду адміністративних справ, де стороною завжди є влада. Тому потрібно більш чітко закріпити в окремому Законі незалежність і самостійність адміністративної юрисдикції, описати її структуру, а також визначення питань підсудності справ (юрисдикції) [157, с. 170–171].

З означеного маємо, що адміністративно-процесуальне законодавство також має бути оптимізованим. Зазначаючи більш спеціалізовано в аспекті порушених питань, маємо констатувати про наявність, наприклад, таких проблем у сфері адміністративно-правового регулювання процесуального статусу суб'єктів владних повноважень у судовому процесі.

1. Щодо реалізації прокурором функції представництва

Нагадаємо, представництво інтересів держави допускається, якщо орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого належать відповідні повноваження у спірних правовідносинах, 1) не здійснює захист цих інтересів, 2) неналежним чином здійснює захист цих інтересів, або 3) такий компетентний орган відсутній. При цьому значення словосполучення «не здійснює» або «неналежним чином здійснює» ані процесуальне законодавство, ані спеціалізований Закон не розкривають, як і не розкривається, яким чином прокурор має підтверджувати підстави здійснення представництва інтересів держави, віддаючи ініціативу вирішення зазначених питань попередньо на

розсуд прокурора, а остаточно – суду [43, с. 80]. Як зауважує Н. Сакара, досі найбільшу складність для судів становить питання визначення підстав для участі прокурора у справі. Прокурори, які звертаються до суду в інтересах держави, не завжди правильно визначають відсутність відповідного державного органу або його бездіяльність. Суддя звернула увагу на постанову Великої Палати Верховного Суду від 11 червня 2024 року у справі № 925/1133/18, в якій зроблено висновки, що: 1) прокурор звертається до суду в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції, якщо: орган є учасником спірних відносин і сам не порушує інтересів держави, але інший учасник порушує (або учасники порушують) такі інтереси; орган не є учасником спірних відносин, але наділений повноваженнями (компетенцією) здійснювати захист інтересів держави, якщо учасники спірних відносин порушують інтереси держави; 2) прокурор звертається до суду в інтересах держави як самостійний позивач, якщо: відсутній орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах; орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, є учасником спірних відносин і сам порушує інтереси держави [170]. Проте чи є цього достатньо, питання під сумнівом, адже на необхідності закріплення на рівні національного законодавства чіткої правової регламентації участі прокурора в суді неодноразово наголошували органи Ради Європи, – випадки (підстави) представництва прокурором інтересів держави в суді мають бути визначеними та чітко сформульованими, оскільки розширене або довільне їх тлумачення не відповідає принципам верховенства права, який є конститутивною засадою правосуддя (ч. 1 ст. 129 Конституції України) [43, с. 80].

Окремо варто вказати, що Україна могла б адаптувати зарубіжний досвід у цій сфері. Наприклад, в Німеччині існує так званий інститут представництва громадських інтересів. Зокрема представник федеральних інтересів представляє суспільні інтереси федерального уряду під час судового провадження у Федеральному адміністративному суді (інтереси федеральних

земель і муніципалітетів, а також права окремих громадян) [287]. Згідно до положень адміністративно-процесуального законодавства Федеральний уряд призначає представника федеральних інтересів у Федеральному адміністративному суді який може брати участь у будь-якому провадженні окрім провадження у військових сенатах. Він керується інструкціями Федерального уряду та наділений можливістю подання заяв. Своєю чергою, при вищому адміністративному суді та адміністративному суді може бути закріплений представник громадських інтересів, що представляє державу або органи державної влади в цілому або по окремих справах [111, с. 162–163; 288].

Водночас в організаційному аспекті з-поміж іншого актуально:

- а) встановити для прокурорів посадовий оклад на рівні посадового окладу суддів відповідного суду (прокурор окружної прокуратури – суддя міськрайонного суду, прокурор обласної прокуратури – суддя апеляційного суду, прокурор Офісу Генерального прокурора – суддя Верховного Суду) і доплати за вислугу років, виконання обов'язків на адміністративній посаді, а також за роботу, що передбачає ризик для життя і здоров'я та доступ до державної таємниці. Водночас виключити можливість преміювання прокурорів;
- б) передбачити належну спеціалізацію прокурорів спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, включення до складу цих прокуратур прокурорів, які мають досвід військової служби на офіцерських посадах, підвищення їхньої кваліфікації, створення окружних спеціалізованих прокуратур у прифронтовій смузі та окремих гарнізонах, їх належне транспортне, військове та інше забезпечення, а також виплату винагороди за ризик для життя і здоров'я. При цьому слід передбачити в Законі України «Про Державне бюро розслідувань» створення територіальних підрозділів Державного бюро розслідувань у прифронтовій смузі та відповідних військових гарнізонах [248].

2. Щодо вирішення компетенційного спору, який за формальними ознаками не є таким

Нагадаємо, що наразі нормами КАС України чи іншими законами не передбачено права звернення одного суб'єкта владних повноважень з позовом до іншого суб'єкта владних повноважень з підстав порушення останнім його прав чи інтересів. Адже завданням адміністративного судочинства є захист прав фізичних і юридичних осіб від порушення, спричиненого рішенням, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, а не захист прав одного з суб'єктів владних повноважень внаслідок їх порушення іншим суб'єктом владних повноважень [141]. Втім варто підтримати думку О. Курка, що при можливості захисту прав чи інтересів конкретного суб'єкта владних повноважень у будь-якому випадку лежить в основі захист суспільних інтересів. Як приклад, у листопаді 2018 року Національне антикорупційне бюро України звернулося до Верховного Суду як суду першої інстанції з позовом до Вищої ради правосуддя про визнання протиправним і скасування рішення відповідача від 23 жовтня 2018 року № 3237/0/15-18 «Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів за повідомленням суддів Окружного адміністративного суду міста Києва Григоровича П. О., Аблова Є. В., Смолія І. В., суддів Київського апеляційного адміністративного суду Пилипенко О. Є., Глуценко Я. Б., Шелест С. Б. про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя» [141]. Це справа №826/8078/18, де позивач обґрунтовував втручання у його діяльність в частині питань досудового розслідування у кримінальному провадженні № 52017000000000872. Така позиція відповідача призводить до порушення встановленого чинним законодавством порядку правовідносин у сфері правоохоронної діяльності. До того ж, надання відповідачу щомісяця інформації про хід та результати досудового розслідування у зазначеному кримінальному провадженні фактично призводить до встановлення Вищою радою правосуддя незаконного контролю над здійсненням детективами Національного антикорупційного бюро України своїх повноважень. Верховний Суд у складі судді Касаційного адміністративного суду ухвалою від 30 листопада 2018 року відмовив у відкритті провадження у

справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 170 КАС України [141] (позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства) [111, с. 161].

Інша проблема полягає у тому, що чинна редакція КАС України не передбачає можливості для фізичних чи юридичних осіб звертатися до суду з вимогою встановлення компетенції органу влади. Зокрема згідно з позицією Великої Палати Верховного Суду, висловленою у постанові від 13 березня 2019 у справі №820/3713/17 (провадження №11- 1257апп18), спір, у якому особа, яка не є суб'єктом владних повноважень, заявляє вимоги про визнання наявності чи відсутності компетенції (повноважень) у суб'єкта владних повноважень, не є компетенційним, тому не може бути розглянутий у порядку адміністративного судочинства [162]. Однак, у реальному житті трапляються ситуації, коли громадяни чи підприємства стикаються з відмовою органів влади у здійсненні певних благ, оскільки ці органи мають дискреційні повноваження.

Варто акцентувати увагу на тому, що дискреційні повноваження, які отримує орган публічної адміністрації чи його посадова особа, при наданні адміністративної процедури дозволяє суб'єктам відповідних відносин мати певну свободу, гнучкість, індивідуалізацію правового регулювання. Проте, застосування дискреційних повноважень при наданні адміністративних процедур потребують правильно тлумачити норми і застосовувати розсуд, що в свою чергу вимагає від органу публічної влади чи посадової особи мати високий рівень правової культури та свідомості. На жаль, правозастосовна практика свідчить про випадки неоднакового оцінювання і тлумачення таких норм, які містять дискрецію, і як наслідок помилкового, або неправильного застосування дискреційних повноважень при наданні адміністративних процедур. Причини такого стану справ криються у недосконалому адміністративному законодавстві, яке регулює адміністративні процедури в діяльності публічної адміністрації, відсутності критеріїв та меж застосування дискреційних повноважень, умов, за якими вони мають бути реалізовані, відсутності сталої та єдиної практики стосовно тлумачення оціночних понять [91, с. 70]. Зокрема суди, відмовляючи у відкритті провадження, виходять з

того, що розгляд аналізованого спору перебуває поза межами не лише юрисдикції адміністративних судів, а й не належить до юрисдикції жодного іншого суду [166]. На нашу думку, наявність таких положень має кореспондуватись з мінімізованим ризиком можливого зловживання обсягом дискреційних повноважень, що має нівелювати можливе свавілля і суб'єктивізм. Тому актуально закріпити на законодавчому рівні при прийнятті управлінського рішення, вимогу обов'язкового обґрунтування доцільності та меж реалізації дискреційних повноважень [91, с. 71; 182; 282].

Отже, доречно підтримати думку О. Курка, що Верховний Суд у складі колегії Касаційного адміністративного суду повинен бути першою та єдиною судовою інституцією розгляду компетенційного спору, що, вирішуючи його по суті, буде уповноваженим як на тлумачення законодавчих положень, так і можливістю реалізації загальних повноважень суду під час вирішення справи. Причому доцільно, щоб Верховний Суд був наділений можливістю вирішення компетенційних спорів щодо відповідальності суб'єктів владних повноважень за порушення встановленого порядку належного управління (компенсація завданих збитків). Ураховуючи суспільну важливість результату вирішення компетенційного спору, потрібно встановити порівняно нетривалий строк розгляду таких справ. При чому судом апеляційної інстанції в цьому разі має бути Велика Палата Верховного Суду [111, с. 7].

Водночас після фактичного початку функціонування інституту досудового врегулювання компетенційного спору предметом судового розгляду цієї категорії адміністративних справ мають бути питання стосовно перевищення повноважень одного суб'єкта владних повноважень стосовно здійснення компетенції іншого суб'єкта владних повноважень, відшкодування збитків за неналежне управління та розмежування суверенних повноважень органів влади в певній сфері [111, с. 7].

3. Некомпетентне самопредставництво інтересів суб'єктів владних повноважень

Описавши попередньо цю проблему, висуваємо припущення про доцільність розширення сфери дії Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», тим самими забезпечити останніх можливістю користування безоплатними адвокатськими послугами. Проте така ініціатива може буде підданою критиці, адже: 1) «адресат» цього закону є фізична особа, зокрема з групи соціально вразливої категорії населення; 2) можливість безоплатного користування адвокатськими послугами може зумовити додатковий ризик зловживань (службової недбалості), порушити принцип рівності перед законом; 3) збільшиться фінансове навантаження на державний бюджет тощо. Відповідно, це буде доречним лиш у випадку чіткої деталізації підстав та умов користування такими послугами.

Отже, як підсумок дослідження, актуалізуємо необхідність застосування комплексного підходу до врегулювання питань обсягу й меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень, який включає усунення колізій та декларативності норм матеріального законодавства з одночасним внесенням змін і доповнень до адміністративно-процесуального законодавства.

3.2. Гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі

Завершення дослідження обраною тематикою, на нашу думку, видається логічним та обґрунтованим щонайменше з декількох причин, – окреслення таких гарантій надасть уявлення про кореляцію між його нормативом і практичним проявом, забезпечить можливість оцінити ефективність чинного законодавства та виявити перспективи розвитку адміністративно-процесуальної науки у заданому контексті.

Для повноти розгляду заявленого питання варто зауважити, що в юридичній літературі не існує єдиного підходу до розуміння терміна

«гарантія». Звідси, через неоднозначність тлумачення зазначеного терміна, виникають розбіжності у його розумінні на науково-доктринальному рівні. Так зустрічаються різні ознаки, які покладаються в основу поняття гарантій. Науковці визначають гарантію як «умови», «засоби», «фактори», «заходи», «обов'язки держави», «механізм» тощо. Тобто гарантія вельми об'ємне соціально-політичне та юридичне явище. Воно використовується в багатьох галузях юридичної, соціологічної, філософської, політологічної, економічної та інших наук [108, с. 79–80; 232]. Якщо проаналізувати легальне визначення терміну «гарантія», можна з'ясувати, що у своїй більшості цей термін використовується у нормативно-правових актах, що регулюють цивільно-правові та фінансово-економічні відносини [119, с. 222], адже він запозичений з французької мови «garantie», який перекладається на українську як «запорука; умова, котра забезпечує що-небудь» [242].

З усім тим найбільш поширеним в науковій літературі визначенням терміну «гарантії» є розуміння його як конкретних засобів, що надають можливість реалізовувати певну дію. При цьому у більшій мірі йдеться про те, що держава гарантує, що створено всі умови для того, щоб людина могла користуватися своїми правами та свободами [119, с. 224]. Однак це тільки один підхід з тих, що нині пояснюють сутність поняття юридичних гарантій.

Наприклад, існує концепція за якою під юридичними гарантіями розуміють принципи та норми, які забезпечують здійснення прав і свобод шляхом належної регламентації порядку їх здійснення, а також їх охорони і захисту. Або ж є науковці, які під юридичними гарантіями розуміють специфічні правові засоби забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини і громадянина, які першочергового значення набувають при практичній реалізації суб'єктивних прав громадян [106, с. 28]. Причому В. Остапенко зауважує, що відмінність юридичних гарантій від інших видів гарантій полягає в такому. Якщо економічні, політичні, соціальні, організаційні та духовні гарантії є передумовою реалізації прав, то юридичні гарантії спрямовані на

конкретне (безпосереднє) їхнє здійснення та охорону від протиправних посягань і порушень [143].

Звертаємо увагу, що власне юридичними гарантіями ті чи інші засоби і способи стають лише через юридичну форму, через їхнє закріплення в нормах права. Сам по собі термін «юридичні гарантії» вказує на їхню нормативно-правову основу [106, с. 28]. Тому існує думка, що юридичні гарантії охоплюють якісний стан усіх джерел права, включаючи нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, судові прецеденти, правові звичаї, а також акти тлумачення норм права та правозастосовні акти, які мають забезпечувати їх однозначне і послідовне застосування [228, с. 260–267].

Своєю чергою, існує різнобічне тлумачення класифікаційних різновидів та загалом видів юридичних гарантії. Такий стан речей продиктований специфікою об'єкта дослідження конкретного науковця. Наприклад, на переконання Є. Василенко, система юридичних гарантії законності діяльності Державного бюро розслідувань включає в себе наступні види: 1) нормативно-правові гарантії, що охоплюють зміст нормативної визначеності діяльності Державного бюро розслідувань (наприклад, наявність чітких, системних, спеціалізованих та внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Державного бюро розслідувань); 2) інституційно-функціональні гарантії, які визначають правовий статус та функціональну спрямованість Державного бюро розслідувань (наприклад, незалежність Державного бюро розслідувань); 3) контрольні гарантії, що забезпечують здійснення контролю як ключового інструменту забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань (наприклад, здійснення зовнішнього контролю за діяльністю Державного бюро розслідувань як одна із юридичних гарантії); 4) процесуальні гарантії, які забезпечують законність процедур, які здійснює Державне бюро розслідувань (наприклад, процесуальна регламентація діяльності Державного бюро розслідувань); 5) організаційно-правові гарантії, які забезпечують належну внутрішню організацію роботи Державного бюро розслідувань (наприклад, матеріально-технічне забезпечення Державного бюро

розслідувань); б) гарантії юридичної відповідальності (наприклад, наявність юридичної відповідальності за незаконне втручання або посягання на законність діяльності Державного бюро розслідувань) [27, с. 374–376].

Водночас В. Міхальов гарантії прав людини поділяє на загальні (загально-соціальні) та спеціальні (юридичні). Загальні гарантії це система ідеологічних, економічних, політичних, духовних та інших відносин, умов, факторів, що задекларовані в основному законі, без яких вимоги особистості до суспільства носили б суто формальний характер. Спеціальні (юридичні) гарантії – це встановлені державою із наданням їм формальної (юридичної) обов'язковості принципи і норми, які забезпечують здійснення зазначених прав і свобод шляхом належної регламентації порядку їх здійснення, а також їх охорони і захисту. Він також виокремлює: юридичні гарантії реалізації та захисту конституційних прав і свобод особистості; права-гарантії, та гарантії-заборони, що виникають у питаннях пов'язаних з притягненням людини до юридичної відповідальності [131, с. 288].

З усім тим більш принагідною до потреб цього дослідження є думка С. Бобровника, який сформував таку їхню систему: 1) за суб'єктами: парламентські; президентські; судові; адміністративні; 2) за характером юридичної діяльності: правотворчі гарантії, основним змістом яких є конституційне закріплення правового статусу суб'єктів та визначення засобів впливу на порушників; правороз'яснювальні гарантії забезпечують доступ інформації суб'єктам щодо змісту їх прав; правореалізаційні гарантії створюють умови для використання прав, дотримання заборон та виконання обов'язків як засобу гарантування прав; 3) за напрямками: конституційні гарантії, які мають вищу юридичну силу, є основою правових гарантій, спрямованих на охорону Конституції України та передбачених нею інститутів; процесуальні гарантії, що забезпечують процес реалізації прав суб'єктів та охороняють їх інтереси в процесі здійснення юридично-значущих дій; 4) за змістом: нормативні гарантії; організаційні гарантії; 5) за статусом: превентивні гарантії; охоронні; каральні [22, с. 123–128].

У контексті гарантій реалізації адміністративно-правового статусу суб'єкта владних повноважень можна навести думку Т. Кожемякіної, яка стверджує, що це передбачені актами національного та європейського законодавства засоби безпосередньої реалізації завдань, функцій, прав і обов'язків, які закріплені [82, с. 464] за таким органом. У межах власної праці вона наводить думку Д. Іщука, який запропонував поділяти гарантії реалізації адміністративно-правового статусу одного із органів державної влади за наступними критеріями: за сферою впливу: на юридичні, економічні, соціальні, ідеологічні, політичні та ін.; за специфікою правового статусу: на гарантії, які забезпечують реалізацію статусу публічного службовця, та гарантії, що забезпечують реалізацію правового статусу, закріпленого за конкретною посадою публічної служби; за напрямом впливу на посадову особу: а) позитивні, які створюють сприятливі умови для якісної та ефективної діяльності посадової особи; б) негативні, які можуть породити негативні наслідки для посадової особи, якщо вона буде неякісно, неефективно чи протиправно буде здійснювати свою діяльність [69, с. 327]. Не підтримуючи думку науковця, до гарантій реалізації адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини вчена відносить: 1) норми адміністративного права, які закріплюють правовий статус Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, а саме, завдання, функції, права і обов'язки, що закріплені за цією політичною посадою; 2) принципи розгляду справи у Європейському суді з прав людини; 3) правові інститути додаткової юридичної, соціальної чи іншої допомоги та підтримки; 4) форми процесуальної діяльності Європейського суду з прав людини; 5) дії окремих учасників процесу [82, с. 466].

Вбачаємо, що варіації запропонованої класифікації гарантій, мають побічне теоретичне та практичне значення для цього дослідження. Доречніше навести думку Л. Токмілової, яка зауважує, що гарантії можуть забезпечувати не лише права, але й наявний статус у цілому чи певний стан суспільних відносин. Крім того, основним є не чинники, що впливають на змістовне

наповнення гарантій, а якісна характеристика гарантій, на яку можуть впливати наявні суб'єктивні та об'єктивні чинники [249, с. 40]. Вчена виокремлює групу нормативно-статусних гарантій процесуальних прав учасників адміністративного судочинства до яких зараховує сукупність правових норм та принципів, якими визначено статус учасника адміністративного судочинства, порядок його набуття, особливий порядок залучення до розгляду адміністративної справи, заборону впливу на учасників адміністративного судочинства у будь-який спосіб тощо. Другу групу відповідних гарантій вона іменує як інституційно-організаційні гарантії – форми участі уповноважених суб'єктів у діяльності із забезпечення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства, здійснення судочинства відповідно до встановленого процесуального закону; притягнення до відповідальності за неповагу до суду чи судді в установленому законом порядку; особливий порядок фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів; відсутність залежності від органів законодавчої та виконавчої влади, посадових осіб, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій тощо. Причому міститься уточнення, що інституційно-організаційні гарантії забезпечення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства сформовано внаслідок функціонування розгалуженої системи державних органів, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, задіяних у безпосередньому забезпеченні процесуальних прав учасників судового процесу. Організаційна складова гарантій забезпечення процесуальних прав має прояв через сукупність матеріально-технічного, фінансово-економічного, кадрового, наукового та інформаційного забезпечення [249, с. 47–48].

Відповідно, гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень в судовому процесі можна визначити як особливий їхній різновид, що об'єктивує передбачену законодавством систему умов і засобів організаційно-процедурного характеру, які регламентують порядок, форми і методи реалізації їхніх [145, с. 435] обов'язків та прав,

механізм попередження їх порушень, порядок захисту [145, с. 435] публічного інтересу та його відновлення.

Таким чином, можемо узагальнити, що без гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі неможливо забезпечити належний розгляд адміністративної справи, адже це своєрідна система встановлення правопорядку, яка визначає процедуру здійснення взаємодії між учасниками судового процесу, щоб надати кожній зі сторін рівні можливості для представлення своєї правоти, а безпосередньо для суб'єкта владних повноважень – ефективно та належно виконувати свої процесуальні обов'язки, безперешкодно користуватись своїми правами, бути впевненим у передбачуваності процесу вирішення публічно-правового спору [101, с. 139].

Причому варто зауважити, що гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі є його невід'ємним елементом, що відповідає за належне функціонування всіх інших складових. На нашу думку, їхнє основне призначення об'єктивується через наявність системи правових засобів, які безапеляційно захищають забезпечене законодавством право здійснення конкретної процесуальної дії або зобов'язують до її вчинення.

Тому висуваємо припущення, що система гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі виконує дві самостійні ролі: по-перше, соціальну, адже є складовою механізму захисту індивідуальних прав і свобод громадян; по-друге, функціональну, оскільки забезпечує законність та процедуралізацію діяльності суб'єктів владних повноважень у цьому різновиді адміністративних правозв'язків.

Так В. Остапенко справедливо констатує, що універсальною гарантією, тобто такою, яку можна застосувати для реалізації та захисту майже всіх основних прав, є право на звернення до суду. У цій достатньо розвиненій і розгалуженій сфері захисту ст. 55 Конституції України є стрижневою. Частина

І цієї статті закріплює право на судовий захист, яке в міжнародній практиці отримало назву «право на суд» або «право на правосуддя». Оскільки в цьому праві важлива не проголошена мета, а результат, то вона зумовлюється достатньо жорсткими критеріями та стандартами. Право на справедливий судовий розгляд є основоположною засадою всієї системи судочинства. Воно може виступати одночасно як правом-гарантією, так і механізмом реалізації обов'язку держави гарантувати права осіб, які закріплені в Конституції, законах і передбачені міжнародними зобов'язаннями держави [143]. У досліджуваному контексті варто уточнити думку вченого, що все ж таки для суб'єкта владних повноважень подання позову радше є обов'язком, що випливає з його функціональних повноважень. Однак загалом гарантія звернення до адміністративного суду, на нашу думку, є однією з основних у механізмі реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі.

Іншими з таких, на нашу думку, є:

– процедури та принципи, що забезпечують законність, прозорість і передбачуваність їхньої діяльності – проведене дослідження дозволяє узагальнити, що КАС України достатньо чітко деталізує процедури та принципи діяльності усіх учасників судового процесу. Окрема увага його нормами присвячена суб'єктам владних повноважень у різних видах проваджень та спірних відносинах. І попри окремі недоліки адміністративного та адміністративно-процесуального законодавства, процедури та принципи діяльності суб'єктів владних повноважень в судовому процесі достатньо чіткі і деталізовані;

– засади адміністративного судочинства України – варто зауважити, що загалом засади адміністративного судочинства України є гарантією права на справедливий суд. Нормами КАС України встановлено, що Основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування

технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення [79]. Аналіз зазначених принципів свідчить, що їхня система формується через 1) окремі засади судочинства, що визначені конституційними нормами; 2) спеціальні правила судового розгляду, наявність яких опосередкована спеціалізацією адміністративних судів [271, с. 52]. Власне, однією з основних засад (принципів) адміністративного судочинства є верховенство права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави; рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права; суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права та застосовує його з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини [20]. Своєю чергою, юридична природа принципу змагальності сторін в аспекті адміністративного судочинства має порівняно іншу структуру, аніж його сутність в загальному аспекті чи у розрізі інших галузевих напрямів. Обґрунтувати зазначене можна однією тезою: «на суб'єкта владних повноважень покладається обов'язок доведення легітимності своїх дій та рішень» [271, с. 68];

– урегульованість прав та обов'язків суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу – означена гарантія є прямою передумовою для справедливого розгляду адміністративної справи, адже регламентація знижує гнучкість (в адекватних пропорціях), тим самим попереджує наявність зловживань. Зокрема нормами КАС України закріплено Неприпустимість зловживання процесуальними правами (наприклад, подання скарги на судове рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася

(вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи, чи виконання судового рішення, чи загалом подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між судьями [79]), неухильне виконання обов'язків, що підкріплено мірами процесуального примусу. Однак все ж таки зауважимо, що попри вказівку на те, що суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі, різниця між категоріями «повинен» і «зобов'язаний», на нашу думку, істотна. Зокрема термін «повинен» відображає більше рекомендаційний або очікуваний характер, тоді як «зобов'язаний» виражає юридичний, контрактний або формальний обов'язок. Тому пропонуємо п. 2 ч. 2 ст. 77 викласти в такій редакції:

«Суб'єкт владних повноважень *зобов'язаний* подати суду всі наявні в нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази в справі».

Водночас для практичної реалізації її положень необхідно забезпечити належне виконання цього обов'язку шляхом визнання факту встановленим, застосування штрафних санкцій або ініціації дисциплінарних проваджень щодо осіб, відповідальних за таке порушення;

– функціонування систем електронного документообігу – є гарантією економії часу та ресурсів, їхньої можливості брати участь у судовому процесі дистанційно. Уточнимо, що засобами Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи здійснюється створення, зберігання та використання електронних судових справ, забезпечення регламентованого доступу до судових справ судам та учасникам судового процесу, збір та аналіз даних щодо розгляду судових справ, облік та розрахунок фінансових витрат

тощо. Загалом сформована модель Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи надає можливість здійснювати дистанційну комунікацію між судом і учасниками судового процесу шляхом обміну процесуальними документами в електронній формі та використання відеоконференцзв'язку [90]. Проте є певні недоліки, система Е-суд ще не стала досконалою (певні недопрацювання, слабкий бекенд, інші технічні нюанси тощо) і є певні особливості її використання [60]. Зокрема процесуальні закони зобов'язують суд залишати без руху позовні заяви, апеляційні та касаційні скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, якщо юридична особа, звернувшись до суду, не зареєструвалася в системі, адже з точки зору закону, відсутність кабінету в Електронному Суді – це бездіяльність учасника справи, яка є суттєвим недоліком відповідної заяви, і перешкоджає подальшому розгляду матеріалів (він потрібен, щоб відкрити провадження). А без цього суд очевидно не зможе і вирішити справу по суті. Коли суд залишає таку заяву без руху, він надає позивачу певний час на усунення недоліків – себто на реєстрацію в Електронному Суді. Якщо ця дія не виконується – заявнику повернуть документи без розгляду. А це впливає на дотримання процесуальних строків для звернення до суду, оскарження рішень, їх перегляд, і можливість розгляду та вирішення у суді певного питання по суті [75];

– право на оскарження судових рішень – це конституційна гарантія судового захисту, адже будь-яка сучасна судова система світу є ефективною та дієвою виключно за умов наявності розвинутого інституту перевірки судових рішень, який вважається однією з важливих засад у сфері правосуддя та гарантує забезпечення законності й правопорядку в державі. Існує багато способів на шляху до усвідомлення закладених в цьому правовому феномені сутності та концептуальних стержнів, використання яких сприятиме формуванню обґрунтованої державницької позиції з метою вдосконалення чинних правових положень, направлених на реалізацію особою свого права на оскарження та перегляд рішень суду [113, с. 137]. Сутність права на

оскарження судових рішень полягає у тому, що суб'єкт владних повноважень вправі скористатись процесуальною можливістю ініціювати перегляд судового рішення, яке він вважає неправомірним або необґрунтованим. Це право забезпечує порушення функціональної діяльності суду апеляційної чи касаційної інстанції для нового (повторного) розгляду відповідної справи та перевірки рішень і ухвал на відповідність їх вимогам законності та обґрунтованості. Воно дозволяє виправляти помилки, допущені судами нижчих інстанцій, що сприяє підвищенню якості судових рішень. Крім того, оскарження судових рішень сприяє уніфікації судової практики, що є важливим фактором для забезпечення правової визначеності та стабільності [38, с. 226–227];

– судовий контроль за виконанням судових рішень – є гарантією реалізації зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення) та накладання штрафних санкцій за наслідками розгляду відповідного звіту;

– обов'язок відшкодування витрат у зв'язку зі встановленням факту протиправності дій і рішень суб'єкта владних повноважень – гарантує, що при встановленні факту протиправності у цього чи іншого суб'єкта владних повноважень виникає обов'язок усунути всі спричинені негативні наслідки та повернути позивача у первинне правове становище [251]. Наприклад, відповідно до положень п. 21.3 ст. 21 Податкового Кодексу України шкода, завдана платнику податків неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи контролюючого органу, має відшкодуватися за рахунок коштів державного бюджету, передбачених для фінансування цього органу, незалежно від вини цієї особи. Втім, реального нормативно визначеного механізму застосування цієї норми фактично не було. Тому на практиці навряд чи можна було знайти багато судових рішень щодо відшкодування такої шкоди. Навіть доповнення його положень новими нормами фактично нічого нового не закріпили [34]. Окрім того, відповідно до ч. 1ст. 139 КАС України при задоволенні позову сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, всі

судові витрати, які підлягають відшкодуванню або оплаті відповідно до положень цього Кодексу, стягуються за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень, що виступав відповідачем у справі, або якщо відповідачем у справі виступала його посадова чи службова особа [79];

– обов'язковість судового рішення.

Отже, актуалізуємо висновок, що гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі слугують ключовим елементом передбачуваності й стабільності у вирішенні публічно-правових спорів, забезпечуючи неупередженість і дотримання принципу верховенства права. Водночас маємо зауважити, що запропонована нами система таких гарантій не може вбачатися як вичерпна чи остаточна.

Наприклад, також можна виділити: 1) організаційні гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі, що репрезентують факт створення державою належного нормативно-правового забезпечення означеної діяльності; 2) адміністративно-процесуальні гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі, які покликані сприяти належному виконанню суб'єктами владних повноважень своїх процесуальних прав обов'язків у межах розгляду адміністративної справи.

Або ж загалом узагальнити їх за видовою характеристикою до нормативно-правових, міжнародно-правових, інституційних, матеріально-технічних, соціально-правових гарантій, а також гарантій відповідальності.

Висновки до Розділу 3

1. Визначено, що процес удосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень залежить від низки факторів об'єктивного змісту. Причому наразі ключовим серед них є факт введення правового режиму

воєнного стану, що вимагає адаптації адміністративного законодавства до умов воєнного часу. Уточнено, що масштабна агресія росії проти України 24 лютого 2022 року як юридичний факт побічно стосується кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень, однак стає визначальним в контексті можливості її реалізації. Констатується, що основною з проблем стало розширення повноважень органів управління, що має наслідком непоодинокі порушення прав, свобод та інтересів фізичних осіб. Актуальним прикладом щодо означеного названо практику розгляду адміністративних справ, де суб'єкт владних повноважень – Центральна військово-лікарська комісія Збройних Сил України або уповноважені суб'єкти Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Тому узагальнено, що основний виклик об'єктивується через необхідність підтримання рівноваги між розширенням повноважень суб'єктів владних повноважень та необхідністю дотримання прав і свобод громадян. За цих умов на адміністративний суд покладається надзвичайно актуалізоване соціально-правове завдання – визначити пріоритет індивідуального чи публічного інтересу, створюючи справедливий баланс між ними.

2. Стверджується, що основні проблеми реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень зумовлені не стільки недосконалістю судового адміністративно-процесуального законодавства, скільки колізійністю, фрагментарністю та декларативністю окремих норм матеріального законодавства. Зазначений тезис підтверджено прикладами секторальних актів законодавства. Наведено відповідні положення Закону України «Про адміністративну процедуру», який повинен був стати універсальним для публічної адміністрації, проте має низку перепон для впровадження (незавершена процедура гармонізації вітчизняного секторального законодавства, відсутність ефективного моніторингу реалізації його норм, забезпечення сфери його дії на всі цифрові процедури тощо).

3. Констатовано важливість забезпечення відповідності державного управління України принципам публічного адміністрування програми ОЕСР

Сігма. Наприклад, досі актуальним є питання впровадження децентралізованої управлінської підзвітності та відсутність ефективного управління ризиками в органах державного сектору. Визнано значущість відповідності рекомендаціям Організації економічного співробітництва та розвитку, однією з яких є комплексний перегляд системи правосуддя. Підтримано науковий підхід, який визначає необхідність розроблення та прийняття закону, що визначатиме адміністративний судоустрій України.

4. Доведено, що адміністративно-процесуальне законодавство також має бути оптимізованим задля вдосконалення адміністративно-правового регулювання процесуального статусу суб'єктів владних повноважень у судовому процесі. Наприклад, щодо реалізації прокурором функції представництва або вирішення компетенційного спору, який за формальними ознаками не є таким. Окремо для економії бюджетних коштів і вирішення питання некомпетентного самопредставництва інтересів суб'єктів владних повноважень висунуто припущення про доцільність розширення сфери дії Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», тим самими забезпечити останніх можливістю користування безоплатними адвокатськими послугами. Проте зауважено, що така ініціатива може буде підданою критиці, адже: 1) «адресат» цього закону є фізична особа, зокрема з групи соціально вразливої категорії населення; 2) можливість безоплатного користування адвокатськими послугами може зумовити додатковий ризик зловживань (службової недбалості), порушити принцип рівності перед законом; 3) збільшиться фінансове навантаження на державний бюджет тощо. Відповідно, це буде доречним лиш у випадку чіткої деталізації підстав та умов користування такими послугами.

5. Актуалізується висновок про необхідність застосування комплексного підходу до врегулювання питань обсягу й меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень, який включає усунення колізій та декларативності норм матеріального законодавства з одночасним внесенням змін і доповнень до адміністративно-процесуального законодавства.

6. Визначено, що завершення дослідження проблематикою ідентифікації гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі є логічним та обґрунтованим щонайменше з декількох причин, – окреслення таких гарантій надасть уявлення про кореляцію між його нормативом і практичним проявом, забезпечить можливість оцінити ефективність чинного законодавства та виявити перспективи розвитку адміністративно-процесуальної науки у заданому контексті.

7. Констатовано, що без гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі неможливо забезпечити належний розгляд адміністративної справи, адже це своєрідна система встановлення правопорядку, яка визначає процедуру здійснення взаємодії між учасниками судового процесу, щоб надати кожній зі сторін рівні можливості для представлення своєї правоти, а безпосередньо для суб'єкта владних повноважень – ефективно та належно виконувати свої процесуальні обов'язки, безперешкодно користуватись своїми правами, бути впевненим у передбачуваності процесу вирішення публічно-правового спору.

8. Зауважено, що гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі є його невід'ємним елементом, що відповідає за належне функціонування всіх інших складових. Їхнє основне призначення об'єктивується через наявність системи правових засобів, які безапеляційно захищають забезпечене законодавством право здійснення конкретної процесуальної дії. Причому система гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі виконує дві самостійні ролі: по-перше, соціальну, адже є складовою механізму захисту індивідуальних прав і свобод громадян; по-друге, функціональну, оскільки забезпечує законність та процедуралізацію діяльності суб'єктів владних повноважень у цьому різновиді адміністративних правозв'язків.

9. До гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі віднесено: 1) процедури та принципи, що забезпечують законність, прозорість і передбачуваність їхньої діяльності; 2) засади адміністративного судочинства України; 3) урегульованість прав та обов'язків суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу; 4) функціонування систем електронного документообігу; 5) право на оскарження судових рішень; 6) судовий контроль за виконанням судових рішень (зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення) та штрафних санкцій за наслідками розгляду відповідного звіту; 7) обов'язок відшкодування витрат у зв'язку зі встановленням факту протиправності дій і рішень суб'єкта владних повноважень; 8) обов'язковість судового рішення.

10. З огляду на законодавчо закріплений обов'язок суб'єкта владних повноважень доводити правомірність своїх дій і рішень, запропоновано п. 2 ч. 2 ст. 77 викласти в такій редакції:

«Суб'єкт владних повноважень *зобов'язаний* подати суду всі наявні в нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази в справі».

Водночас для практичної реалізації її положень обґрунтовано потребу в забезпеченні належного виконання цього обов'язку шляхом визнання факту встановленим, застосування штрафних санкцій або ініціації дисциплінарних проваджень щодо осіб, відповідальних за таке порушення.

11. Доведено, що гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі слугують ключовим елементом передбачуваності й стабільності у вирішенні публічно-правових спорів, забезпечуючи неупередженість і дотримання принципу верховенства права. Водночас зауважено, що запропонована система таких гарантій не може вбачатися як вичерпна чи остаточна. Наприклад, також можна виділити: 1) організаційні гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі, що репрезентують факт створення державою належного нормативно-правового

забезпечення означеної діяльності; 2) адміністративно-процесуальні гарантії реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі, які покликані сприяти належному виконанню суб'єктами владних повноважень своїх процесуальних прав обов'язків у межах розгляду адміністративної справи. Або ж загалом узагальнити їх за видовою характеристикою до нормативно-правових, міжнародно-правових, інституційних, матеріально-технічних, соціально-правових гарантій, а також гарантій відповідальності.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено результати проведеного комплексного аналізу щодо ідентифікації правової сутності адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, його характеристик та особливостей реалізації з урахуванням національного безпекового контексту. Основні з них такі:

1. Доведено, що ступінь розроблення проблеми щодо визначення поняття й характеристики учасників судового процесу, місця в останньому суб'єктів владних повноважень у науковій літературі є досить високим. Значний науковий інтерес до досліджуваних питань припав на пострадянський період, коли утвердилося усвідомлення необхідності формування правової системи незалежної країни, яка прагне позбавитися радянських стереотипів і підходів до організації суспільної життєдіяльності (з 1992-го до 2006 року, критерієм виокремлення якого є сформована В. Авер'яновим нова доктрина українського адміністративного права, а також прийняття КАС України). Наступний період (з 2006-го до 2014 року) характеризується розробленням як теоретичних засад адміністративного процесу та формуванням фундаментальних основ для ідентифікації характерних ознак учасників судового процесу (Е. Демський, С. Ківалов, О. Кузьменко, Т. Савон та ін.), так і спеціальних положень, присвячених розкриттю місця, ролі та значення суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України (наприклад, В. Бевзенко, О. Джабурія І. Степанов, К. Пуданс-Шушлебін, О. Скочиляс-Павлів). З реалізацією наступного етапу реформи адміністративного судочинства, у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 року, активізувалися наукові розробки в контексті визначення особливостей участі суб'єктів владних повноважень (зокрема в конкретних різновидах проваджень) в адміністративному судочинстві України відповідно до нових положень КАС України (наприклад, О. Джабурія, О. Муза), а з 2016 року донині триває новітній етап у розвитку наукових досліджень, який вирізняється

грунтовним аналізом співвідношення між адміністративним процесом і публічним адмініструванням, контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства, зокрема стосовно відповідності європейським стандартам і нормативам (В. Боровський, Ю. Вовк, Л. Домусчі, А. Крусян, В. Кузьмич, О. Курко, О. Марченко, М. Петришина, В. Поліщук, А. Радчук, О. Рафальська, О. Рой, А. Сало, С. Семенников, М. Тернуцак, В. Чернишова, В. Шулежко, Т. Ющенко та багато інших).

2. Визначено, що суб'єкт владних повноважень має правовий статус, який забезпечує можливість ідентифікації його в механізмі реалізації державних функцій. Його адміністративно-правовий статус звужує предметне поле його участі в означених процесах публічно-правовою сферою, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією відповідних повноважень. Водночас процесуальний статус суб'єкта владних повноважень надає можливість останнім, будучи суб'єктом права загалом, реалізовувати свою компетенцію в межах судових правовідносин. Своєю чергою адміністративно-процесуальний статус суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу є найбільш конкретизованою категорією із зазначених, адже визначає конкретні характеристики (що притаманні всім представникам виконання публічно-управлінських функцій (або окремої їх групи) як з моменту набуття ними загального процесуального статусу (зі створення як юридичної особи публічного права чи уповноваження на виконання конкретної адміністративної дії в спосіб, визначений законодавством України), так і з моменту вступу окремих з таких до сформованих адміністративно-процесуальних відносин, зумовлених наявністю та прийняттям до розгляду адміністративним судом публічно-правового спору), які забезпечують можливість останнім представляти волю держави, відстоюючи правомірність своїх дій чи рішень, захищаючи публічний інтерес або реалізуючи свої повноваження.

3. Оскільки вітчизняне законодавство знаходиться на етапі кардинальних змін, що передбачають перебудову усталених укладів на новий

загальноцивілізаційний лад, зумовлений прагненням України стати частиною європейського правового простору, зауважено, що теоретична цінність наявності повного та вичерпного переліку суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства є доволі сумнівною. З-поміж варіантів їхнього класифікаційного поділу, запропоновано узагальнювати їх загальнозрозумілими категоріями (групами), які відобразатимуть сферу реалізації їхніх публічно-владних управлінських функцій чи наслідки від прийняття ними відповідних рішень.

4. Виявлено, що положеннями КАС України чітко окреслено процесуальні й організаційні форми участі суб'єктів владних повноважень у судовому процесі. Законодавець передбачає наявність правових наслідків для суб'єкта владних повноважень у випадку обрання ним пасивної поведінкової форми участі в процедурах розгляду публічно-правового спору. Водночас зауважено, що такі механізми означені подвійним соціально-правовим контекстом, адже, з одного боку, суд має реалізувати свою соціальну місію навіть за відсутності розуміння позиції суб'єкта владних повноважень, тобто на основі тих матеріалів і доводів, що представила інша сторона та які суд зміг отримати самостійно. Проте з іншого боку, виникає низка суперечливих моментів, породжених концептуалізмом реалізації основоположних принципів адміністративного судочинства, зокрема ставиться під сумнів умотивованість судового рішення, оскільки існує ризик, що прийняте рішення може негативно вплинути на публічний інтерес, який стане видимим лише після набуття ним юридичної сили.

5. З'ясовано, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність є основним елементом адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу, адже дозволяє останнім вступати до судових адміністративно-процесуальних відносин і безпосередньо реалізовувати процесуальні права та обов'язки, набуті внаслідок такого вступу. Констатовано, що попри онтологічну залежність означених категорій (без адміністративно-процесуальної правосуб'єктності втрачається сенс існування

адміністративно-процесуального статусу, як і без адміністративно-процесуального статусу наявність адміністративно-процесуальної правосуб'єктності має характер формальності) та вторинність адміністративно-процесуального статусу суб'єкта владних повноважень щодо його процесуальної правосуб'єктності, розкриття їх співвідношення як частини від цілого саме в такому варіанті є обґрунтованим, оскільки не весь обсяг їх адміністративно-процесуальної правосуб'єктності реалізовується ними як індивідуалізованим учасником судового процесу.

6. Зазначено, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта делегованих повноважень за загальними характеристиками є аналогічною адміністративно-процесуальній правосуб'єктності, що притаманна суб'єктам владних повноважень. Встановлено, що розбіжність між ними об'єктивується за двома параметрами: 1) спосіб і момент отримання здатності та можливості бути учасником справи, через що обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єкта делегованих повноважень може бути обмежений, наприклад, якщо це прямо передбачено нормами адміністративного договору; 2) первинний чи вторинний характер правосуб'єктності, адже суб'єкти делегованих повноважень мають право та можливість бути учасниками лише тих спірних правовідносин, які пов'язані з реалізацією ними делегованих повноважень.

7. Доведено, що особливості реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктами владних повноважень на окремих стадіях судового процесу визначаються: 1) їх процесуальним положенням та поведінковою формою участі (за активної позиції сторін реалізується значно більша кількість процесуальних прав та обов'язків, адже принцип змагальності, що виявляється в межах підготовчого та безпосереднього розгляду справи по суті, передбачає ведення «процесуальної гри сторін», яка забезпечує їм рівність і підконтрольність суду); 2) формою організаційної участі (наприклад, для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції необхідно завчасно подати відповідне клопотання); 3) характером і змістом спірних правовідносин,

у яких вони беруть участь (наприклад, у справах про оскарження індивідуального акта суд може зобов'язати відповідача – суб'єкта владних повноважень – надати докази на підтвердження обставин, які обґрунтовують чи спростовують доводи позивача, адже в останнього немає можливості для їхнього отримання в інший спосіб); 4) формою позовного провадження (спрощеній формі позовного провадження притаманна процесуальна економія часу й ресурсу адміністративного суду, з огляду на що підготовче провадження та судові засідання не проводяться, а отже, частина процесуальних прав та обов'язків сторін не реалізовується).

8. Визначено, що процес удосконалення адміністративного законодавства щодо кола та меж адміністративно-процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень залежить від низки факторів об'єктивного змісту. Ключовим серед них є факт введення правового режиму воєнного стану, що вимагає адаптації адміністративного законодавства до умов воєнного часу. Основний виклик об'єктивується через необхідність підтримання рівноваги між розширенням повноважень суб'єктів владних повноважень та необхідністю дотримання прав і свобод громадян. За цих умов на адміністративний суд покладається надзвичайно актуалізоване соціально-правове завдання – визначити пріоритет індивідуального чи публічного інтересу, створюючи справедливий баланс між ними.

9. Констатовано, що без гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень у судовому процесі неможливо забезпечити належний розгляд адміністративної справи, адже це своєрідна система встановлення правопорядку, яка визначає процедуру здійснення взаємодії між учасниками судового процесу, щоб надати кожній зі сторін рівні можливості для представлення своєї правоти, а безпосередньо для суб'єкта владних повноважень – ефективно та належно виконувати свої процесуальні обов'язки, безперешкодно користуватись своїми правами, бути впевненим у передбачуваності процесу вирішення публічно-правового спору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аганін Б. Ю. Адміністративно-правові засади забезпечення Національною поліцією безпеки дорожнього руху в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2022. 241 с.
2. Адміністративне право України : підручник; за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса : Юрид. л-ра, 2003. 495 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т.; ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Т. 1. Загальна частина. К., 2004. 584 с.
4. Адміністративне право України: навч. посібник. В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко та ін.; за ред. В. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. Т. 1: Загальне адміністративне право. 272 с.
5. Адміністративне процесуальне (судове) право України : підруч. за заг. ред. С.В. Ківалова. О. : Юрид. л-ра, 2007. 312 с.
6. Академічний тлумачний Словник української мови (1970–1980): [сайт]. URL: <http://sum.in.ua/>
7. Арестова Л. В. Особливості правового статусу суб'єктів правовідносин у сфері адміністративного судочинства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. Т. 1. С. 66–71.
8. Армаш Н. Особливості адміністративно-правового статусу керівників органів виконавчої влади, що обіймають посади державних політичних діячів. *Право України*. 2006. № 10. С. 71–74.
9. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес : підручник. Київ : Літера ЛТД, 2002. 228 с.
10. Барчук В. О. Адміністративно-правовий механізм охорони лісового фонду в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 226 с.
11. Бачун О. В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства : дис. к. ю. н. : спец. 12.00.07. Київ : 2010. 206 с.

12. Бевзенко В. М. Правові засади участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві. *Адвокат*. 2009. № 6. С. 11–15.

13. Бевзенко В. М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2010. 316 с.

14. Бевзенко В. М. Сутність адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів владних повноважень. *Адвокат*. 2009. №2. С. 13–17.

15. Бевзенко В. М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: монографія. К. : Прецедент, 2010. 475 с.

16. Бевзенко В. Суб'єкти владних повноважень у адміністративному процесі України. *Журнал східноєвропейського права*. 2013. № 1. С. 12–17.

17. Белькова О. В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2005. 20 с.

18. Бережна Є. В. Правовий статус адвоката як учасника адміністративного процесу: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021 218 с.

19. Березнюк Я. Програма семінару для суддів адміністративних судів на тему: Судовий контроль за виконанням рішень судів (21 вересня 2023 року) : [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/execution_bernaziuk.pdf

20. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону: [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentr/zmi/1011199>

21. Берназюк Я. Письмове провадження та право бути почутим (між принципом процесуальної економії та доступом до правосуддя): [сайт]. URL:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/paper_trial_bernaziuk.pdf

22. Бобровник С. Правові гарантії захисту прав людини в сучасному світі. *Права і свободи людини та сучасний суспільний прогрес* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 лютого 1999 року). Ужгород : Сніна, 1999. С. 123–128.

23. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64–76.

24. Боровський В. Р. Адміністративно-правові засади діяльності прокурора як суб'єкта адміністративного процесу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецький юридичний інститут МВС України. Маріуполь, 2021. 175 с.

25. Бояринцев М. Адміністративно-правовий статус громадян: до питання про склад елементів. *Право України*. 2002. № 8.

26. Вавженчук С. Я. Охорона та захист трудових прав працівників: підручник. Харків : Право, 2016. 560 с.

27. Василенко Є.М. Види юридичних гарантій законності діяльності Державного бюро розслідувань. *Право та державне управління*. 2023. № 1. С. 370–376.

28. Васильєв В. В. Саморегулівні організації як суб'єкти децентралізованого регулювання цивільних відносин. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 88–93.

29. Васильєв С. Господарський процес України : підручник. Харків : Еспада, 2010.

30. Вербіцька М, Боднарчук Л. Суб'єкт владних повноважень як позивач у адміністративних справах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 4 (28). С. 31–37.

31. Виконання рішень суду: Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками): [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/556-vykonannya-rishen-sudu>

32. Вишнева А.В. Адміністративно-правовий статус органів суддівського врядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2021. 218 с.

33. Вишневський М. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності апарату суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 219 с.

34. Відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю контролюючих органів: нові можливості для платників податків: [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1157852/?utm_source=chatgpt.com

35. Вільгушинський М. До питання про сутність та зміст категорії «суб'єкт владних повноважень». *Віче*. 2013. № 12. С. 10–14.

36. Вовк П. В. До питання про визначення поняття стадії судового адміністративного процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 187–192.

37. Вовк Ю. Є. Інститут дискреції суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві. *Право та інновації*. 2020. № 3. С. 46–51.

38. Гапонов А.В. Сутність права на апеляційне оскарження як конституційної гарантії судового захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №8. С. 226–228.

39. Глуховець М. М. Апеляційне провадження в системі проваджень адміністративного судового процесу. *Форум права*. 2013. № 3. С. 114–118.

40. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф. Адміністративний процес: Навч. посіб; за заг. ред. І. П. Голосніченка. К.: ГАН, 2003. 256 с.

41. Горбач М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика: арэф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІ публічного права. Київ. 2017. 21 с.

42. Гудима Н. Проблема статусу центральних органів виконавчої влади у реформуванні державного управління. *Європейські перспективи*. 2010. №4.
43. Гузе К.А. Неналежне здійснення суб'єктом владних повноважень захисту інтересів держави як підстава реалізації прокурором функції представництва в суді: теоретико-прикладний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 78–81.
44. Гульчак О. В. Адміністративний процесуальний статус Державної інспекції архітектури та містобудування України : дис...доктора філос.; Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023. 199 с.
45. Даниленко А. Поняття та структура адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування: теоретико-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 187–190.
46. Даниленко А.О. Засади публічного адміністрування в Україні: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020. 215 с.
47. Делегування повноважень саморегульвній організації (діяльність з управління активами, діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю, діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів): [сайт]. URL: <https://guide.dia.gov.ua/view/delehuvannia-povnovazhen-samorehulivnii-orhanizatsii-profesiinykh-uchasnykiv-rynktiv-kapitalu-za-vydamy-profesiinoi-diiialnosti-%E2%80%93e3986a71-9ca0-49e4-8401-eb0d3e8ea101>
48. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
49. Денисова А. В. Адміністративна правосуб'єктність органів виконавчої влади як суб'єктів адміністративного нагляду: науковий підхід до характеристики. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 143–147.
50. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.

51. Державне управління в Україні: підручний; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 1999. 266 с.

52. Джабурія О. В. Компетенція адміністративних судів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 204 с.

53. Джафарова О. В., Синицька Я. П. Судові рішення в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики: монографія. Харків: Вид-во ХНУВС, 2014. 260 с.

54. Дибець Н. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів адміністративного судочинства. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). Vol. 4. С. 68–71.

55. Дибець Н. Ю. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів адміністративного судочинства в умовах реформи правосуддя: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 235 с.

56. Дмитренко С.М. Адміністративно-правове забезпечення самоврядного контролю у сфері земельних відносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Сумський державний університет. Суми, 2021. 242 с.

57. Довідка щодо вивчення та узагальнення застосування положень Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про прокуратуру» щодо участі прокурора та органів прокуратури в адміністративному судочинстві: [сайт]. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/law-library/court-practice/vishchij-administrativnij-sud-ukrajini/dovidka-shchodo-vivchennya-ta-uzagalnennya-zastosuvannya-polozhen-konstitutsiji-ukrajini-kodeksu-administrativnogo-sudochinstva-ukrajini-zakonu-ukrajini-pro-prokuraturu-shchodo-uchasti-prokurora-ta-organiv-prokuraturi-v-administrativnomu-sudochinstvi.html>

58. Довідкова інформація з практики застосування термінів, слів та словосполучень у юриспруденції від 07.05.2007: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000788>

59. Домусчі Л. В. Адміністративний процес у справах стосовно оскарження рішень суб'єктів владних повноважень щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Університет митної справи та фінансів. Київ, 2022. 216 с.

60. Електронний суд та електронний документообіг як інструменти діджиталізації бізнесу: [сайт]. URL: <https://dealssign.com/blog/53841/>
<https://dealssign.com/blog/53841/>

61. Желтобрюх І.Л. Адміністративно-процесуальний статус сторін в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2020. 443 с.

62. Журавльов Д., Христинченко Н., Шопіна І. Мета та поняття публічного адміністрування як змістоутворювальні категорії адміністративного права. *International scientific journal «Internauka»*. Series: «Juridical sciences». 2023. № 9 (67).

63. Заброта Д.Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 45–51.

64. Заплітна І.А. Поняття, принципи та види судового процесу. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2023. № 3. С. 60–65.

65. Застосування принципу змагальності виключає можливість застосування концепції негативного доказу: [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/831607/>

66. Звіт про базові вимірювання: Принципи державного управління: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-presentation-2018/09.2018/11.09.2018Ukraine%20Baseline%20Measurement%20Report%202018-UA.pdf>

67. Зубко А.О. Адміністративно-правовий статус Департаменту міжнародних спорів Міністерства юстиції України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 211 с.
68. Ільницька Ю. М. Щодо визначення сутнісних ознак суб'єкта владних повноважень. *Форум права*. 2011. № 2. С. 327–330.
69. Іщук Д.О. Гарантії реалізації адміністративно-правового статусу Національного антикорупційного бюро України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 324–327.
70. Казанчук І.Д. Адміністративно-правова система суб'єктів охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 95–101.
71. КАС ВС визначив, що міська рада наділена повноваженнями звертатися до суду з позовом про скасування містобудівних умов та обмежень, виданих її виконавчими органами: [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1575605/>
72. Качур І.А. Порядок розгляду адміністративних справ: у контексті стабільності адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 152–156.
73. Кисіль Л.Є. Публічна правосуб'єктність органів виконавчої влади України. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 125–129.
74. Кихтюк Р. М. Правові засади процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07. Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. Київ, 2019. 251 с.
75. Кобліков І. Новели електронного суду: як вони впливають на ОГС: [сайт]. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/elektronnyj-sud/>
76. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 596 с.

77. Ковальчук Я. Л. Нормативна об'єктивізація засад здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 739–743.
78. Ковшун Л. Як оцінювати громадянську участь: шість інструментів: [сайт]. URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/yak-otsiniuvaty-hromadiansku-uchast-shist-instrumentiv-fbc651a8-234c-41f2-8f17-12cf69064301>
79. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
80. Кодекс адміністративного судочинства України: Наук.-практич. коментар; Банчук О. А., Коліушко І. Б., Корнута Р. І.; За заг. ред. Р. О. Куйбіди. 2-е вид., доп. К.: Юстініан, 2009. 976 с.
81. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
82. Кожемякіна Т.В. Гарантії реалізації адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ: сучасний стан та перспективи розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 462–466.
83. Козлова Ю.С. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу: проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 181–185.
84. Коліушко І., Куйбіда Р. Адміністративні суди: для захисту прав людини чи інтересів держави?. *Право України*. 2007. № 3. С. 3–8.
85. Коломоець Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
86. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
87. Комарова Ю. Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 229 с.

88. Конституційний Суд України: офіційний вебсайт: [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/19>

89. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

90. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України від 07.11.2019 № 1096: [сайт]. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/ECITC_Konceptcia.pdf

91. Коренев А. О., Горбалінський, В. В. Проблеми застосування дискреційних повноважень у наданні адміністративних процедур. *Київський часопис права*. 2023. № 3. С. 68–72.

92. Красавцев А. І. Адміністративна правосуб'єктність саморегульованих організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 269–272.

93. Крусян А. В. Судове адміністративне процесуальне право України: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 178 с.

94. Крусян А. В. Судове адміністративне процесуальне право України: основи теоретико-правової концепції. *Український часопис конституційного права*. 2019. № 3. С. 43–52.

95. Кузнєцова А. С. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(Київ, 22–23 верес. 2021 р.)*. Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

96. Кузнєцова А. С. Класифікація суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 587–592.

97. Кузнєцова А. С. Науково-теоретичні здобутки щодо визначення поняття, характеристик учасників судового адміністративного процесу та ролі

суб'єктів владних повноважень у його структурі. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 7 (59). С. 396–400.

98. Кузнєцова А. С. Правова природа та особливості понять «учасники адміністративного процесу» і «суб'єкти адміністративного процесу». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 658–660.

99. Кузнєцова А. С. Правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 129–133.

100. Кузнєцова А. С. Проблематика визначення поняття суб'єктів владних повноважень. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.)*. Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

101. Кузнєцова А. С. Роль гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень в судовому процесі. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.)*. Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.

102. Кузнєцова А. С. Юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 409–415.

103. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. М-во освіти і науки України; Київський нац. ун-т внутрішніх справ. Київ, 2006. 402 с.

104. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монограф. К. : Атіка, 2005. 352 с.

105. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник; за ред. О. В. Кузьменко. К.: Атака, 2007. 416 с.

106. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 29 (1). С. 27–32.

107. Кузьмич В. В. Зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень як вид забезпечення позову в адміністративному судочинстві України: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2024. 258 с.

108. Кулініч О. О. Гарантії конституційного права на освіту: поняття та ознаки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 78–84.

109. Курило С.Л. Адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єкта взаємодії з органами місцевої влади з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. *Форум права*. 2012. № 1. С. 523–526.

110. Курко О. П. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному процесі: термінологічна визначеність категорії. *Юридична наука*. 2020. № 11 (113). С. 116–122.

111. Курко О. Порядок розгляду компетенційних спорів в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2023. 233 с.

112. Куценко В. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2016. 223 с.

113. Кучинська О. П., Глущенко С. В. Чи доцільне обмеження права на оскарження рішень суду? *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3(19). С. 137–141.

114. Кучма А. Судові подкасти: представництво й самопредставництво: [сайт]. URL: <https://baas.gov.ua/ua/164-podkasty/3913-sudovi-podkasti-predstavnitstvo-j-samopredstavnitstvo.html>

115. Левенець Б.Б. Проблема виокремлення стадій судового правозастосування. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 507–513.

116. Любченко П. М. Компетенція суб'єктів місцевого самоврядування: монографія. Харків: ТОВ «Модель Всесвіту», 2001. 224 с.

117. Лютіков П.С. Юридичні особи як суб'єкти адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2013. 454 с.

118. Ляшенко Р. Місце презумпцій в процесі застосування права. *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених*: зб. наук. праць міжнар. Наук.-практ. конф. Частина перша (Київ, 23 квітня 2010 р.). Київ, 2010.

119. Макарчук В.В. Правоохоронні органи як суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони: адміністративно-правовий аспект дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2023. 426 с.

120. Марченко О. Д. Правове регулювання діяльності суб'єктів владних повноважень у правовідносинах адміністративного судочинства: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2023. 314 с.

121. Марченко О. Правила формулювання позовних вимог під час звернення приватної особи до адміністративного суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 388–392.

122. Марченко О.Д. Особливості правового регулювання суб'єктів владних повноважень у адміністративному судочинстві. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С. 247–251.

123. Медвідчук Г. Участь саморегулювних організацій в адміністративно-правових відносинах. *Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика* : колективна монографія; Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломоець, В. Клиничук та ін.; за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2022. 714–748.

124. Медвідчук Г.В. Сутність суб'єктів делегованих повноважень. *Юридична наука в XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрями досліджень* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м.

Запоріжжя, 12–13 травня 2017 року); за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 164 с.

125. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

126. Мещерякова О.В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру. *Форум права*. 2011. № 2. С. 609–612.

127. Миронюк Р., Голобородько Д., Логвиненко Б. Адміністративний процес: курс лекцій. Дніпропетровськ, 2010. 236 с.

128. Миронюк Р.В. Курс лекцій навчальної дисципліни: «Адміністративний процес», схвалений на засіданні кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності факультету ПФППД (протокол № 25 від 27.06), 2019. 80 с.

129. Мирошніченко І. Судове засідання онлайн: як це працює під час війни: [сайт]. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudove-zasidannya-onlayn-yak-ce-pracyue-pid-chas-viyni.html>

130. Мисник Н. Робота судів України в умовах воєнного стану: [сайт]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-voynogo-stanu

131. Міхальов В. О. Класифікація юридичних гарантій прав і свобод особистості в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.)*; за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 288–290.

132. Мороз В.П. Адміністративна правосуб'єктність приватних виконавців, які здійснюють примусове виконання судових рішень. *Приватне та публічне право*. 2021. №4. С. 77–81.

133. Муза О. В. Теоретичні проблеми адміністративно-процесуальних правовідносин в Україні: дис. ... доктр. юрид. наук : 12.00.07. Інститут законодавства Верховної ради України. Київ, 2016. 417 с.

134. Надьон В. В. Структура правосуб'єктності. *Сучасні проблеми цивілістики* : матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (20 груд. 2013 р.). Харків, 2014. С. 49–53.

135. Наконечна І.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: питання теорії і практики: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2023. 412 с.

136. Науково-практичний коментар до статті 173 Кодексу адміністративного судочинства України: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КК008227?an=5>

137. Науково-практичний коментар до статті 53 Кодексу адміністративного судочинства України від 15.10.2008: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК003089>

138. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах; укладачі В. Яременко, О. Сліпушка. К.: Аконіт, 1999. Том 4. 941 с.

139. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за лютий 2024 року: [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KAS_02_2024.pdf

140. Окар-Балаж Я.І. Деякі питання визначення правового статусу особи у адміністративному праві. *Наше право*. 2015. № 2. С. 81–85.

141. Окрема думка судді Великої Палати Верховного Суду Пророка В. В. по справі № 9901/920/18 (провадження № 11-1455заі18) від 27 червня 2019 року: [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/84092739>

142. Організація державної влади: [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/en/node/17225>

143. Остапенко В.В. Гарантії суб'єктивних прав і свобод як елемент правового статусу людини і громадянина. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1 (13).

144. Остащенко А.С. Право на звернення до адміністративного суду суб'єктів владних повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 82. Т.2. С. 228–231.

145. Павлюк Р.Ю. Гарантії реалізації процесуальних прав експерта в адміністративному судочинстві *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 434–436.

146. Пам'ятка стадій розгляду адміністративних справ за Кодексом адміністративного судочинства України: [сайт]. URL: <https://vsh.ko.court.gov.ua/sud1009/gromadyanam/411/405807/>

147. Парпан У., Ільчишин, Н. Правосуб'єктність як передумова участі особи в адміністративному процесі. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2018. №19. С. 221–226.

148. Передерій О.С., Григоренко Є. І. Особливості правового статусу Національної поліції в Україні (теоретико-правовий аспект). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2015. Вип. 20.

149. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016.

150. Петренко Н.О. Стадії позовного провадження господарського судочинства. *Вчені записки ТНУ імені В.І Вернадського*. Серія «Юридичні науки». 2020. №31 (70). С. 141–146.

151. Петришина М. Д. Суб'єкти владних повноважень як адміністративні позивачі в адміністративному процесі в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 223–226.

152. Писаренко Н., Сьоміна В. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : монографія.Х. : Право, 2011. 136 с.

153. Питання Міністерства економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text>

154. Підстави, процесуальні форми і види участі прокурора в цивільному процесі: [сайт]. URL: <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/377718>

155. Плева К. Правовий статус свідків за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 142–146.

156. Погрібніченко І. Адміністративні справи, пов'язані із оскарженням індивідуальних актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІПП. Київ, 2021. 23 с.

157. Погрібніченко І. Адміністративні справи, пов'язані із оскарженням індивідуальних актів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІПП. Київ, 2021. 217 с.

158. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

159. Поліщук В. Ю. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 206 с.

160. Посібник з моніторингу адміністративної юстиції. К.: «ВАІТЕ», 2016. 122 с.

161. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 квітня 2020 року по справі № 463/6961/18: [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88952206>

162. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 814/1971/17: [сайт]. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81877495>

163. Постанова Верховного Суду від 07 грудня 2022 року №400/1980/21: [сайт]. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107731911&red=1000039b09891d75322d3695610cc3e41ef96f&d=5>

164. Постанова Верховного Суду від 13 травня 2021 року по справі № 806/1001/17 (адміністративне провадження № К/9901/29144/20): [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96866899>

165. Постанова Верховного Суду України від 11 липня 2017 року по справі № 140/103/15-а: [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/67927031>

166. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 18 квітня 2024 року по справі № 215/121/23: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118597982#>

167. Постанова Харківського апеляційного адміністративного суду від 21 грудня 2017 року по справі № 636/1404/17: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71244519>

168. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 13 червня 2023 року по справі № 640/5670/21: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111535470>

169. Потапенко С. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 20 с.

170. Практика розгляду справ, у яких прокурор представляє інтереси держави в суді, обговорили під час презентації результатів тематичного експертного дослідження: [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1700844/>

171. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 46–55.

172. Приходько А.А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2020. 485 с.

173. Про затвердження Порядку здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних

органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 № 1074: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-2011-%D0%BF#Text>

174. Про Класифікатор категорій адміністративних справ та Методичні роз'яснення щодо його застосування: Рішення Ради суддів адмін.судів від 31.10.2013 № 114: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114413-13#Text>

175. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

176. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

177. Про надра: Кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

178. Про порядок прийняття заяв до суду: [сайт]. URL: <https://adm.dn.court.gov.ua/sud0570/gromadyanam/poryadokpryjnnyattadoc/>

179. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 308-р. Офіційний вісник України. 2018. № 41. Ст. 1456 (зі змінами).

180. Провадження в справах про адміністративні правопорушення: мультимедійний посібник: [сайт]. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_4.html

181. Програма SIGMA. : [сайт]. URL: <http://www.center.gov.ua/pro-tsentr/proekti/sigma>

182. Продан А. Щодо змісту дискреційних повноважень національного агентства з питань запобігання корупції. *Питання дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали науково-практичної конференції* (м. Київ, 20 травня 2021 р.). Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, ВГО «Асоціація українських правників». Київ: «Видавництво Людмила», 2021. С. 157–160.

183. Пуданс-Шушлебін К. Ю. Суб'єкт владних повноважень як відповідач у справах адміністративної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2013. 212 с.

184. Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 36 с.

185. Рабко Н. Нюанси участі у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку поза межами приміщення суду: [сайт]. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/niuansi-ucasti-u-sudovomu-zasidanni-v-rezimi-videokonferenczviazku-pozamezami-primishhennia-sudu>

186. Рабко Т. Процесуальні документи в е-формі: порядок оформлення, направлення до суду і тенденції судової практики: [сайт]. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/protsesualni-dokumenty-v-e-formi-poryadok-oformlennya-napravlennya-do-sudu-i-tendentsiyi-sudovoyi-praktyky>

187. Радченко О. І. Делегування владних повноважень як інститут конституційного права. *Право та управління*. 2012. № 2. С. 671–685.

188. Радчук А. А. Адміністративне судочинство у справах про застосування санкцій за зверненнями суб'єктів владних повноважень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 244 с.

189. Рафальська О. В. Множинність учасників та інших суб'єктів адміністративного процесу : дис. ... доктора філософії 081 «Право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 194 с.

190. Резнікова В. До питання про поняття господарського процесу. *Економіка та право*. 2015. № 2 (41).

191. Рішення Вищої ради правосуддя від 23 жовтня 2018 року по справі 3237/0/15-18: [сайт]. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/3237_23.10.2018_0.doc

192. Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 25 січня 2021 року № 813/1977/18: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94387765>

193. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 20 серпня 2024 року по справі №160/18411/24: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121108019>

194. Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 11 лютого 2022 року № 260/1294/18: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103896706>

195. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 01 серпня 2024 року по справі № 320/18403/23: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121384641>

196. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20 червня 2019 року № 6-р/2019: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>

197. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09#Text>

198. Рішення Конституційного Суду України від 27 травня 2009 року № 12-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 4 статті 9, пунктів 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-09#Text>

199. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-рп/1998 у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21

Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>

200. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 129 Конституції України, статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3, 1.4 статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12#Text>

201. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>

202. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 4, 8, 10, підпункту «б» підпункту 2 пункту 13, пунктів 14, 17 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та сприяння інвестиційній діяльності у будівництві» від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-09#Text>

203. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>

204. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного [...]: Рішення Конституційного суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text>

205. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21 лютого 2022 року по справі № 161/72/22: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103437210>

206. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 08 серпня 2024 року по справі № 380/7609/24: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120918657>

207. Рішення Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 03 травня 2023 року по справі № 392/590/23: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110601691>

208. Рішення Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 08 серпня 2024 року по справі № 541/2041/24: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120975433>

209. Рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 18 травня 2021 року по справі № 96980386: [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96980386/>

210. Рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 23 листопада 2022 року № 640/16382/22: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107488147>

211. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 25 серпня 2022 року по справі № 640/11452/21: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106088398>

212. Рішення Ржищівського міського суду Київської області від 02 жовтня 2020 року № 374/136/16-а: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/92101730>

213. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 29 березня 2024 року по справі №460/27042/23: [сайт]. URL:<https://reustr.court.gov.ua/Review/118562521>

214. Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 20 жовтня 2020 року по справі № 520/10156/2020: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/92379766>

215. Рішення Херсонського окружного адміністративного суду від 18 вересня 2018 року по справі № 821/1227/18: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/76659812>

216. Рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 19 травня 2023 року № 580/498/22: [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/111011731/>

217. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 15 серпня 2024 року по справі № 620/9389/24: [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/121033935>

218. Рой О. В. Правові акти суб'єктів владних повноважень як предмет публічно-правового спору: дис. ... доктора філософії 081 «Право». Науково-дослідний інститут інформатики і права. Київ, 2019. 269 с.

219. Романченко Є. Ю. Виключні права суб'єктів процесуальних функцій в адміністративному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 26. С. 166–169.

220. Рудниченко С. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності державної судової адміністрації України: ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2017. 226 с.

221. Савенко В. В. Правова реальність як структурована площина реалізації права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1-2 (9-10). С. 57–68.

222. Савон Т.М. Особливості провадження в адміністративному судочинстві України за відсутності сторін та третіх осіб : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07. Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ, 2014. 19 с.

223. Сало А. Б. Співвідповідач у адміністративному процесі (процесуальна співучасть) : дис. ... доктора філософії 081 «Право». Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2020. 249 с.

224. Семенников С. В. Контроль за діяльністю учасників адміністративних процесуальних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2020. 244с.

225. Сербан Ф. Кореляція принципу офіційності і принципів змагальності та диспозитивності в адміністративному судочинстві. *Юридична наука*. 2015. № 7. С 74–82.

226. Сербин Р. А. Особливості методології дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 1. С. 245–257.

227. Сербин Р. А. Теоретико-практичні аспекти взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва. *Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ*: матеріали круглого столу (м. Київ, 14 трав. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 88–90.

228. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.

229. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Х.: Еспада, 2006. 776 с.

230. Скочиляс-Павлів О. В. Поняття суб'єкта владних повноважень в адміністративному судочинстві України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Юридичні науки. 2014. № 801. С. 19–23.

231. Словопедія: [сайт]. URL: www.siovopedia.com/

232. Сорока Л.В. Державний нагляд і контроль як основа адміністративно-правового забезпечення та реалізації державних гарантій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 4. Т. 31 (70). С. 173–177.

233. Соцький А.М. Поняття та види суб'єктів публічного адміністрування лісової сфери. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021 р. № 2 (72). С. 143–147.

234. Стародубцев А.А. Щодо виконання судових рішень адміністративних судів. *Сучасні проблеми адміністративного права та процесу* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. м. (Харків, 3 черв. 2017 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 52–54.

235. Степанов І. В. Рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень як предмет оскарження у справах про притягнення до адміністративної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2013. 226 с.

236. Степанова Т. В. Щодо співвідношення поняття «правового статусу» та суміжних категорій. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 35–40.

237. Сторожук І. П. Принцип делегування повноважень у місцевому управлінні. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4. С. 231–236.

238. Стрельников А.В. Спеціальні адміністративно-правові статуси фізичних осіб: сутнісно-понятійна характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. №6. Т. 2. С 193–197.

239. Суб'єкти владних повноважень можуть звертатись до адміністративних судів з позовами до фізичних та юридичних осіб лише в чітко

визначених законами випадках (ВС/КАС, справа №824/2473/15-а, 07.09.18): [сайт]. URL: [https://protocol.ua/ua/vs_kas_sub_ekti_vladnih_povnovagen_mogut_zvertatis_do_administrativnih_sudiv_z_pozovami_do_fizichnih_ta_yuridichnih_osib_lishe_v_chitko_viznachenih_zakonami_vipadkah_\(vs_kas_sprava_824_2473_15_a_07_09_18\)/](https://protocol.ua/ua/vs_kas_sub_ekti_vladnih_povnovagen_mogut_zvertatis_do_administrativnih_sudiv_z_pozovami_do_fizichnih_ta_yuridichnih_osib_lishe_v_chitko_viznachenih_zakonami_vipadkah_(vs_kas_sprava_824_2473_15_a_07_09_18)/)

240. Судове засідання онлайн: як це працює під час війни : [сайт]. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudove-zasidannya-onlayn-yak-ce-pracyue-pid-chas-viyuni.html>

241. Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: [сайт]. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/>

242. Тенькав С.О. Проблемні питання створення і діяльності «внутрішніх» третейських судів в Україні. Огляд судової практики і чинного законодавства. *Вісник господарського судочинства*. 2002. № 3.

243. Терещук В. В. Поняття, ознаки та структура суб'єктів публічного адміністрування України. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С.89–94.

244. Тернушак М. М. Адміністративний процес у публічному адмініструванні: дис. ... доктр. юрид. наук : 12.00.07. Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. Київ, 2020. 272 с.

245. Тильчик В.В. Структура судового адміністративного процесу: актуальні питання визначення. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 6. С. 214–218.

246. Тимченко Г. Проблеми реалізації принципів судочинства на стадії перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 312–318.

247. Тищенко М.М. Адміністративно-процесуальний статус громадянина України: проблеми теорії та шляхи вдосконалення законодавчого регулювання: дис. ... докт. юрид. наук :12.00.07. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 1999. 384 с.

248. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році : [сайт]. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/ali_shadowreport_chapter23.pdf

249. Токмілова Л.М. Гарантії забезпечення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 194 с.

250. Топор І. В. Теоретико-правова характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07. Національний університет «Одеська Юридична академія». Одеса, 2014. 25 с.

251. Трофіменко І.В. Встановлення факту протиправності рішення суб'єкта владних повноважень зумовлює обов'язок усунути всі спричинені таким негативні юр. наслідки та повернути позивача у первинне правове становище: [сайт]. URL: [https://protocol.ua/ua/dlya_togo_shchob_osobi_bulo_nadano_sudoviy_zahist_sud_vstanovlyue_chi_osoba_diyсно_mae_porushene_pravo_svobodu_chi_interes_i_tse_pravo_svoboda_chi_interes_porusheni_vidpovidachem_\(vs_kas_sprava_820_445_16_vid_20_04_2021_r_\)/](https://protocol.ua/ua/dlya_togo_shchob_osobi_bulo_nadano_sudoviy_zahist_sud_vstanovlyue_chi_osoba_diyсно_mae_porushene_pravo_svobodu_chi_interes_i_tse_pravo_svoboda_chi_interes_porusheni_vidpovidachem_(vs_kas_sprava_820_445_16_vid_20_04_2021_r_)/)

252. Ухвала Верховного Суду від 30 січня 2024 року по справі 640/4637/21: [сайт]. URL: <https://opendatabot.ua/court/116650881-ca09b213e18f16be59d894c7d9a08e41>

253. Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 16 квітня 2024 року № 160/9394/24 : [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/118394285/>

254. Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 06 березня 2024 року по справі № 280/10806/23 : [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/117478066/>

255. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 27 березня 2018 року по справі № 826/7320/17: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73017500>

256. Ухвала Київського окружного адміністративного суду 01 квітня 2024 року по справі № 320/13207/24: [сайт]. URL: <https://opendatabot.ua/court/118141167-b5d18a1cad825388314350c5d14731ab>

257. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 04 квітня 2024 року по справі № 320/6154/24: [сайт]. URL: <https://opendatabot.ua/court/118228734-03e3b0f70b0187a0449015a16673f874>

258. Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 15 березня 2023 року по справі № 320/11974/21: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109596084>

259. Ухвала Личаківського районного суду від 12 грудня 2022 року по справі №463/7637/22 (провадження №2-а/463/137/22): [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107827905>

260. Ухвала Львівського апеляційного адміністративного суду від 07 вересня 2015 року по справі № 809/3945/13-а: [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/50502662>

261. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 27 жовтня 2016 року по справі № 826/16500/16: [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/64737172/>

262. Ухвала Орджонікідзевського районного суду від 22 травня 2024 року по справі № 119312013: [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/119312013/>

263. Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду від 03 квітня 2024 року № 440/3768/24: [сайт]. URL: <https://opendatabot.ua/court/118142434-63e543dd73aab04e07e43dc7c2cd16a2>

264. Ухвала про закриття провадження в частині позовних вимог у адміністративній справі за позовом Міністерства юстиції України до Політичної партії «ЩАСЛИВА [...]» від 05.07.2022 № 826/9174/18 : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v74_1705-22#Text

265. Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 11 січня 2022 року № 102486328 : [сайт]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/102486328/>

266. Ухвала Чернівецького окружного адміністративного суду від 30 травня 2023 року № 600/3487/23-а : [сайт]. URL: <https://opendatabot.ua/court/111200326-74c7493786374ca354af11269c19fdef>

267. Філіпенко А. С., Козирева А.О. Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань: поняття та зміст. *Митна справа*. 2013. № 6(2.1). С. 216–223.

268. Харенко О. О. Адміністративно-правовий статус центрального органу виконавчої влади: проблема змісту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 325–330.

269. Чернишова В. Ю. Адміністративно-правовий інститут відповідальності суб'єктів владних повноважень: дис ... доктора філософії 081 «Право». Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 208 с.

270. Шевченко В. С. Поняття суб'єкта владних повноважень. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 13.

271. Шевчук С.М. Принципи диспозитивності та змагальності в адміністративному судочинстві як обов'язкова складова реалізації права на справедливий суд: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІПП. Київ, 2023. 218 с.

272. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : в 6 т. Київ : «Укр. енцикл.», 1998 : [сайт]. URL:<http://leksika.com.ua/19980614/legal/>

273. Шопіна І.М. Щодо правової регламентації функціонування центральних органів виконавчої влади. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 65–71.

274. Шулешко В. Адміністративне судочинство у справах про протиправність дій суб'єктів владних повноважень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДІПП. Київ, 2020. 212 с.

275. Юрах В. Форми участі громадськості в підвищенні ефективності функціонування органів виконавчої влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 240–244.

276. Юшкевич О. Г. Процесуально-правовий статус спеціаліста в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2011. № 4. С. 100–103.

277. Ющенко Т. В. Процесуальна правосуб'єктність органів місцевого самоврядування в адміністративному праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2019. 230 с.

278. Якимчук Н. Поняття «правовий статус», «правове положення», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11–18.

279. Administrative service delivery in Ukraine in the context of war - state of play, challenges and recommendations, October 2022: [сайт]. URL: <https://www.sigmaweb.org/publications/Administrative-service-delivery-in-Ukraine-war-context-SIGMA-2022.pdf>

280. Developing Effective Working Relationships Between Supreme Audit Institutions and Parliaments: [сайт]. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/developing-effective-working-relationships-between-supreme-audit-institutions-and-parliaments_d56ab899-en

281. Methodological Framework for the Principles of Public Administration: [сайт]. URL: <http://sigmaweb.org/publications/Methodological-Framework-for-the-Principles-of-Public-Administration-November-2017.pdf>

282. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the Principle of the Rule of Law International and National Courts. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 4(48). С. 413–419.

283. Ogus An., Carbonara Em. Self-regulation. 2011. P. 228–252: [сайт]. URL: https://www.researchgate.net/publication/265402203_3_Self-regulation

284. Public administration in Ukraine. SIGMA Monitoring Reports, December 2023: [сайт]. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/02/public-administration-in-ukraine_27a46a58/078d08d4-en.pdf

285. Teremetskyi V., Zhuravlov D., Boiko V., Stratonov V., Ilchenko O., Glukh M., & Chudyk N. Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista De Gestão E Secretariado*. 2023. № 14(10). Pp. 18976–18991.

286. Udalova, L., Chubenko, A., Pronin, F., Sokurenko, O., Kozlova Legal support for improving transparency of the asset recovery and management agency's activities *Revista Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11 No. 52. Pp. 55–61.

287. Vertreter des Bundesinteresses beim Bundesverwaltungsgericht: [сайт]. URL: <http://surl.li/enlxh>

288. Verwaltungsgerichtsordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. März 1991 (BGBl. I S. 686), die zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 20. Juli 2022 (BGBl. I S. 1325) geändert worden ist

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кузнєцова А. С. Науково-теоретичні здобутки щодо визначення поняття, характеристик учасників судового адміністративного процесу та ролі суб'єктів владних повноважень у його структурі. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 396–400 (Республіка Польща).

2. Кузнєцова А. С. Правова природа та особливості понять «учасники адміністративного процесу» і «суб'єкти адміністративного процесу». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 658–660.

3. Кузнєцова А. С. Юридична природа адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень як учасника судового процесу. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 409–415.

4. Кузнєцова А. С. Правові засади діяльності суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 4. С. 129–133.

5. Кузнєцова А. С. Класифікація суб'єктів владних повноважень як учасника процесу здійснення адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 587–592.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кузнєцова А. С. Проблематика визначення поняття суб'єктів владних повноважень. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.)*. Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2020. С. 132–134.

7. Кузнєцова А. С. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність суб'єкта владних повноважень у судовому процесі. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали*

Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2021. С. 122–124.

8. Кузнєцова А. С. Роль гарантій реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктами владних повноважень в судовому процесі. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.). Київ: Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2024. С. 136–139.*